

HANDELINGEN
VAN HET
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS
GESTICHT ONDER DE BENAMING

SOCIÉTÉ D'ÉMULATION

TE BRUGGE

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE
VAN GESCHIEDENIS EN OUDHEDEN
VAN VLAANDEREN

DEEL XCIX VAN DE VERZAMELING

JAAR 1962
Aflevering 3-4

Uitgegeven met steun van de Regering,
de Provincie en de stad Brugge

BRUGGE
1963

GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS " SOCIÉTÉ D'ÉMULATION "

Secretariaat : Koningin Elisabethlaan 63, Brugge.

Redactie : St-Gilliskerkstraat 10, Brugge.

Postcheckrekening : Société d'Emulation Brugge, nr 107939.

Abonnement op de „ Handelingen ” : 150 fr. per jaar

ALGEMENE INHOUD

I. BIJDRAGEN

E. Warlop, <i>De Keurbrief van het Brugse Vrije</i>	161-186
J. Marechal, <i>De devotie te Brugge tot Sint-Niniaan, bisschop van Whithorn in Schotland, 1366-1548</i>	187-202
D. Verlé, <i>Het Rijksonderwijs te Ieper van 1819 tot 1828</i>	203-224

II. OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

W. van Hille, <i>De Poorters van Diksmuide</i>	225-265
A. Dewitte, <i>Scolastri en rectores scholarum aan de O. L. Vrouwkapittelschool te Brugge (ca. 1480-1553)</i>	265-274
A. Schouteet, <i>De woonplaatsen van J. L. Vives en zijn echtgenote te Brugge</i>	274-277
O. De Sloovere, <i>Schilderijen uit de voormalige Heilig-Sacramentskapel te Brugge</i>	277-283

III. BOEKBESPREKINGEN

J. F. Verbruggen, <i>Het gemeenteleger van Brugge van 1338 tot 1340</i> (J. De Smet)	284
L. Brouwers, <i>Carolus Scribani S. J. 1561-1629</i> (A. Dewitte)	284-287
J. Helbig, <i>Les vitraux médiévaux conservés en Belgique, 1200-1500</i> (L. Devliegher)	287-289
A. Deschrevel, <i>Schilderwerken van de Pseudo Karel van Ieper (Frans Denys?) en zijn school</i> (A. Schouteet)	289-291
E. Dhanens, <i>Inventaris van het Kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen. IV. Dendermonde</i> (L. Devliegher)	291-292
V. Pil, <i>Zonnebeke. Heerlijk verleden en zonnig heden</i> (E. Warlop)	292-294
IV. KRONIEK	295-310
V. BOEKENSCHOUW	311-332

De Keurbrief van het Brugse Vrije

Galbert van Brugge verhaalt hoe op 6 april 1127 graaf Willem Clito aan zijn onderdanen het recht verleende de gewoonten volgens dewelke zij leefden, aan te passen aan de evoluerende omstandigheden (1). Hij liet het niet bij woorden. Reeds op 27 april 1127 bekrachtigde hij de „leges seu consuetudines” van de burgers van Sint-Omaars. Naast enkele punten uit het gewoonterecht bevatten deze „leges” meerdere privileges waardoor de inwoners van de stad onttrokken werden aan het bestuur en het gerecht van de kasselrij. Deze keure werd verleend omdat de poorters van Sint-Omaars zich steeds „honestius et fidelius coeteris Flandrensibus” gedragen hadden tegenover de graaf (2). Diederik van de Elzas, tegenstander en opvolger van Willem, liet slechts een paar bepalingen van deze keure wijzigen (3). Dit toont aan dat deze „leges” eerder werden afgedwongen dan verleend uit vrije wil. Wanneer de graven zich wilden doen erkennen, moesten zij daarvoor betalen.

Het is dus een kenmerk van deze vroegste stadskeuren dat zij méér zijn dan een schriftelijke vastlegging van gewoonterechtelijke toestanden. Zij vertonen het karakter van privileges die geconditionneerd worden door politieke omstandigheden. Soms spelen ook andere factoren een zekere rol. Zo bevat de keure van Nieuwpoort

---

(1) Galbert van Brugge: *De multro, traditione et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum*. Uitg. H. Pirenne, *Histoire du meurtre de Charles le Bon, comte de Flandre (1127-1128), par Galbert de Bruges, suivie de poésies latines contemporaines*. Paris, 1891, § 55, blz. 86-87.

(2) G. Espinas, *Recueil de documents relatifs à l'histoire du droit municipal en France des origines à la Révolution*. Artois, Paris, 1934-1943, 3 vol. Tome III, nr. 622, blz. 292 en volgende.

(3) *Ibidem*, Tome III, nr. 623, blz. 302 en volgende.

meerdere bepalingen die tot doel hebben de handel van deze nieuwe haven te bevorderen (4).

Anders is het wanneer men te doen heeft met een „lex” van een landelijke gemeenschap. Hier wordt vooral de aandacht geschonken aan het gewoonterecht en de wijzigingen ervan, en nemen de privileges een kleinere plaats in. Iets dergelijks is reeds op te merken in de „lex” voor de inwoners van de priorij van Sint-Bertijns te Poperinge. In 1147 waren hen dezelfde rechten verleend als aan de inwoners van Veurne (5), maar in 1208 wordt hen reeds een nieuwe keure geschonken, omdat de „lex” uit de tijd van Diederik van de Elzas „valde deperisset” (6). De tijden waren veranderd, het recht was geëvolueerd en een aanpassing ervan was noodzakelijk geworden.

Het is wel eigenaardig vast te stellen dat de oudst bewaarde keuren, met uitzondering van die voor Sint-Omaars, juist deze zijn van kleinere gemeenschappen. Misschien voelden zij eerder de nood aan, een geschreven waarborg voor hun recht en vrijheid te bezitten. Het is pas op het einde van de twaalfde eeuw dat de oudste keuren der grote steden verschijnen. Zij vertonen, op enkele varianten na, veroorzaakt door lokale eigenaardigheden, dezelfde tekst. Wellicht was de toenmalige graaf, Filips van de Elzas, machtig genoeg om een eenmaking van het stadsrecht door te voeren. Dit moet wel in zekere mate tegen de wil der grote steden gebeurd zijn. De Gentenaars lieten zich immers na de dood van Filips door zijn weduwe, „koningin” Mathilde, een nieuwe keure verlenen, wat wel aantoont dat zij met wat de Elzasser hen toegekend had, niet tevreden

---

(4) L. A. Warnkoenig, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahre 1305*. Tübingen, 1835-1842, 3 vol., Dl. II, 2, Urk. CLXVII.

(5) *Ibidem*, II, 2, Urk. CLXXX.

(6) *Ibidem*, II, 2, Urk. CLXXXVIII.

waren (7). Misschien hadden de steden reeds vóór Filips hun „leges” gehad (8) en heeft de graaf niets anders gedaan dan deze vervangen door nieuwe keuren met het oog op de eenmaking van het stedelijk recht, waarop de reactie volgde.

In dit kader is ook de Keurbrief van het Brugse Vrije ontstaan. Reeds in de zogenaamde „*Curae emendandae in officio Brugensi*”, vermoedelijk ontstaan tussen 1224 en 1237 (9), is er sprake van een „*cura comitis Philippi*” en verwijst men naar een artikel uit de Keurbrief. Op 2 september 1323 erkent en bevestigt graaf Lodewijk van Nevers op vraag der inwoners van het Vrije „leur franchise et loy, que li cuens Philippes de boine memoire, nos devanchiers, leur donna, de laquele il ont toudis depuis usei..., et le kuerbrief ausi qui leurdite loy contient, dou quel li teneurs sensient : Ex quo virscarna bannitur...” (10). Dan volgt de volledige tekst van de Keurbrief, op één artikel na (11). Dit artikel is terug te vinden in verscheidene andere afschriften van de Keurbrief, waarvan het oudste nog uit de dertiende eeuw dateert (12). Het origineel is niet bewaard gebleven. Vermoedelijk is het verloren gegaan in een der branden waardoor Brugge in de dertiende eeuw geteisterd werd

---

(7) F. L. Gheldolf, *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*. Bruxelles, 1835-1865. 5 vol., Tome III, blz. 66.

(8) L. A. Warnkoenig, *a.w.*, I, § 10.

(9) Voor deze datering, zie L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume du Franc de Bruges*. Bruxelles, 1879-1880. 3 vol., Tome II, blz. 38, voetnoot 1.

(10) *Ibidem*, II, blz. 71 en volgende.

(11) Het betreft hier de § 31 „Qui de palingis”. Waarschijnlijk is deze paragraaf niet opgenomen omdat het erin voorgeschreven bewijsmiddel, het godsoordeel van het gloeiend ijzer, in onbruik was geraakt.

(12) Wij maakten voor dit artikel gebruik van de uitgave van de Keurbrief door L. Gilliodts-Van Severen in zijn *Coutume du Franc de Bruges*, II, blz. 3-17. De teksttraditie bevindt zich op blz. 17. Een nieuwe uitgave wordt voorbereid door professor A. Verhulst van de Gentse Rijksuniversiteit.

(13). Naast de mogelijkheid om de oorspronkelijke tekst in zekere mate te reconstrueren, geven die reeks afschriften reeds een eerste idee van het belang van de Keurbrief. In de middeleeuwen reproduceerde men slechts een geschrift wanneer dit enig praktisch nut kon opleveren, in dit geval, een rechtstekst, voor de rechtspraak.

De Keurbrief van het Brugse Vrije stelt echter een hele reeks problemen. De naam zelf is iets ongewoons en reeds zeer oud. De „Curae Emendandae” verwijzen op een bepaalde plaats naar „in brevi cure magne” (14), in de brief van de grote keure. De naam „Keurbrief” is dus terug te leiden tot de eerste helft van de dertiende eeuw. Ten tweede, het valt op dat de Keurbrief geen keure „in forma” is. Nergens vertoont hij enige protocolaire vormen of formules, nergens is er sprake van een oorkonder of van een datum. De schikking der artikelen tart alle logika. Paragrafen die over eenzelfde kwestie handelen staan zeer ver uit elkaar en een logisch verband is ver te zoeken. Ten andere, een vlaamse vertaling van de Keurbrief, daterend uit de veertiende of vijftiende eeuw, draagt als titel „Dit sijn nog enighe andere pointen ende artcilen behorende de wettelichheden van den Vrien” (15). Ook dit geeft de indruk dat men hier te doen heeft met een verzameling van „pointen ende artcilen” waarin geen logische ordening te vinden is.

Er stellen zich dus meerdere vragen. Wat is de Keurbrief? Hoe en wanneer is hij ontstaan? Driehonderd jaar geleden stelde de geschiedschrijver Olivier de Wree

---

(13) C. Custis, *Jaerboecken der stadt Brugge*. Brugge, 1738, 2 dln., vermeldt branden in 1215 (dl. I, blz. 142), 1228 (dl. I, blz. 143) en 1280 (dl. I, blz. 158).

(14) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc*, II, blz. 41, § 8 bis.

(15) D. Berten, *Un ancien manuscrit Flamand de la Bibliothèque de Vienne in Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique*, IX (1913), blz. 297 en volgende.

zich reeds deze vragen. Hij meende een antwoord er op gevonden te hebben en formuleerde het als volgt. Vóór Filips van de Elzas in 1190 naar Palestina vertrok, verleende hij een keure aan de Vlaamse steden. Ook het Brugse Vrije zou de hare gekregen hebben, maar om een of andere reden was de definitieve tekst niet klaar gekomen. De graaf hechtte zijn goedkeuring aan een voorontwerp in de hoop na zijn terugkeer „ cum ceremonia ” een officiële keure uit te vaardigen. Hij keerde echter niet terug en zijn opvolgers lieten de onafgewerkte tekst onaangeroerd (16). Het stevigste argument voor zijn theorie vond de Wree in de tekst zelf van de Keurbrief, namelijk in § 20, waar in de zinsnede „ ...quatinus per signum sanctae crucis, quod assumpsistis et per terram sanctam quam quaerere proponitis... ” (17) een allusie wordt gemaakt op de aanstaande kruistocht.

Op deze zeer aannemelijke theorie van Olivier de Wree valt echter wel een en ander te zeggen. De onafgewerkte vorm van de Keurbrief is niet noodzakelijk het gevolg van het feit dat de tekst die wij kennen een voorontwerp zou zijn. Wat de datering betreft, naast de zinsnede die wijst op Filips van de Elzas, komen er in de Keurbrief ook passages voor die een andere datum van opstelling laten vermoeden. Een grondig onderzoek van de tekst dringt zich op, wil men die tegenstrijdigheden op een bevredigende wijze verklaren.

In de tekst van de Keurbrief komt een eigenaardigheid voor die terstond in het oog springt : hij bevat twee slotclausules. In § 21 verschijnt de eerste : „ De omni re et de omni eo quod hic non est nominatum sive in litteris expressum, erit rectus scabinatus, excepto eo... ” (18). Een tweede eindclausule staat op de normale

---

(16) O. de Wree, *Historiae comitum Flandriae prodromi duo. Brugis*, 1650, blz. 448.

(17) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 8.

(18) *Ibidem*, II, blz. 9.

plaats, in de slotparagraaf 65 : „De omni causa unde hic non est facta mentio, erit rectus scabinatus” (19).

Waarom die twee slotclausules? Diezelfde eigenaardigheid is terug te vinden in de keure van Zeeland, door Florens de Voogd verleend aan allen die wonen „inter Bornisse et Heydinszee”. Artikel 70 luidt : „Quicquid chora non discernit, hoc comes cum hominibus suis terminabit”, en er volgen nog 48 paragrafen. Uit het voorkomen van die slotclausule vóór het einde van de keure en uit sommige interne gegevens, heeft R. Fruin gemeend te mogen besluiten dat de keure van Florens de Voogd stricto sensu afgesloten wordt door die § 70 en dat de overblijvende artikelen formuleringen zijn van een aantal beslissingen, getroffen door de graaf en zijn leenmannen voor gevallen welke de „chora non discernit”. Deze uitspraken werden de een na de andere toegevoegd aan het origineel of aan een afschrift van de keure, tot in 1328 door Willem III een nieuwe keure werd uitgevaardigd (20).

De Keurbrief vertoont nog een tweede punt van gelijkenis met de oudste keure van Zeeland. Van beiden bestaat een vlaamse vertaling en in de twee gevallen heeft de vertaler de orde van de artikelen gewijzigd. Wat de Zeeuwse keure betreft, schrijft R. Fruin dit verschijnsel toe aan een zekere neiging van de vertaler om de paragrafen die dezelfde stof behandelen samen te brengen en een logisch verband tussen deze artikelen te scheppen, verband dat in de latijnse versie ontbrak. In de Keurbrief is dit even duidelijk waar te nemen. Eén voorbeeld : de § 18 en § 52 van de latijnse tekst werden in de vlaamse versie bijeen gebracht, wat zeer logisch

---

(19) Ibidem, II, blz. 17.

(20) R. Fruin, *De Keuren van Zeeland*. Werken der Vereniging tot uitgaaf van de bronnen van het Oud Vaderlands Recht, gevestigd te Utrecht, 2e Reeks, nr. 20. 's Gravenhage, 1920. blz. II (en voetnoot 8) — III, en blz. 3 en volgende.

is, aangezien zij hetzelfde principe formuleren (21).

Deze gelijkenis van de Keurbrief en van de oudste keure van Zeeland laat toe voor de Keurbrief een hypothese te formuleren van dezelfde aard als degene die R. Fruin toepaste op de zeeuwse keure: DE KEURBRIEF BESTAAT UIT TWEE DELEN! Het eerste deel omvat de 21 eerste paragrafen en bevat gegevens die wijzen naar de regering van Filips van de Elzas. Het tweede deel, § 22 - 65, is geleidelijk ontstaan en bestaat uit formuleringen van beslissingen die getroffen werden door de schepenbank of door de graaf (22). Aangezien er in dit tweede deel nog voortdurend gewag wordt gemaakt van de burggraaf, moet het voltooid zijn geworden vóór 1224, het jaar waarin burggraaf Jan van Nesle de Brugse kasselrij heeft verkocht aan gravin Johanna. De Keurbrief in zijn geheel zou volgens deze hypothese dus ontstaan zijn tussen 1190 en 1224. Leveren vorm en inhoud van de tekst nu wel voldoende gegevens om deze theorie te staven?

Het is opvallend hoe in de Keurbrief sommige begrippen niet steeds door dezelfde woorden en uitdrukkingen worden weergegeven. Wanneer dergelijke begrippen veelvuldig voorkomen en in de uitdrukking ervan plots een blijvende verandering optreedt, kan dit een aanwijzing zijn om het bestaan van twee verschillende auteurs te vermoeden (23). Indien de uitdrukking van een ander, veelvuldig voorkomend begrip, op dezelfde plaats

---

(21) In beide artikelen wordt het principe geformuleerd dat „*Quilibet debet respondere suo pari*”.

(22) Hier ligt juist een der grote verschillen tussen het Brugse Vrije en Zeeland. In het Vrije hebben de kasselrijschepenen het recht onvoorziene gevallen op te lossen, in Zeeland daarentegen behoort dit recht aan de graaf en zijn leenmannen.

(23) Deze methode is eerder filologisch dan historisch. Zij steunt op de vaststelling dat, vooral bij het gebruik van een vreemde taal, men zal geneigd zijn hetzelfde begrip door hetzelfde woord uit te drukken. Slechts wanneer de resultaten van het onderzoek volgens verschillende criteria allen overeenstemmen, mag een besluit worden geformuleerd.

eveneens onderhevig wordt aan een blijvende verandering, is dit een bevestiging van ons vermoeden. Wanneer tenslotte deze stylistische gegevens getoetst worden aan de inhoud en het blijkt dat verandering in de keuze van woorden en uitdrukkingen gepaard gaat met een wijziging in de behandelde stof dan zien wij niet in wat ons nog zou beletten aan te nemen dat meerdere personen aan de redactie van de tekst hebben meegewerkt.

Een eerste begrip dat in de Keurbrief veelvuldig wordt uitgedrukt, is de verplichting, het moeten. Het gebruik van het werkwoord „debere” speelt hier een grote rol. Aan de hand hiervan kan de tekst een eerste maal worden onderzocht. De resultaten van dit onderzoek zullen vervolgens vergeleken worden met de uitslagen van een ontleding op basis van de uitdrukking van een ander veelvuldig voorkomend begrip, namelijk de daad die een rechtshandeling uitlokt. Gewoonlijk wordt deze daad uitgedrukt door een voorwaardelijke zin. Indien in de grammatikale opbouw van deze zinnen vaste regels waar te nemen zijn en deze regels wijzigingen ondergaan op de plaats waar ook de uitdrukking van het eerste begrip, het moeten, verandert, worden de resultaten van het eerste onderzoek bevestigd.

Hoger reeds werd er op gewezen dat de schikking van de paragrafen van de Keurbrief geen logische lijn vertoont. Artikels over proceduur, gevallen uit de praktijk, beslissingen over de afbakening der machten, zijn zomaar dooreen gegooid. Indien deze verscheidenheid van inhoud bepaald wordt door dezelfde grenzen als de verscheidenheid der stijlkenmerken, is dit wel de proef op de som: meerdere personen hebben meegewerkt aan het opstellen van de tekst.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het onderzoek der stylistisch-grammatikale kenmerken van de Keurbrief.

§	Debere	§	Voorwaardelijke zin
1		1	si... monstraverit..., tenebitur (2 maal)
2		2	
3		3	si... voluerit (2 maal), poterit... si... habuerit (2 maal), poterit... si... processerit..., oportebit... <i>SI... POTERIT..., EMENDA- BIT...</i>
4		4	si... extraplacitaverit..., habe- bit...
5		5	si... voluerit... habuerit..., erit
6		6	
7		7	equitabit... si vacaverit... si... suffeceri(n)t..., equitabit (2 maal) <i>si... perequitatur..., habebit...</i>
8		8	si... fuerit..., emendabit...
9		9	si... noluerit..., poterit...
10		10	si... fuerit et dederit..., emen- dabit...
11		11	<i>si... est..., habebit...</i> si... voluerit..., habebit si... potuerit..., erit
12		12	non respondebit..., si voluerit (2 maal) respondebit... si fuerit et sum- monuerit... si... fuerit..., poterit...
13		13	si... suffecerint..., supplebitur... <i>si... occiditur..., sequatur... et... reconciliabitur</i>
14		14	
15		15	
16		16	<i>si... panditur..., solvetur...</i>
17		17	si... fuerit..., erit
18		18	
19		19	
20		20	
21	Slotclausule.	21	1e Slotclausule.
22		22	
23		23	<i>si ponuntur... et fuerit..., erit</i>

§	Debere	§	Voorwaardelijke zin
			... <i>POSSIT</i> ... <i>FECERIT</i> ...
			<i>FUERIT</i> ..., <i>ERIT</i>
			si... voluerint..., erit
			si... <i>contradixerit</i> et... volue-
			rit..., poterit
			si... habuerit..., poterit
24		24	si... <i>occiditur</i> ..., <i>reconciliabi-</i>
			<i>tur</i> ..., <i>dabit</i>
			si... <i>occiditur</i> ..., <i>emendabit</i>
25		25	si... <i>est</i> ... (<i>dabit</i>)
26	praesentari debeat	26	<i>SI</i> ..., <i>POTERIT</i> ..., <i>STABUNT</i>
27		27	si..., <i>injecerit</i> ..., <i>dabit</i>
28		28	si... <i>cecederit</i> , et... <i>possunt</i> ...
			<i>jurabunt</i> .
29		29	si... fuerit, ... <i>restitu</i> et(ur)
			(2 maal)
30		30	
31		31	si... noluerit..., <i>accipiet</i>
			<i>SI</i> ... <i>POTERIT</i> ..., <i>ERIT</i>
32		32	
33		33	
34		34	
35	debent denunciari	35	
36	debet... jurare	36	
37	debet intrare	37	
38		38	si... fuerit..., <i>placitabitur</i>
39	devenire deberet	39	<i>SI</i> ... <i>VENIRET</i> ..., <i>ERIT</i>
40		40	si... tulerit..., habebunt
			si... redierit et... voluerit...,
			habebit
			si... <i>adhaeserit</i> , ... <i>privabitur</i> ...
41		41	
42	debent accipi	42	
	debent... <i>extrafidari</i>		
	(2 maal)		
43		43	
44		44	
45	debet... <i>dividi</i>	45	
46		46	
47		47	
48		48	

§	Debere	§	Voorwaardelijke zin
49		49	
50		50	
51		51	
52	debet respondere...	52	SI... <i>VELIT...</i> , <i>HABEBIT...</i>
53		53	si... venerit, ...erit...
54		54	
55		55	
56		56	si... fuerit... et... negaverint, ...justificabitur
57		57	SI... <i>FUERIT...</i> , <i>RELINQUI-</i> <i>TUR</i> (24)
58		58	
59		59	
60	debet banniri (2 maal)	60	SI... <i>VENERIT</i> , <i>DEBET...</i> <i>SI... VENIRET</i> (25), <i>DE-</i> <i>BET...</i>
61		61	
62	debent interesse...	62	
63		63	SI... <i>CONTINGAT...</i> <i>DECLA-</i> <i>RABIT...</i> si... fuerit... declarabit...
64		64	
65	2e Slotclausule.	65	2e Slotclausule.

Uit bovenstaande tabel kunnen de volgende regels worden afgeleid :

1. *Debere* + infinitief.

— *debere* + infinitief.

2. Constructie van de voorwaardelijke zin.

— 1e regel : si + futurum perfectum (26) +
hoofdzin in indicatief futurum.

(24) In de cartularia van het Vrije, Wittenboec, f° 3 v° en Roodenboec IV, f° 17, heeft men de lezing „relinquetur”, wat een constructie van de zin geeft volgens de eerste regel voor de voorwaardelijke zinnen.

(25) De cartularia van het Vrije, Wittenboec, f° 3 v° en Roodenboec IV, f° 17, hebben „venerit”. Ook met deze lezing blijft de zinsconstructie onregelmatig.

(26) Men zou deze vorm ook kunnen beschouwen als een conjunctief perfectum en de zin als een potentialis. Het is ons echter niet te doen om de betekenis der spraakkundige vormen, maar om de regelmaat in het voorkomen ervan.

- 2e regel: *si* + indicatief praesens + hoofdzin in indicatief futurum (aangeduid door *gewoon cursief*)
- Constructies waarin geen vaste regel te vinden is (aangeduid door *KAPITAAL CURSIEF*)

Terstond valt het op dat men in de 21 eerste paragrafen, t.t.z. vóór de eerste slotclausule, **NOOIT** de constructie *debere* + infinitief aantreft. In de § 22-65 verschijnt deze constructie 13 maal. Het verschil is dus zo opvallend dat er moeilijk sprake kan zijn van toeval. Wanneer men nu de tabel verder gaat ontleden en ook de opbouw van de voorwaardelijke zinnen nagaat, blijkt het volgende. In de § 1-21 komen 32 voorwaardelijke constructies voor, waarvan 26 volgens de regel *si* + futurum perfectum + hoofdzin in de indicatief futurum, 5 volgens de regel *si* + indicatief praesens + hoofdzin in indicatief futurum. In één geval wordt geen enkele regel gevolgd, namelijk in § 5. Vóór de eerste slotclausule zijn dus 32 van de 33 voorwaardelijke zinnen gebouwd volgens vaste regels. In de § 22-65 is dit niet meer het geval. Er komen 36 voorwaardelijke zinnen voor in deze paragrafen. 21 maal wordt de regel *si* + futurum perfectum + hoofdzin in de indicatief futurum gevolgd, 6 maal de regel *si* + indicatief praesens + indicatief futurum en 9 constructies zijn onder geen enkele regel te rangschikken (27). Van deze laatste 9 constructies komen er 5 voor in een paragraaf waar ook *debere* + infinitief wordt gebruikt. Er is dus voor wat betreft de constructie van de voorwaardelijke zin een duidelijk merkbaar verschil in de twee delen van de Keurbrief. In

---

(27) Indien men in § 57 de lezing „*relinquetur*” aanvaardt in plaats van „*relinquitur*”, heeft men een constructie volgens de regel *si* + futurum perfectum + hoofdzin in indicatief futurum. Dan wordt de verhouding: 22 — 6 — 8 (cfr voetnoot 24).

de § 1-21 zijn 32 van de 33 voorwaardelijke zinnen regelmatig gebouwd, in de § 22-65 slechts 27 van de 36. Een eerste vaststelling is dat het niet voorkomen van *debere* + infinitief dus gepaard gaat met een regelmatige constructie van de voorwaardelijke zin, en dat waar *debere* wel verschijnt de voorwaardelijke zinnen een veel minder regelmatige bouw vertonen.

In de § 22-65 komt *debere* + infinitief 13 maal voor. In 4 paragrafen waar *debere* verschijnt, ontmoet men ook een voorwaardelijke zin. Welnu, deze voorwaardelijke zin is telkens onregelmatig (§ 26, 39, 52, 60 (2 voorw. zinnen) ! In de overige *debere*-paragrafen staan geen voorwaardelijke zinnen.

Het blijkt dus dat waar *debere* + infinitief verschijnt, de voorwaardelijke zin onregelmatig gebouwd is ofwel niet voorkomt. In de § 1-21, waar men *debere* nooit aantreft, zijn de voorwaardelijke zinnen in 32 van de 33 voorkomende gevallen regelmatig. De tegenstelling is dus frappant en volledig. Zij wordt nog beklemtoond door de uitdrukkingen van andere begrippen die in de twee delen van de Keurbrief voorkomen. In § 7, dus vóór de eerste slotclausule, treft men aan : „...et hoc semel in anno, et si...bis, ...ter”. Na de eerste slotclausule, in § 36, leest men : „...et tunc eum semel, secundo et tertio...” De uitdrukking is in § 7 klassiek en spraakkundig juist, in § 36 niet. § 18 luidt : „Quilibet ad suam summonitionem respondebit et hoc per scabinos et quilibet suo pari”. Zijn tegenhanger, § 52 drukt daarentegen hetzelfde principie uit met de woorden : „Quilibet debet respondere suo pari”. De schrijver van § 52 moet zich behelpen met het minder klassieke *debere* + infinitief in tegenstelling met § 18 waar het begrip wordt uitgedrukt zonder dat schrijver tot dit hulpmiddel zijn toevlucht neemt.

Vanaf § 22 van de Keurbrief verschijnt dus een stijl die verschilt van degene die in de 21 eerste paragrafen

wordt aangewend. Hij wordt gekenmerkt door het gebruik van *debere* + infinitief, door de onregelmatige bouw van de voorwaardelijke zinnen en door uitdrukkingen die weinig klassiek aandoen. Deze stijleigenaardigheden verschijnen niet vóór § 21, de eerste slotclause. Het valt echter op dat in de § 22-65 hogervermelde kenmerken niet doorlopend terug te vinden zijn. Er zijn paragrafen waarin *debere* + infinitief niet voorkomt en waarin de voorwaardelijke zinnen regelmatig gebouwd zijn. Dit wijst er op dat zoals bij een reeks aanvullingen te verwachten was, waarschijnlijk meer dan één auteur heeft meegewerkt aan de opstelling van het tweede deel van de Keurbrief.

Niet alleen uit het onderzoek van de stijlkenmerken maar ook uit de ontleding van de inhoud van de Keurbrief blijkt dat § 21, de abnormaal geplaatste eindclause, werkelijk een eerste deel afsluit. Vóór en na deze paragraaf komen artikelen voor die op hetzelfde slaan. In dit geval verkeren :

- § 1-2 en § 38
- § 5 en § 35-37
- § 7 en § 58-62 en 64
- § 18 en § 52
- § 20 en § 31
- § 21 en § 57 en 63

Indien de § 22-65 niets anders zijn dan een reeks aanvullingen, moeten de paragrafen uit dit deel, die beantwoorden aan paragrafen uit het eerste deel, werkelijk een aanvullend karakter vertonen. Welnu, dit is inderdaad zo. Eén voorbeeld : de § 7 en de § 58-62. De laatste zinsnede van § 7 luidt : „In anno erit semel unum gouding. In anno erunt duo weddinga”. De § 58-62 handelen over dat gouding en beschrijven gans het verloop ervan. Driemaal komt de uitdrukking „statutum est” er in voor, uitdrukking die wijst op een afzonderlijk getroffen maatregel (28). Ook de § 64 is van

aanvullende aard. Volgens dit artikel kan, benevens de graaf en de burggraaf, wat gezegd werd in § 7, ook de gravin de berijding der bannelingen uitvoeren.

Het optreden van gewijzigde stylistisch-grammatikale kenmerken na § 21 gaat dus gepaard met het verschijnen van artikelen die een aanvulling of verklaring zijn van paragrafen die voorkomen vóór § 21. Zeker worden in de § 22-65 ook zaken behandeld die in het eerste deel niet besproken werden. Maar zegt § 21 niet uitdrukkelijk dat „De omni re et de omni eo, quod hic non est nominatum sive in litteris expressum, erit rectus scabinatus...”: in onvoorziene gevallen hadden de schepenen het recht een regeling te treffen.

Wellicht het sterkste bewijs voor het aanvullend karakter der § 22-65, is het bedrag van de daarin vermelde boeten. De hoogste boete waarvan gewag wordt gemaakt in de Keurbrief, bedraagt tien pond. De oude banboete van drie pond is dus reeds overschreden, de nieuwe banboete van 60 pond daarentegen is nog niet bereikt. De verhoging der boetetarieven in het Vrije, die eerder laattijdig gebeurde (29), is waarschijnlijk de aanleiding geweest tot het op schrift stellen van verscheidene paragrafen. In het gewoonterecht deed zich daardoor een wijziging voor die nog niet „in litteris expressum” was.

Het onderzoek van de inhoud van de Keurbrief bevestigt dus hetgeen de stijlanalyse reeds liet doorschemeren: § 21, de abnormaal geplaatste eindclausule, is de afsluiting van een eerste deel, de § 22-65 vormen een tweede deel. Hoger reeds werd er op gewezen dat ook in

---

(28) Zeer typische voorbeelden hiervan zijn te vinden in de § 10bis en 11 van de *Curae Emendandae* (Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 43). Wat erin wordt bepaald, is „statutum per scabinos”.

(29) A.C.F. Koch, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*. Antwerpen-Amsterdam, 1951, blz. 27-28.

dit tweede deel een verscheidenheid van stijl op te merken valt. Wanneer men de inhoud nagaat van de paragrafen waarin *debere* + infinitief verschijnt en vervolgens van degenen die gekenmerkt worden door een normaal gevormde voorwaardelijke zin, blijkt dat in het eerste geval de auteur over het algemeen een voorkeur heeft voor procedurekwesties (vb. § 35-37) terwijl de schrijver der normale voorwaardelijke zinnen meer belangstelling heeft voor gevallen uit de praktijk (vb. § 23 en volgende). Ook uit de inhoud blijkt dus dat in de § 22-65 minstens twee personen aan het werk zijn geweest en dat zij een persoonlijke voorkeur hadden voor een of ander aspect van het recht en de rechtspraak.

Het krachtigste argument voor het bestaan van meerdere auteurs is wel te halen uit de § 58-62. Deze paragrafen die éénzelfde onderwerp, het gouding, behandelen, vertonen verschillende stijlmerken. In de § 58, 59 en 61 verschijnen normaal gevormde voorwaardelijke zinnen en ontbreekt *debere* + infinitief. In de § 60 en 62 komt *debere* + infinitief wel voor en zijn de voorwaardelijke zinnen niet gebouwd volgens de normale regels, of ontbreken zij. Dus: logische eenheid en stylistische verscheidenheid? Neen! De logische gang der bespreking van het gouding wordt onderbroken in de § 60 waar *debere* + infinitief verschijnt. Daar leest men: „Homines terrae habent sicut dictum est quatuor dies in hoc placito, feriam tertiam, quartam.....”. Welnu, dit werd reeds klaar en duidelijk gezegd in § 59. Waarom dan die herhaling? Meer nog, zou zoiets mogelijk zijn indien één en dezelfde persoon de auteur is van beide paragrafen? § 60 is niet van dezelfde schrijver als § 59 en beide paragrafen werden met elkaar verbonden door „sicut dictum est”. Aan de behandeling van het gouding hebben dus zeker twee personen meegewerkt.

Op grond van dit onderzoek kan dus het volgende besluit worden geformuleerd: DE KEURBRIEF BESTAAT UIT TWEE DELEN. De grens tussen beide delen valt na de § 21, de abnormaal geplaatste eindclausule.

Dit is echter nog geen antwoord op de vraag „Wat is de Keurbrief?“. Integendeel, deze vraag ontdubbelt zich. Wat is het eerste deel? Wat is het tweede deel?

Het onderzoek van stijl en inhoud wierp reeds een zeker licht op de tweede vraag. Het tweede deel van de Keurbrief is een verzameling van aantekeningen van maatregelen getroffen door de graaf (vb. de wijzigingen in de boetetarieven) of door de schepenen die volgens § 21 het recht hadden onvoorziene moeilijkheden op te lossen. Waarschijnlijk staan de meeste van deze aantekeningen in verband met wijzigingen in het gewoonterecht. De verscheidenheid van stijl wijst er op dat meerdere auteurs hebben meegewerkt aan de redactie van dit tweede deel.

Het eerste deel daarentegen is niets anders dan de „cura comitis Philippi“ waarheen verwezen wordt in de *Curae Emendandae* (30). Deze verwijzing slaat op een paragraaf die voorkomt vóór § 21 van de Keurbrief (§ 5). Niets spreekt hier de mening van Olivier de Wree tegen. De § 1-21 vertonen alle kenmerken van een voorontwerp van een Keure dat ter goedkeuring aan de graaf werd voorgelegd. Er verschijnen uitdrukkingen als „hoc dico“ (§ 3, 4 en 12) die er op wijzen dat de auteur zijn gedachten nog niet in de gewenste vorm had kunnen vastleggen en dat hij verwachtte de tekst te kunnen herwerken. In dit eerste deel van de Keurbrief verschijnen paragrafen die weinig zeggen, maar zeer veel laten vermoeden. Zo § 6: „Sicut in domo praepositi tenetur de hominibus virscarne, ita in virscarne teneatur de hominibus praepositi“. Zo ook § 14: „Omne injus-

---

(30) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 39, § 2.

tum deponet comes de nummis notarii, sive de nummis cricwardrae, sive lapidarii, sive de alia qualibet re". Zo vooral § 20: „De palingis et de dunis... rogant vos humiliter homines terrae...”, een vraag om zwaar wegende lasten en misbruiken op te heffen. Dat dit ontwerp uitging van de magistraat van het Vrije lijdt geen twijfel. Daarvoor spreken de § 20 en 21, gesteld in de aanspreekvorm, een te duidelijke taal.

De 21 eerste paragrafen van de Keurbrief bevatten dus onzekere uitdrukkingen, afwachtende artikels, een soort smeekbrief en tenslotte een slotclausule die in zekere mate de bevoegdheden der verschillende instanties afbakent. Is er meer nodig om te aanvaarden dat deze artikelen, en slechts deze, het voorontwerp van een nooit afgewerkte Keure vormden? De § 22-65 daarentegen vertonen geen uitdrukkingen meer als „hoc dico”, geen afwachtende artikelen of smeekschriften. Integendeel, men treft er paragrafen aan die samenvattingen schijnen te zijn van formuleringen van reeds genomen beslissingen. De deemoedige smeektoon van de § 20 en 21 heeft er plaats gemaakt voor gebiedende uitdrukkingen als „debet comes” (31).

Hoe kan nu de Keurbrief in zijn geheel betiteld worden? In de „Curae Emendandae” verschijnt naast „cura comitis Philippi” ook de uitdrukking „in brevi cure magne” (32), in de brief van de grote keure. De verwijzing naar de „breve cure magne” geldt voor een paragraaf uit het tweede deel van de Keurbrief (§ 23). Hierdoor wordt alles duidelijk. De „breve cure magne” is niets anders dan de volledige tekst van de Keurbrief. Deze tekst bevat de „cura comitis Philippi” (§ 1-21), aangevuld en vervolledigd door aantekeningen van

(31) Zie de § 33: „Oppressio mulierum pertinet ad rectum scabinatum”, § 34: „De canipulo et clava torcoisa sicut comes juravit”, en voor de uitdrukking „debet comes”, de § 62 en 64.

(32) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 41, § 8bis.

later getoffen maatregelen. Het geheel kan niet beter betiteld worden dan met de van oudsher gebruikte naam „Keurbrief” (33). Dit stuk werd gebruikt in de praktijk, want volgens de § 1 van de Keurbrief moest de vertegenwoordiger van de graaf (*officialis comitis*) de „karta legis” voorleggen aan de schepenen en aanduiden wat zij bevatte betreffende de zaken die op het ogenblik behandeld werden. Indien hij dit niet deed, of indien de „karta legis” zich over dit punt niet uitsprak, was het vonnis van de schepenen bindend (34). Misschien kunnen wij hieraan toevoegen: „en werd deze uitspraak genoteerd in de *karta legis* of Keurbrief”.

Het onderzoek van de stijlkenmerken en de inhoud van de Keurbrief bevestigt dus de hypothese dat deze tekst bestaat uit twee delen, waarvan de grens valt na § 21. Het eerste deel is het voorontwerp van een keure die ter goedkeuring werd aangeboden aan graaf Filips van de Elzas. De „*Curae Emendandae*” betitelen dit ontwerp als de „*cura comitis Philippi*”, de bevestiging van de Keurbrief uit het jaar 1323 als de „*loy, que li cuens Philippes*” schonk aan het Vrije. Graaf Filips keurde dit ontwerp goed, ongetwijfeld vlak vóór een der twee kruistochten waaraan hij deelnam (35). Er bestaat weinig kans dat het hier niet gaat over de kruistocht van

---

(33) In de loop van de dertiende eeuw is er verschillende malen sprake van de Keurbrief in andere privileges van het Vrije. Wanneer wordt verwezen naar de „*cura*”, geldt deze verwijzing steeds een paragraaf uit de § 1-21. Zo in de *Curae Emendandae*: § 2: „*secundum modum expressum in cura comitis Philippi*”, verwijst naar § 5 (cfr voetnoot 30). In de oorkonde van 1235 waarbij aan de schepenen van het Vrije het recht wordt toegekend om de durghinga-waarhede te houden, slaat „*praedictam veritatem quae in cura Brugensi durghingha nominatur*” (Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 55) op § 7 van de Keurbrief. Wanneer er echter sprake is van „*breve cure magne*”, wordt verwezen naar artikelen die buiten het eerste deel vallen. § 8bis van de *Curae Emendandae* (*Ibidem*, II, blz. 41) behandelt een zaak „*sicut in brevi cure magne continetur*” onder § 23.

(34) Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 3, § 1.

(35) Cfr. *supra*, voetnoot 17.

1190, tijdens dewelke de graaf de dood vond. Ware hij teruggekeerd, dan zou het wel niet bij dit eerste keure-ontwerp gebleven zijn. Dit eerste deel is een typisch voorbeeld van een landelijke keure. De inhoud gaat terug op het gewoonterecht en op de wijzingen ervan. Van privileges is er geen spoor. Integendeel, men klaagt over misbruiken (§ 14, 16, 20) (36).

Het eerste deel van de Keurbrief is dus ontstaan omstreeks 1190. Wat het tweede deel betreft, dit is zeker voltooid geworden vóór oktober 1224. In de § 22-65 wordt de „castellanus” nog doorlopend vermeld (37). Welnu, de burggraaf van Brugge verdwijnt in oktober 1224 op het ogenblik dat Jan II van Nesle de kasselrij verkoopt aan gravin Johanna (38). Dus is het tweede deel van de Keurbrief ontstaan in de loop van de jaren 1190-1224. Aangezien het bestaat uit een reeks aantekeningen van afzonderlijk getroffen beslissingen is dit deel niet ineens opgesteld geworden. Iedere paragraaf afzonderlijk dateren is onmogelijk, maar een paar gegevens wijzen er op dat de laatste artikelen van de Keurbrief omstreeks het jaar 1224 zelf zijn ontstaan.

In de § 62 en 64 wordt gezegd dat het voorzitten van het gouding en de berijding der bannelingen toekomt aan de „comes aut comitissa aut castellanus”. Wat komt de gravin hier doen? Blijkbaar wordt de mogelijk-

---

(36) Deze misbruiken werden pas veel later (tenminste officieel!) uitgeroeid. De „lyfnere le conte”, die waarschijnlijk kan vereenzelvigd worden met de „census viscal” konden de „hoofmannen” sedert 1279 afkopen (Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc. II*, blz. 64), de andere lasten die in § 20 worden vermeld, werden pas in 1323 opgeheven (Ibidem, II, blz. 72). In 1357 bevestigde een vonnis van de schepensbank de in § 14 genoemde misbruiken (Ibidem, II, blz. 118 en volgende).

(37) In de § 23, 24, 25, 27, 28, 29, 39, 47, 50, 62, 64.

(38) Het is typisch dat er in de Vlaamse versie van de Keurbrief (zie hoger, voetnoot 15), op één uitzondering na (§ 7), geen sprake meer is van de burggraaf. Deze Vlaamse tekst was dus niet alleen een vertaling, maar tevens een aanpassing aan de nieuwe toestanden.

heid voorzien dat noch de graaf noch de burggraaf zich met het gouding en de berijding der bannelingen zullen kunnen inlaten, en dit om zeer speciale redenen. Een afwezigheid van graaf en burggraaf was niet zo gewoon dat er bijzondere maatregelen voor moesten getroffen worden. In Brugge bestond er ten andere in de 12e eeuw een „subcastellanus” die de burggraaf kon vervangen (39). In het eerste deel van de Keurbrief, in § 7, wordt de berijding der bannelingen uitvoerig beschreven, dit op het ogenblik dat de graaf zich voorbereidt op een langdurige afwezigheid, de derde kruistocht. Welnu, in deze paragraaf is er geen sprake van de gravin.

Het moet wel zijn dat zeer bijzondere omstandigheden het op schrift stellen van de § 62 en 64 hebben uitgelokt. Van 1190 tot 1224 zijn er drie gravinnen geweest die hadden te rekenen met een langdurige afwezigheid van hun gemaal, namelijk Mathilde van Portugal, Maria van Champagne en Johanna van Constantinopel.

Wanneer Filips van de Elzas in 1190 vertrok naar het H. Land liet hij het bewind over aan de gravin,

---

(39) Als „subcastellanus” van Brugge verschijnt van 1160 tot 1164 een zekere Betto, waarvan wij vermoeden dat hij te vereenzelvigen is met een Betto f. Haikini. Vermeldingen : 1160, 6 juli te Brugge : ...Bertone (sic) castellano... (A. Pruvost, *Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winnoc de l'ordre de Saint-Benoît*. Bruges, 1875-1878, 2 vol., T.I, blz. 118); 1163 te Brugge : S. Cononis, castellani. S. Bethonis, subcastellani... (A. d'Herbomez, *Chartes de l'abbaye de Saint-Martin de Tournai*, Tome I, Bruxelles, 1898, blz. 95-96, nr. 93); 1164 te Brugge : ...S. Bettonis filii Haikini... (A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre à Gand (630-1599)*. Gand, 1868-1871, 2 vol., T.I, blz. 166-167, nr. 292.); ongedateerde oorkonde voor Sint-Donaas (1161-1167) : ...S. Bettonis castellani... (Brugge, Bissch. Archief, Sint-Donaas, Cartul. XIVe eeuw, f° 9). In een grafelijke oorkonde in 1187 gegeven te Brugge, verschijnt onder de getuigen : ...Boidin castellanus... (E. Feys & D. Van de Castele, *Histoire d'Oudenbourg*. Bruges, 1873-1876, 2 vol., T. II, blz. 97.). Betto was dus „subcastellanus” onder burggraaf Cono (1152-1179), Boidin onder burggraaf Jan I van Nesle (1179-1204).

„koningin” Mathilde (40). Bekleed met de volstreckte macht over Vlaanderen, mocht zij natuurlijk ook de berijding der bannelingen in de Brugse Kasselrij uitvoeren. In de § 7 van de Keurbrief, die voorkomt in het ontwerp van keure dat aan Filips werd aangeboden en waar de berijding wordt behandeld, is daar echter geen sprake van. Indien niemand anders dan de gravin de berijdingsexpeditie zou kunnen aanvoeren dan zou dit wel in de § 7 genoteerd geweest zijn. Welnu, de § 7 voorziet die mogelijkheid niet. Na de dood van Filips van de Elzas op 1 juni 1191 verdwijnt gravin Mathilde van het toneel in noordelijk Vlaanderen en is er zo snel een nieuwe graaf dat de inschakeling van de gravin bij het uitvoeren der berijding geen nut had (41). De in de § 62 en 64 bedoelde „comitissa” kan dus moeilijk „koningin” Mathilde geweest zijn.

Was zij misschien gravin Maria van Champagne, gemalin van Boudewijn van Constantinopel? Zou zij tijdens de afwezigheid van haar echtgenoot het gouding voorzitten en de berijding leiden? Twee zaken beletten ons dit aan te nemen. Vooreerst was beslist dat gravin Maria die bij het vertrek van graaf Boudewijn IX zwanger was, hem na haar bevalling na zou reizen (42). En ten tweede, de burggraaf was in Vlaanderen gebleven en zou haar op de reis naar het Oosten vergezellen (43).

---

(40) In een oorkonde voor Sint-Vaastabdij te Arras verklaart Mathilde: „domino et marito meo Philippo comite Jeruzalem profecto, tum idem comes mihi totius terrae suae potestativam et plenissimam comisisset jurisdictionem” (Ricouart, *Les biens de l'abbaye de Saint-Vaast à Arras*, blz. 180).

(41) L. Vanderkindere, *La formation territoriale des principautés belges au moyen âge*, T. I, 2e éd., 1902, blz. 183-184 en 188-189, waar verwezen wordt naar o.a. Gislebert van Bergen, de voornaamste bron voor deze gebeurtenissen.

(42) Th. Luyckx, *Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen*, in *Verhand. Kon. Vl. Acad. Wetensch., Lett. en Sch. Kunsten van België*, Jg. VIII, nr. 5, Antwerpen-Utrecht, 1946, blz. 53.

(43) G. G. Dept, *Les influences anglaise et française dans le comté de Flandre au début du XIIIe siècle*. Gand-Paris, 1928, blz. 38.

Er was dus geen enkele reden om speciaal te noteren dat de gravin het gouding zou voorzitten en de bannelingen berijden. De burggraaf was immers aanwezig en wanneer hij zou afreizen zou ook de gravin het graafschap verlaten. In dit geval zouden de § 62 en 64 dus absoluut nutteloos zijn geweest.

Er blijft dus slechts Johanna van Constantinopel over van de drie gravinnen die in dit onderzoek betrokken werden. Onder haar regering doen zich het duidelijkst de omstandigheden voor die tot het opstellen van de § 62 en 64 van de Keurbrief aanleiding gegeven hebben. In 1214 werd graaf Ferrand van Portugal na de nederlaag tegen de Fransen te Bouvines gevangen genomen. Jan II van Nesle, de fransgezinde burggraaf van Brugge, was uit Vlaanderen gevlucht, maar na Bouvines in triomf teruggekeerd. Als leider der zegepralende franse partij bezat hij grote invloed en bracht het zo ver voogd over Vlaanderen en Henegouwen te worden (44). Dit duurde tot 1223. Op dat ogenblik was zijn rol uitgespeeld en werd hij vervangen door Arnulf van Oudenaarde (45). Jan II van Nesle, die in Frankrijk een niet onaanzienlijk personage was, verkoos Vlaanderen te verlaten. Eerst echter wou hij zijn kasselrij te gelde maken. De onderhandelingen met de gravin over deze verkoop verliepen echter zo slecht dat de burggraaf haar op een bepaald ogenblik beschuldigde van „defectum juris”. Johanna antwoordde met een uitdaging tot een gerechtelijk tweegevecht. Door tussenkomst van franse edelen en bisschoppen kwam het tenslotte toch tot een akkoord en voor het hof der pairs van Frankrijk werd in oktober 1224 de koop gesloten (46).

---

(44) Ibidem, blz. 119-120, 138, 141-143. Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 98, 108, 132 en volgende, 150-152.

(45) G. G. Dept, *a.w.*, blz. 141 en volgende. Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 153-156.

(46) E. Le Glay, *Histoire de Jeanne de Constantinople, com-*

Tussen het ogenblik waarop Jan II van Nesle ontzet werd uit zijn functie van voogd over Vlaanderen en Henegouwen en oktober 1224, datum van de verkoop van de kasselrij, zal hij het wel geraden gevonden hebben niet in Vlaanderen te vertoeven.

De toestand in 1223-1224: de graaf in de gevangenis, de burggraaf vertrokken om welbepaalde redenen. Wie zal dan het gouding van 15 tot 20 januari 1224 voorzitten (47)? Wie zal de bannelingen berijden? De gravin blijft alleen over en het heeft er de schijn van dat dit nog een hele tijd kan blijven duren (48). Daarom de § 62 en 64! Waarom wordt dan nog de burggraaf vermeld? In januari 1224 is de kasselrij nog niet verkocht en *de jure* moet er nog steeds met de „castellanus” rekening worden gehouden.

De § 62 en 64 schijnen dus te zijn ontstaan op het einde van 1223 of in het begin van 1224.

Hieraan is de volgende bedenking vast te knopen. Het was ook juist rond die tijd dat gravin Johanna verscheidene privileges, verleend door Filips van de Elzas, bekrachtigde (49). Hebben de schepenen van het Brugse Vrije de verkoop van de kasselrij te baat genomen om de „*cura comitis Philippi*”, met de aanvullingen die er sedert 1190 waren bijgekomen, te doen goedkeuren? Misschien werd te dezer gelegenheid een min of meer geordende tekst voorgelegd, voorzien van een tweede slotclausule en van te pas of te onpas geplaatste titels

---

tesse de Flandre et de Hainaut. Lille, 1841, blz. 164-166. Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 156.

(47) Volgens de § 58 van de Keurbrief begon het Gouding op de maandag na de eerste zaterdag volgend op Driekoningen, en duurde tot de volgende zaterdag. In 1224 viel die maandag op 15, de daarop volgende zaterdag op 20 januari.

(48) In 1220-1221 had Johanna een eerste maal gepoogd haar echtgenoot vrij te kopen. Na de mislukking van deze poging duurt het tot 1226 eer zij opnieuw hieraan gaat denken. Zie Th. Luyckx, *a.w.*, blz. 240 en volgende.

(49) G.G. Dept, *a.w.*, blz. 147-148. Het is goed mogelijk dat juist in verband hiermee de „*Curae Emendandae*” zijn ontstaan.

(50). De zwakheid van het gezag der gravin, de moeilijkheden met de burggraaf, de onafhankelijkheidszin van de ridderschap waartoe een deel van de vrije schepenen behoorde (51), zouden er aldus toe bijgedragen hebben om de Keurbrief te verheffen tot een officieel goedgekeurde rechtstekst. Vooral de machtige vrije schepenbank moet hierbij een zeer sterk stuwende factor zijn geweest (52).

Uit dit onderzoek betreffende het ontstaan van de Keurbrief van het Brugse Vrije is dus het volgende gebleken. Even voor Filips van de Elzas in 1190 naar Palestina vertrok werd hem door de magistraat van het Vrije een ontwerp van Keure aangeboden. De graaf keurde dit ontwerp goed in afwachting dat hij bij zijn terugkeer een keure *in forma* zou kunnen afleveren. Op 1 juni 1191 sneuvelde hij in het H. Land. De onafgewerkte keure bleef en ging de geschiedenis in als de „cura comitis Philippi”. Zij werd echter geleidelijk aangevuld met aantekeningen van door de graaf of de schepenbank getroffen beslissingen gedurende de jaren

---

(50) Het niet of slechts sporadisch verschijnen van deze titels in de verschillende afschriften van de Keurbrief (zie het kritisch apparaat bij de § met titel in L. Gilliodts-Van Severen, *Cout. Franc.*, II, blz. 3-17) doet ons vermoeden dat zij oorspronkelijk niet voorkwamen in de tekst.

(51) In het proefschrift dat ik in 1959 heb ingediend tot het behalen van het licentiaat in de geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Gent wordt de verhouding ridders - niet ridders in de schepenbank van het Vrije bestudeerd. Het blijkt dat in de 13de eeuw ongeveer 1/5 van de vrije schepenen ridders waren. Onder hen treft men leden aan van de meest invloedrijke families van het Vrije.

(52) In dit verband verwijs ik nogmaals naar mijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling „Bijdragen tot de geschiedenis van de vorming van het Brugse Vrije”, waaruit volgende gegevens. In de 13de eeuw telde de schepenbank van het Brugse Vrije 60 (zestig) leden. Zij waren aangesteld voor het leven en bevoegd voor de 35 (vóór 1280 : 36) ambachten van het Vrije. De schepenbanken der „ofsittende” heerlijkheden der Brugse Kasselrij gingen bij hen te hoefde. Men kan zich zonder moeite de geweldige invloed voorstellen die dit bestuurlijk en rechterlijk lichaam uitoefende.

1190-1224. In dit laatste jaar is het geheel voltooid en van dan af zal het rechtsleven in het Brugse Vrije beheerst worden door de tekst die voortaan de naam „breve cure magne”, brief van de grote keure, Keurbrief, zal dragen.

E. WARLOP

De devotie te Brugge tot Sint-Niniaan, bisschop van Whithorn in Schotland, 1366-1548

Sint-Niniaan (St. Ringen), bisschop van Whithorn (Candida Casa) in Schotland en belijder (1), wiens feest de Kerk op 16 september viert, is te Brugge op twee verschillende plaatsen vereerd geworden: door de Schotse kooplieden in de Karmelietenkerk en door de stedelijke korenmeeters en korendragers in de Sint-Gilliskerk.

Op 6 juli 1366 schonken de Brugse Karmelieten, in aanwezigheid van verscheidene getuigen (2), aan één

---

(1) U. Stickenus, *De S. Niniano, episcopo, Pictorum australium apostolo, Candidae Casae in Scotia. Commentarius historico-criticus* (Acta Sanctorum. Septembris. Tomus quintus. Parisiis & Romae, V. Palmé, 1866, blz. 318-328). W. M. Metcalfe, *Legends of S.S. Ninian and Machor*. London, 1905. A.B. Scott, *St. Ninian*. London, 1917. W.D. Simpson, *Saint Ninian and the origins of the Christian Church in Scotland*. Edinburgh, 1940. P. Grosjean, *Les Pictes apostats dans l'épître de S. Patrice* (Analecta Bollandiana, dl. LXXXVI, 1958, blz. 354-378). Het attribueert van Sint-Niniaan is een ketting, Cf. L. Reau, *Iconographie de l'art chrétien* (Paris, 1955-1959), dl. III, G.-O., blz. 993.

(2) Johannes Salomonis afkomstig uit Engeland en wonende te Brugge stond, op 27 januari 1366, overal bekend als een onverbetelijke geldschieder tegen hoge interest. Cf. A. Fierens, *Suppliques d'Urbain V (1362-1370)* (Analecta Vaticano-Belgica, Documents relatifs aux anciens diocèses de Cambrai, Liège, Thérouanne et Tournai, publiés par l'Institut historique belge de Rome, vol. VII-Rome, 1914), blz. 613, nr. 1606: „— — — Johanni Gobestre, Johanni Salomonis et Antonio de Albericiis, tunc habitatoribus ville Brugensis, fenus improbum exercentibus, in magnis pecuniarum summis sub usuris illicitis et effrenatis — — — feneratores — — — usuras effrenatas et importabiles — — —”. Dat was voldoende voor het kerkelijk recht om hem als openbare woekeraar te bestempen en ipso facto als geëxcommuniceerde te aanzien. Cf. In X (Extravagantes), Lib. V, tit. 19 (de usuris), art. 3: „Manifesti usurarii ad communionem altaris et ecclesiasticam sepulturam et oblationem offerendam admitti non possunt” (Besluit van het concilie van Lateraan, Ao. 1179). Zie ook In VI (In sexto), Lib. V, tit. 5, cap. 2. Desniettegenstaande moet hij een kennis van de

hunner medebroeders en vijf gelovigen (3), die wensten een broederschap ter ere van Onze-Lieve-Vrouw en van Sint-Niniaan te vormen, een grond aan de zuidkant van de kloosterkerk, om er een kapel te bouwen. Daarbij verbonden zij zich te hunner intentie, op de gewone dagen, een mis te lezen en, op de feestdagen van deze heilige, er een te zingen. Ten slotte verplichtten zij zich tot het begraven van de gildebroeders (4).

Op 10 maart 1369 was men met de bouw van de Sint-Niniaanskapel in de Karmelietenkerk te Brugge begonnen en werd door de paus honderd dagen aflat verleend aan degenen die, in de eerstkomende tien jaar, een helpende hand zouden toesteken (5).

Willem Goupylt uit Schotland, die te Brugge groot-handel dreef (6) en te Koolkerke een belangrijk leen

---

Karmelieten uit de stad geweest zijn. Men ziet hem immers optreden als getuige in de stichtingsoorkonde van de Sint-Niniaanskapel, die op 6 juli van hetzelfde jaar door bewuste paters uitgevaardigd werd. Cf. J. Weale, *Obituaire du couvent des Carmes à Bruges* (Annales de la Société d'Emulation de Bruges, dl. L, 1900, blz. 153-288), blz. 229: „— — — coram Willelmo Paye, clerico de Brugis, Johanne Salomonis de Anglia et Jacobo Sconeberch aliisque pluribus testibus — — —”. Jacob Sconeberch verkocht te Brugge in 1362-1366 bier aan de Hanzeaten in zijn herberg met naambord Te Sconeberch. Cf. L. Gilliodts, *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges. Inventaire des chartes* (Bruges, 1871-1885, 9 vol.), dl. II, blz. 56-57. Hij ook was een bekende van deze mendicanten. De oprichtingsakte van voornoemde bidplaats werd inderdaad insgelijks in zijn aanwezigheid verleden. Cf. supra, zelfde noot.

(3) Onder hen bevond zich Walter de Bothe, aan wiens echtgenote, Alice, in articulo mortis, de paus zijn zegen gaf op 19 maart 1369. Cf. A. Fierens & C. Tihon, *Lettres d'Urbain V (1362-1370)*. (Analecta Vaticano-Belgica, Documents relatifs aux anciens diocèses de Cambrai, Liège, Thérouanne et Tournai, publiés par l'Institut historique belge de Rome, vol. IX & XV, Rome, 1928-1932, 2 vol.), dl. II, nr. 2353, blz. 217-218.

(4) Weale, *Obituaire des Carmes à Bruges*, blz. 226-230. Zie ook ons bewijsstuk nr. I.

(5) Fierens & Tihon, *Lettres d'Urbain V*, dl. II, nr. 2350, blz. 215-216.

(6) Stadsarchief te Brugge, *Cartularium Ouden Wittenboek*, f° 159 v°: „Item upten zelven dach ende int vors. jaer [upten anderen dach van pietmaend anno (13)81] word borghe Lubrecht de Scuetelare jeghen Janne den Leeuwe, over Robert Speke ende

hield (7), stichtte op 30 juni 1383 in die kapel een solemnele jaardienst met orgel en zang, alsook een dagelijkse gelezen mis (8).

Van hun kant verbonden de paters zich, op 22 oktober 1416, tegenover de beredderaars der nalatenschap van jonkvrouw Johanna Karres, weduwe van de Schot Thomas Karres, dagelijks voor de zielerust van de afgestorven echtgenoten een mis in dezelfde bidplaats te celebreren (9).

Een authentiek afschrift van de stichtingsbrief dd. 6 juli 1366 werd op verzoek van een klerk uit het bisdom Aberdeen, in Schotland, de 3 juni 1443 afgeleverd (10).

Op 6 juni 1457 werd in de kapittelzaal van het Predikherenklooster te Brugge, in aanwezigheid van Thomas, bisschop van Whithorn, een overeenkomst gesloten tussen de pastoors en de Schotten uit de Vlaamse stad, aangaande de rechten en plichten van de kapelaan

Willem Ghoepie, coopliden van Ingheland, alse van den arreeste, twelke Jan de Leewe dede binder stede van Brughe, van goede toebehoorende de coopliden voors., omme cause wille van der scade die de vors. Jan de Leewe ghehadt hadde, omme te verantwoordene ende te ghemetene datter of sculdich zal sijn te ghevalne metten rechte”.

(7) Algemeen Rijksarchief te Brussel, *Rekenkamer, nr. 1073, Leenboek van de Burg van Brugge Ao. 1381, f° 6*: „Willem Gouppijl houd een leengoed van mijn heere vors. (van Vlaanderen) van 6 ymeten lands, lettelt min of meer, licghende in de prochye van Coolkerke, ende staet te dienste tenen offerpenninghe siaers, als men vermaend.

Willem van den Hecke, filius Hughes, houd een leengoed van mijn heere vors. van 7 ymeten, 2 linen ende 34 roeden lands, lettelt min of meer, licghende in de prochye van Coolkerke, ende was wilen ghespleten van den leene joncfrauwe Versilden Gabriels, daer nu Willem Gouppijl man of es, ende staet te dienste tenen offerpenninghe siaers, als men vermaend.

Willem Gouppijl houd een leengoed van mijn heere vors. van 9 ymeten ende 4 roeden lands, letter min of meer, licghende in de prochye van Coolkerke, ende was wilen ghespleten van joncfrauwe Versilden leene vors., ende staet te dienste te trauwen ende warden”.

(8) Bewijsstuk nr. II.

(9) Bewijsstuk nr. III.

(10) Bewijsstuk nr. IV.

van deze vreemdelingen alhier, inzake het innen van de pastorale rechten en het toedienen van de sacramenten (11).

De kapelaan van de Schotten te Brugge moest door de koning van Schotland te Edinburg aanvaard (12) en door de deken van de Christenheid te Brugge toegelaten worden. Op 6 juni 1457 trad Andreas Porroit, priester van het bisdom St. Andrews, in die hoedanigheid in dienst (13). De Sint-Niniaanskapel of kapel van de Schotten (capella Scotorum) in de Karmelietenkerk van de Vlaamse stad was toen met een schilderij (tafle) versierd, zoals blijkt uit een akte dd. 28 juni van dat jaar (14).

In 1467 en 1487 bepaalde het parlement van Schotland de inkomsten en uitgaven van de kapelaan van de Schotten te Brugge. Daarbij aansluitend gebood de Raad van Edinburg, dat de bevrachters in Schotse havens van schepen met bestemming naar het buitenland, moesten

(11) Bewijsstuk nr. V.

(12) W. Finlayson, *The Scottish Nation of Merchants in Bruges. A contribution to the history of medieval scottish foreign trade* (Handschriftelijke dissertatie tot verkrijging van het doctoraat in de geschiedenis. Universiteit te Glasgow, 1950), blz. 177 : „ Sanct Rynane's Ile soon became the official place of worship of the Scots in Bruges, and the chaplain thereof was appointed by the king. Grants were made for meeting his wages and expenses by the Parliaments of James II and III (1467 c. 4 and 1487 c. 15. *Acts of the Parliament of Scotland*, t. II, pp. 87 and 178), and the Council of Edinburgh gave orders (*Edinburgh Council Records*, I, pp. 5, 66-67) that merchants who „frauchtis a schip owtewart sall give a sek fraucht to Sanct Rynane's Ile in Brugis”, this to be complemented by a „tun fraucht to Sanct Geillis wark” on the homeward journey”.

(13) Bewijsstuk nr. V.

(14) Stadsarchief te Brugge, *Civiele Sententies, in folio, 1453-1460*, f° 175 : „De zake van Wouter Forster, Scotte, was uteghestelt toter compste van Jan de Rompele, aengaende de twee pond ende scellinghen die Wouter eesschende was de nacie van den Scotte, ter causen van eenre tafle staende in de capelle van der nacie van den Scotte, etc. Actum 28 in wedemaent anno (14)57”.

bijdragen tot het onderhoud te Brugge van de „Sant Rynane's Ile” (15).

Men weet dat, tijdens de langdurige troebelen in Vlaanderen onder Maximiliaan van Oostenrijk, de vreemde zakenlui — en natuurlijk ook de Schotse — Brugge verlieten (16). Op 1 maart 1488 was dienvolgens de Sint-Niniaanskapel alhier in volledig verval geraakt. De titelvoerende kapelaan ervan noemde toen Andrew Russell (17).

Met de vrede, kwamen in 1493 de Schotse kooplieden opnieuw te Brugge wonen. Hun terugkeer in de stad was echter van zeer korte duur. Reeds in 1498 immers braken de koning van Schotland en onze vorst de handelsbetrekkingen af en vaardigden kaperbrieven uit. Het gevolg daarvan was dat de Schotse handelaars weer van Brugge verhuisden (18) en zodoende nogmaals ophiel den er in het onderhoud van de Sint-Niniaanskapel bij de Karmelieten te voorzien (19). Het duurde precies veertig jaar, namelijk tot 1538, vooraleer enkele Schotse kooplieden zich nog eens voor enkele jaren (20) in de stad kwamen vestigen. Na onvermijdelijke moeilijkheden, werden ze er op 20 juli van dat jaar in het genot hersteld van hun nationale kapel.

Het was meester Alexander Frotringam (Fotringame) uit Schotland, kanunnik van Sint-Donaas te

(15) Finlayson, *The Scottish Nation in Bruges*, blz. 177, ut supra.

(16) J. Marechal, *Le départ de Bruges des marchands étrangers (XVe et XVIe siècle)*. Handelingen van de Société d'Emulation te Brugge, dl. LXXXVIII, 1951, blz. 26-74).

(17) H.J. Smit, *Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland, 1485-1558* ('s-Gravenhage, 1942. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote serie, dl. 86), nr. 25, blz. 12-13.

(18) Marechal, *Départ*, blz. 39, 42.

(19) Smit, *Bronnen van den handel met Engeland*, R.G.P., dl. 86, blz. 284-285, in noot, stuk van 17 november 1520.

(20) L. Gilliodts, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges* (Bruges, 1901-1902, 2 vol.), blz. 518, wettelijke passering dd. 1 oktober 1583.

Brugge, die gedurende de veertigjarige afwezigheid van de Schotten uit de Vlaamse stad, er te zijnen huize de zilveren kostbaarheden bewaarde voortkomende van de Sint-Niniaanskapel bij de Karmelieten. Hij overleed te Brugge op 6 september 1536. Volgens zijn uiterste wilsbeschikking werden toen deze preciosa in de schatkamer geborgen van het kapittel waarvan hij deel had uitgemaakt. In 1541 schatte men ze op minstens 32 lb. groten.

Eerst voor het pinksterfeest van dat jaar was het de natie van Schotland te Brugge mogelijk tegen borgstelling opnieuw in het bezit te komen van haar in bewaring gegeven zilverwerk. Slechts op 7 maart 1548 (n.s.) kreeg zij de volle beschikking erover terug. Sindsdien vinden wij geen spoor meer van de Sint-Niniaanskapel bij de Karmelieten te Brugge (21).

Onder de Schotten worden te Brugge in de XVe eeuw, naast kooplieden, werklieden (laboratores) aangetroffen. Men noemde ze „courtenaers” (22). Terwijl de handelaars op de Schottenplaats (nu Sint-Maartensplaats) en in de omgeving ervan gehuisvest waren, vonden de arbeiders een onderkomen („lagen”) in en nabij de Sint-Gillisdorpstraat (23). De werklui stonden

---

(21) Bewijsstukken nrs. VI en VII. J. Gailliard, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale, Eglise Saint-Donat* (Bruges, 1861), blz. 101.

(22) Over de identiteit tussen Schotse „courtenaers” en Schotse werklieden, zie E. Rembry, *De bekende pastors van Sint-Gillis te Brugge, 1311-1896, met aantekeningen over kerk en parochie* (Bruges, 1890-1896), blz. XX.

(23) Gilliodts, *Inventaire*, dl. V, blz. 303, Ao. 1426-1427 (in noot). Ch. Verschelde, *Etude sur les noms des rues et des maisons de la ville de Bruges* (Annales de la Société d'Emulation de Bruges, dl. XXVII, 1875, blz. 283-437), blz. 384-385. L. Gilliodts, *Les registres des „Zestendeelen” ou le cadastre de la ville de Bruges de l'année 1580* (Annales de la Société d'Emulation de Bruges, dl. XLIII, 1893), blz. 64, 71 (Schottendyc), 283, 288 (het beluik Schottinnepoorte) et passim. Rijksarchief te Brugge, *Découvertes*, nr. 256, Cijns- en renteboek van het Kartuizerklooster

Zegel (35 mm.) van Thomas, bisschop van Whithorn (Schotland), met in een nis, onder een baldakijn, Sint-Niniaan, belijder, patroon van het diocees.

Aan de voeten van de heilige, het onduidelijk wapenschild van de zegelaar. Randschrift: „SIGILLUM THOME EPISCOPI CANDIDECASE”. 6 juni 1457.

Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, *Archief van de Kerk, Charters, voorlopig nr. 1304.*

in dienst van de kooplui, voor wie zij de lakens ter plaatse verfdén. Om hun beroep te mogen uitoefenen, moesten zij het Brugse poorterrecht kopen (24).

De Schotse „courtenaers” beschikten te Brugge in de noordelijke kruisbeuk van de Sint-Gilliskerk, op 14 juni 1462, over het altaar van Sint-Andries (25), de beschermheilige van Schotland. De bijdragen voor het werk van Sint-Gillis (Sanct Geillis work) te Brugge, door de Schotse kooplieden die er een schip bevrachtten betaald, dienden tot het onderhoud van dit altaar (26). Hunnerzijds gebruikten de korenmeters en korendragers van de stad (27), op 4 mei 1474, het altaar toegewijd aan Sint-Niniaan, in de zuidelijke kruisbeuk van dezelfde parochiekerk. Bij het verbreken van de handelsbetrekkingen tussen Schotland en de Nederlanden in 1498, zullen naar het voorbeeld van de Schotse handelaars ook de Schotse arbeiders Brugge verlaten en het altaar van Sint-Andries afgestaan hebben. Zij kwamen hier nooit meer terug. Sinds 1530 lieten de stedelijke baallappers aan dat altaar hun diensten doen (28).

J. MARECHAL

---

bij Brugge, Ao. 1364, f° XLIIII : „Item in de Oosterste strate van den Ghistelhove. Robrecht Alvares : 14 s. 4 d. obolus. Beset up land ende offstede daer thuus up staet dat wilen was Matheeus Laris ende nu toebehoort Robrecht Alvaret, den Scotte, leghende in de Oosterste strate van den Ghistelhove, tusschen Matheeus Zoetmans huus, of een zide, ende Clays Bonins poorte wilen was, of ander zide — — —”.

E. Notebaert, *Essai sur l'agneau mystique des frères Van Eyck* (Schets, Orgaan van het Hoger Instituut Sint-Lucas te Gent, jg. VI, 1952-1953, blz. 58-68) beweert dat de Schottillepoort op een buitenluik van het Lam Gods door Van Eyck afgebeeld staat.

(24) Gilliodts, *Inventaire*, dl. V, blz. 301, Ao. 1427, laatste paragraaf; dl. VI, blz. 39-40, Ao. 1470 (n.s.).

(25) Rembry, *Pastors van Sint-Gillis*, blz. XX.

(26) Finlayson, *The Scottish Nation in Bruges*, blz. 177, ut supra.

(27) Rembry, *Pastors van Sint-Gillis*, blz. XVII-XIX. „De aerbeyders van de Coornemate” bezaten een huisje aan de voet van de Torenbrug. Cf. Gilliodts, *Zestendeelen*, blz. 295.

(28) Rembry, *Pastors van Sint-Gillis*, blz. XX.

BEWIJSSTUKKEN

I

6 juli 1366.

De Karmelieten te Brugge verlenen aan broeder Guillielmus de Buys, Johannes de Tours, Jacobus de Colonia, Walterus de Bothe, Johannes de Turrin en Adam Deeling, die een broederschap ter ere van Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Niniaan verlangen in te stellen, een grond aan de zuidkant van hun kloosterkerk, om er een kapel te bouwen, missen op te dragen en de afgestorven leden te begraven.

A. Klooster van de Ongeschoeide Karmelieten te Brugge, *Archief van de Geschoeide Karmelieten aldaar*, Gelijkijdige kopie op perkament.

B. Ibidem, *Cartularium Liber Oblongus*, f° 58 v°-59 v°, met het opschrift: „Copie aliquarum litterarum capelle Scotorum”.
 Uitgegeven: Weale, *Obituaire des Carmes à Bruges*, blz. 226-230.

II

30 juni 1383.

De Karmelieten te Brugge beloven missen op te dragen voor Willem Goupylt, senior, in de kapel toegewijd aan Sint-Niniaan.

A. Klooster van de Ongeschoeide Karmelieten te Brugge, *Arhief van de Geschoeide Karmelieten aldaar*, *Cartularium Liber Oblongus*, f° 60, met het opschrift: „De capella Scotorum”.

B. Ibidem, f° 100, met het opschrift: „Wilhelmi Goupylt, Scoti, missae quotidianae” en de datum: 30 juni 1393.

Cond ende kenlic zij allen den ghenen die dese letteren zullen zien of horen lesen dat, ute dien dat Willem Goupylt, de houde, heift grote, neerste devocie te diene mijn heere sinte Niniaene, in de capelle staende binder cloostere van Onser Zoeter Vrouwen broeders van den Carmers in Brugghe, met eenre messe ziinghende in de voorseide capelle, met dyaken ende met subdyaken ende met hoorghelen, als wij hoorghelaers thuus hebben, elken vridach naest commende ende eeuwelic tallen daghen gheduerende. So eist dat wij, broeder Thomas de Voghel, prior, ende al tghemeene convente van den voorseide cloostere, aensiende de grote devocie van den voorseide Willemme, hebben beloeft ende al noch beloven, over ons ende over al onse naercommers, de voorseide messe te doen doene in de voorseide capelle, up ten voorseiden dach, in der ma-

nieren dat hier boven es verclaert, eeuwelike ende tallen daghen gheduerende, up den cost van den voorseide cloostere ende zonder cost van Willem Goupiilt voorseide ende van ziine naercommers. Voord zoo es begheerende Willem voors., ute puere devocien, eene eeuwelike lesende messe, alle daghe in de capelle voors., over vader ende over moeder ende allen ziinen vrienden. Ende dit beloven wij, prior, ende al tgemeene convend van den ordenen voors. wel ende ghetrauwelike dit te doen doene ende te doene ende dit mids eenre zekere somme van penninghen, die wij van den voors. Willemme ontfanghen hebben ende daerof dat wij ons wel ghepait ende vernoucht houden ende den voors. Willemme daerof quite scelden, dewelke vors. penninghen wij bekeert hebben int openbaer nutscip ende profijt van de voors. cloostere. Ende waert also dat hierof eenich ghebrec waere, twelke God verden moete, zo willen wij dat Willem Goupijl ende ziine naercommers ons constringieren moghen ende gheven zeins vulle macht te nemene kilcten, misalen ende anderen juweelen den voors. cloostere toebehorende ende die te behoudene toter tijt ende der wiilen dat ghebrec ghebeterd wordt. Ende als hiertoe zoo doen wij ons of van allen vrieden, privilegien, costumen ende huushaegen, gheestelike ende werlike, die ons te baten zoude moghen commen ende den voors. Willemme ende ziinen naercommers te deeren, omme te doene tjeghen de tenuere van der voors. letteren. Behouden dies waert also dat up den voors. vridach grote feestelike daghen laghen, dat wij onbegrepen staen de voors. messe siinghenne te moghen doene up een anderen dach, binnen der weke, zonder eenich malengien. In kennessen der waerheden, zoo hebben wij, prior ende tgemeene convend, dit beseghelt met onsen seghelen huuthanghende. Dit was ghedaen int jaer Ons Heeren als men screef M CCC ende XXCIII, up den achtersten dach van wedemaendt.

III

22 october 1416.

De Karmelieten te Brugge beloven aan Johannes Moretonne en Johannes Davids, beredderaars der nalatenschap van jonkvrouw Johanna Karres, weduwe van Thomas Karres, afkomstig uit Schotland, dagelijks voor de zielerust van de afgestorven echtgenoten een mis te lezen in de kapel van Sint-Niniaan, tegen de som van 20 lb. groten.

Klooster van de Ongeschoeide Karmelieten te Brugge, *Archief van de Geschoeide Karmelieten aldaar, Cartularium Liber*

Oblongus, f° 60 v°-61, met het opschrift : „De capella Scotorum”.

Universis presentes litteras inspecturis, fratres Willelmus Wentel, prior, Eustacius Grandis, sacre theologie professor, Jacobus de Oosburch, Philippus Boyl, Johannes Palster, Judocus Vulpis, Johannes Vuermhout, Walterus de Huesden, lectores, Gerardus de Heynsbeke, supprior, Gabriel Albeke, Gwillelmus Fierin, fratres, totusque conventus ordinis fratrum beate Dei genitricis Marie de Monte Carmeli in villa Brugensi, Tornacensis dyocesis, salutem in Domino sempiternam. Piorum interesse dinoscitur animorum et maxime voto religionis astringentium, sacra loca et conventus inhabitantium, extremas voluntates et pia desideria chisticolarum ab hac luce migrantium, augmentum divini cultus et salutem animarum concernencia favorabiliter amplecti, precipue cum eorum domibus, locis seu conventibus per discedentes aliqua legata fuerint, totisque viribus ad id annelare et insudare ac se benivolos ac prontos exhibere operamque indefessam, si requisiti fuerint, possetenus impendere, ut ea ad debitum et salutatem deducantur a effectum. Cum itaque quondam nobilis domicella Johanna Karres, relicta Thome Karres, nata de Scotia, diem adhuc ageret in humanis, cupiens anime sue saluti providere ac pro terrenis celestia et temporalibus eterna nobili commercio consequi, suum condens et ordinans testamentum, ultimam voluntatem et ordinationem extremam de bonis sibi a Deo concessis. Inter cetera, per eam, via testamentaria ordinata et piis locis et pauperibus legata et donata, desideraverat et ordinaverat, ad laudem et honorem omnipotentis Dei ac gloriosissime virginis Marie, eius genitricis, ac sanctorum et sanctarum omnium, ad divini cultus augmentum, pro ipsius domicelle Johanne, mariti sui, Thome, atque parentum et benefactorum suorum animarum remedio et salute, in perpetuum, qualibet die, unam missam in ecclesia nostri conventus necnon et in capella sancti Niniani celebrari, pro quam celebranda et ut hoc nos et successores nostri perpetue maneremus obligati, summam viginti librarum grossorum, monete Flandrie, nunc currentis, nobis legaverat et dare voluerit atque mandaverit, prout hec et alia per eam ordinata, in litteris super hoc confectis, plenius continentur. Prefataque domicella Johanna, in huiusmodi voluntate et proposito perseverans, premissis ab ea minime revocatis, altissimo Domino debitum universe carnis exsolverit, post cuius decessum honorabiles viri dominus Johannes Moretonne et Johannes Davids, exseutores dicti testamenti, volentes tam pium tamque laudabile propositum, quantum in eis est, adimplere et ducere salubriter ad effectum, dictam summam viginti librarum

grossorum nobis offerentes, supplicarunt quatenus eandem summam, sub predicto onere, pro nobis et successoribus nostris, prior et fratribus dicti conventus futuris, ab eis recipere et nos et successores nostros, ad dictam missam, qualibet die, in perpetuum, in dicta ecclesia et capella celebrandam, obligare vellemus. Nos igitur, prior ac fratres omnes supradicti conventus, dicte supplicationi annuentes, pro utilitate dicti nostri conventus ac successorum nostrorum, dictam summam ab ipsis venerabilibus exsecutoribus recipientes et onus huiusmodi acceptantes, pro nobis et successoribus nostris promissimus ac per presentes promittimus, bona fide, sub voto nostre religionis, qualibet die unam missam, que erit missa decima in communi tabula assignata et scripta, per aliquem fratrem dicti nostri conventus, ad laudem Dei et gloriosissime virginis Marie, eius genitricis, et sanctorum ac sanctarum omnium, pro ipsius Johanne Karres, Thome, mariti eius, parentumque et benefactorum animabus devote facere celebrari, nos et successores nostros ac nostras et eorum consciencias ad hoc in perpetuum, sub voto dicte nostre religionis, onerantes et obligantes ac ipsos exsecutores et alios quoscumque, quorum interest vel interesse poterit, perpetue quitantes, exceptionibus cessantibus quibuscumque, quas quidem promissiones, obligaciones ac omnia et singula suprascripta, ad maioris roboris firmitatem, promittimus ad superiores nostros ratificari facere et approbari. In quorum omnium premissorum testimonium, tam prioris quam communitalis, conventus nostri sigilla presentibus duximus appendenda. Datum anno Domini millesimo quadringentesimo decimo sexto, die vicesima secunda mensis Octobris.

IV.

3 juni 1443.

Authentiek afschrift van een oorkonde dd. 6 juli 1366, afgeleverd op verzoek van meester Stephanus de Angusia, clericus van het bisdom Alberdeen in Schotland.

Klooster van de Ongeschoeide Karmelieten te Brugge, *Archief van de Geschoeide Karmelieten aldaar, Cartularium Liber Oblongus*, f° 58 v°-59 v°, met het opschrift: „Copie aliquarum litterarum capelle Scotorum”.

In nomine Domini, amen. Noverint universi et singuli, presentes pariter et futuri, eis que pateat evidenter et sit notum, quod anno eiusdem Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo tercio, indictione sexta, die vero tercia mensis Junii, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Euge-

nii, divina Providencia pape quarti, anno decimo tercio, in mei notarii publici infrascripti necnon honestorum virorum dominorum Philippi Dullaert, capellani in ecclesia sancti Donaciani Brugensis, et Normanni de Busco, presbyterorum Tornacensis diocesis, testium ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presencia, personaliter constitutus honorabilis vir, magister Stephanus de Angusia, clericus Aberdonensis diocesis, magister in artibus, habens et tenens in suis manibus quasdam patentes litteras religiosorum virorum dominorum prioris et conventus fratrum heremitarum beate Marie de Monte Carmeli Brugensis, Tornacensis diocesis, eorum sigillis sanis et bene apparentibus, in cera viridi et caudis duplicis pergamenii, impendentibus sigillatas ac signo et manu quondam Johannis Rogeri, filii Balduini, Tornacensis diocesis, apostolica et imperiali auctoritatibus notarii publici, signatas et subscriptas, sanas et integras, non viciatas, non cancellatas, non abrasas, non abolitas nec in aliqua sui parte suscriptas, sed omni prorsus vicio et suspicione carentes, ut prima facie apparebat, eas michi tradidit fideliter exemplandas, requirens me, notarium antedictum, instanter quatenus dictas litteras de verbo ad verbum transscriberem et exemplarem ac in formam publicam redigerem. Ego vero, notarius antedictus, huiusmodi requisicioni tamquam juste annuens, huiusmodi litteras de verbo ad verbum hic transscribi feci, quarum tenor sequitur et est talis.

(Volgt de akte dd. 6 juli 1366, door ons ontleed onder n° II en door Weale, uitgegeven in *Obituaire des Carmes à Bruges*, op blz. 226-230).

Quibus quidem litteris, ut premittitur, exemplatis, ego, Anthonius, notarius antedictus, eas ac sigilla huiusmodi illis appensa diligenter inspiciens, palpans atque tenens illasque et illa sanas et integras ac sana patencia et integra, ut premittitur, compediens, de exemplo sive transumpto huiusmodi ad dictas originales litteras, cum testibus subscriptis, collacionem feci diligenter, per quam ipsum exemplum sive transumptum, cum eisdem originalibus litteris, in omnibus et per omnia concordare inveni, nil addito vel remoto, quod facti substantiam mutet aut variet intellectum. Quod omnibus et singulis quorum interest certifico, requisitus per prefatum magistrum Stephanum de premissis conficere unum vel plura publica instrumenta, ad memoriam futurorum. Actum, exemplatum et collacionatum fuit hoc exemplum sive transumptum per me, notarium publicum, Brugis, Tornacensis diocesis, in domo habitationis mee, sita iuxta ecclesiam sancti Basili, sub anno, indictione, mense, die et pontificatu prescriptis, presentibus

ibidem discretis viris Abel Fabri et Johanne Duerghuis, clericis dicte Tornacensis dyocesis, collacionem huiusmodi fieri iuventibus et videntibus, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

V.

6 juni 1457.

Akte verleden te Brugge, in de kapittelzaal van het Predikherenklooster, voor de notarissen Johannes Petitte, van het bisdom Edinburg, en Laurentius Boudins, van het bisdom Doornik, in aanwezigheid van Thomas, bisschop van Whithorn (Candida Casa), Jacobus de Mandra en Petrus Zeghaert, priesters, alsook van Lucas de Via, clericus, van het bisdom Doornik, houdende :

A./ Overeenkomst tussen Johannes de Aur, Robertus Logy, Henricus Craufurd, Johannes Wysen, zoon van Walterus, Andreas Ruch en anderen, van de natie van Schotland te Brugge, enerzijds, en anderzijds Galterus de Mandra, proost van Onze-Lieve-Vrouw, Egidius de Beversluus, scholaster van Sint-Donaas en pastoor van Sint-Kruis, Nicolaus Langbaerd, pastoor van Sinte-Walburga, en Antonius de Zwavenarde, deken van de christenheid en pastoor van Sint-Jacobs, namens de pastoors van Brugge, aangaande de rechten en plichten van de kapelaan van de Schotse natie te Brugge, inzake het innen van de pastorale rechten en het toedienen van de sacramenten;

B./ Aanstelling door de deken van de christenheid voornoemd van Andreas Porroit, priester van het bisdom St. Andrews, tot kapelaan van de Schotten te Brugge.

Onze-Lieve-Vrouwkerk te Brugge, *Archief van de Kerk, Charters, voorlopig nr. 1304*, in zeer slechte staat. Oorspronkelijke oorkonde op perkament (h. 495, pl. 75, b. 385 mm.) met, door enkele spleet, op dubbele staart van perkament, in rood was, het rond zegel (38 mm.), voorstellend in een nis, onder een baldakijn, Sint-Ninianus, bisschop van Whithorn. Onderaan het onduidelijk wapenschild van Thomas, bisschop van Whithorn. Randschrift: „SIGILLUM THOME EPISCOPI CANDIDECASE”.

VI.

20 juli 1538.

Overeenkomst gesloten voor schepenen van Brugge tussen priester Jacob Trombel, als procuratiehouder van

Jan Mouffet, conservator van de privileges van de natie van Schotland in de Nederlanden, gevestigd te Vere, samen met enkele Schotten, enerzijds, en anderzijds de Brugse Karmelieten, waarbij deze paters voornoemde vreemdelingen, na 40 à 50 jaar, opnieuw in het genot stellen van de Sint-Niniaanskapel, in de kloosterkerk, en beloven er te hunner intentie te rechter tijd missen te celebreren, onder uitdrukkelijke voorwaarde van hen jaarlijks een schoon geschenk te krijgen.

Klooster van de Ongeschoeide Karmelieten te Brugge, *Archief van de Geschoeide Karmelieten aldaar, Charter B. 31*. Originële oorkonde op perkament (h. 310, b. 404 mm.), met de signatuur van stadspensionaris Depamele. Op de rug: „Acta cum Scotis. Accort met de natie van Scotlant, ter cause van een cappelle in onse kercke. Non valet amplius” (XVIIe eeuw).

Comparerende voor tghemeene college van scepenen der stede van Brugghe, ter camere, heer Jacob Trombel, presbytre, als procureur ende machtich over Jan Mouffet, conservateur van der natie van Scotlandt residerende haerwaerts overe, alst bleeck by zekere letteren van procuratien, gheëxpediert onder den zeghele van der stadt van der Vere in Zeelandt, in daten van den ellevensten dach van der maendt van meye anno 1500 achte ende dertich, metgaders zekere particuliere persooenen van der zelve natie, ter eender zyde, ende weerde ende wyse meester Jacob Bruunsteen, docteur in der godheyt, prior, ende broeder Cornelis Rauvleesch, procurator, van den cloostre van den Carmers ofte Onse Vrouwe broeders binnen deser stede, over hemlieden ende tghemeene convent van den zelve cloostre, ter andere, kenden ende leden an beeden zyden, dat also zekere questie ende proces apparant was tusschen hemlieden te rysene, also wel ter cause van der capelle van sint Niniaen, staende in de voorckercke van den voorn. cloostre, dewelcke dezelve van der natie mainteneeren hemlieden toebehoorende, ende dat also dezelve Carmers, tonghelyc ende met quader cause, derzelve van der natie tghelbruuck van die benomen hebben, sluitende dezelve toe met mael-sloten van buuten, zodat daerinne niemandt en heift mueghen commen, als ooc ter cause van diverssche messen ende goddelicke diensten, dewelcke de voors. van der natie sustineren dat tzelve convent ghehouden es jaerlicx te doene ende tonghelycke ende met quader cause die achterghelaten hebben. De voors. Carmers ter contrarien maintenerende, dat die van der voors. natie gheen recht en hebben an dezelve cappelle ende dat die van den convente

onghehouden zyn dezelve messen ende diensten te doene ende dat ooc die binnen veertich ofte vichtich jaeren niet ghedaen noch by hemlieden ghecelebreert en hebben gheweist. Hendelinghe, by tusschenspreken van zekere ghedeputeerde van der wet die, achtervolghende de beslotene letteren van der K.M. addresserende an myne heeren van der wet, dezelve partijen by laste van den college ontboden ende ghehoort hebben, omme hemlieden up de voorn. differenten te verlyckene ende appoinctierene, dezelve partijen zyn gheacordeert int vriendelick, in zulcke maniere dat dezelve van den convente van den Carmers, zonder prejudicie nochtans van elcx recht, zullen weeren de slooten by hemlieden ghehanghen an de voorn. cappelle ende laeten dezelve van der natie tgebruuck daerof hebben, zo zy hadden voor tsluuten van dien, ende zullen dezelve Carmers ghetydelick daerinne messen doen celebreren, ghelyck zy doen in andere capellen staende binnen denzelven cloostre, ende in dezelve messen commemoratie houden voor die van der natie, levende ende doot, ende zullen dezelve comparanten van der voors. natie huerlieder uuterste debvoir doen, by den voorn. conservateur ende andere coopliden van derzelver natie, dat dezelve van der natie den voorn. convente jaerlicx eeneghe gracelicke schoonichede ofte gratuiteyt in aelmoesene gheven zullen, ghelyc andere natien doen die ghelycke capellen ende vryheyt ghehadt hebben ende noch doen binnen den voorn. cloostere ofte anderssins met hemlieden int vriendelick overcommen, ende dit al onthier ende alder helichmesse eerstcommende. Met expresse conditie ende bespreke, dat indien tzelve by hemlieden niet ghedaen en wordt, dat dezelve van den convente zullen dezelve capelle weder mueghen toesluuten ende elc zal bliven in zyn gheheel, omme zyn recht te mueghen vervolghen, daer ende also hy te raede werden zal, ghelyck zy zyn ende hadden mueghen doen ter date van desen, al zonder frauilde ofte malengien, versouckende an beeden zyden daerof acte thebbene, daeruppe hemlieden dese jeghenwoordeghe acte by den voorn. college gheconsenteert es gheweist. Actum den twintichsten dach van hoymaent int jaer duust vyfhondert achte en dertich.

VII.

1 juni 1541-7 februari 1548 (n.s.).

Uittreksels uit de kapittelakten van Sint-Donaas te Brugge, betreffende de zilveren kostbaarheden van de Sint-Niniaanskapel, die in de Karmelietenkerk aldaar gevestigd was.

Bisschoppelijk paleis te Brugge, *Archief van het kapittel van Sint-Donaas aldaar, Acta capituli, 1539-1552*, f° 16 v°, 205 v° en 206 v°.

Jocalia Scotorum. 1541. Mercurii prima Junii, domino cantore presidente. Conceditur Scotis posse levare jocalia capelle Sancti Niniani, pro hiis festis Penthecostalibus, non amplius, salva cautione 32 vel amplius lib. gr., alias non.

Natio Scotica repetit sua jocalia hic asservata. 1547. Actum in capitulo ordinario, die Lune penultima Januarii, domino cantore presidente.

Comparuerunt probi et discreti viri, dominus Johannes Milar, presbyter, Johannes Claiszuens, Thomas Ramse, Guillelmus Ruderfort, Johannes Harynck, Guillelmus Robertsuen et Laurentius de Zwarte, mercatores, uti dicebant, nationis Scotice, per organum magistri Symonis de Capella, in legibus licentiati, ibidem etiam comparentis, instanter requirentes certa jocalia argentea capelle sancti Niniani fundate in ecclesia fratrum Carmelitarum huius opidi dicata et pertinentia, sicuti asserebant, dudum in domo mortuaria quondam magistri Alexandri Frotringam, dum viveret eiusdem ecclesie sancti Donatiani canonici et pretacte nationis Scotice capellani, per executores testamenti eiusdem magistri Alexandri reperta et in thesauraria antedictae ecclesie sancti Donatiani, ad eorundem executorum instantiam, per modum custodie, prout etiam asserebant, reposita, ipsis ad usum dicte capelle restitui et deliberari. Quaquidem petitione et matura deliberatione desuper habita, domini de capitulo, quod iidem comparantes, imprimis et ante aliquam deliberationem huiusmodi jocalium petita faciundam, a pretacta natione Scotica litteras absolutorias et indempnitatis decani et capituli predictae ecclesie, ad causam petite deliberationis jocalium superius mentionatorum, juxta retroacta, in debita forma, eisdem dominis de capitulo expediri et consignari procurarent et, hoc facto, iidem domini de capitulo facerent, quod esset juris et equitatis respondendum, duxerunt et responderunt.

(get.) Anto. Monachi, notarius.

Acta Scotis tradenda. 1547. Actum in capitulo ordinario, die Martis septima Februarii, domino cantore presidente.

Lecta fuit acta super jocalibus argenteis per assertos mercatores nationis Scotice petitis et placuit dominis quod eisdem tradatur.

Het Rijksonderwijs te Ieper van 1819 tot 1828

De grondslagen van het rijksonderwijs in België werden ten tijde van het Hollands bewind, en meer bepaaldelijk in 1817, gelegd (1). In dat jaar immers werd, bij wijze van maatregel strekkende tot de uitvoering van de wet van 3 april 1806 op het lager onderwijs, besloten in enkele steden van de Zuidelijke Nederlanden rijkslagere scholen op te richten (2).

Van 1817 tot 1828 kwam achtereenvolgens in 15 steden een dergelijke school tot stand namelijk, te Doornik, Luik, Maastricht en Namen in 1817, te Oostende, Venlo, Bergen, Roermond, Brugge en Brussel in 1818, te Ieper, Antwerpen en Gent in 1819, te Mechelen en te Leuven in 1820 (3).

Deze inrichtingen waren essentieel jongensscholen,

---

(1) Gebruikte afkortingen: A.R.A.: Algemeen Rijksarchief; D.P.A.: Depôt Provinciaal Archief; 's-Gr.: 's-Gravenhage; K.B.: Koninklijk Besluit; Mo.: Modern Archief; R.A.Bg.: Rijksarchief Brugge.

(2) De wet van 3 april 1806 werd terug van kracht bij K.B. van 20 maart 1814; in toepassing van die wet werd iedere rijksschool door een afzonderlijk K.B. opgericht. De tekst van de wet te vinden in *Etat de l'Instruction Primaire en Belgique* (Brussel 1842, blz. 105 en volgende). Het K.B. dat de wet van 1806 en het K.B. van 1814 uitbreidt tot de Zuidelijke Nederlanden, dateert van 3 juni 1817, en is bewaard op het A.R.A. 's-Gr., Staatssecretarie nr 422; zie ook bovengenoemde *Etat de l'Instruction Primaire*, blz. 145 en volgende.

(3) De desbetreffende K.B. zijn bewaard op het A.R.A., 's-Gr., Staatssecretarie, en wel Doornik (30 sept. 1817, nr. 493), Luik (23 dec. 1817, nr. 534), Maastricht 23 dec. 1817, nr. 534), Namen (30 dec. 1817, nr. 538), Oostende (10 maart 1818, nr. 581), Bergen (12 sept. 1818, nr. 684), Venlo (22 juli 1818 en nader bevestigd bij dat van 18 maart 1826, volgens mededelingen van Hendriks, stadsarchivaris), Roermond (14 nov. 1818, nr. 77, volgens mededeling van h. Gemeentearchivaris), Brugge en Brussel (5 dec. 1818, nr. 727), Ieper (30 maart 1819, nr 787), Antwerpen (15 maart 1819, nr. 780), Gent (11 dec. 1819, nr. 912), Mechelen en Leuven (29 juni 1820, nr. 1021).

doch enkele waren mixte, zoals te Venlo, Roermond, Maastricht, en aanvankelijk te Antwerpen (4).

Naderhand ging de aandacht naar het rijksonderwijs voor meisjes, en in 1826 werd aan twaalf der bovenvermelde jongensscholen een afzonderlijke school voor meisjes toegevoegd. Te Maastricht bestond een afzonderlijke school voor meisjes reeds vóór 1826 (5).

De minister van Binnenlandse Zaken, Van Gobbelschroy, onder wie het Openbaar Onderwijs ressorteerde, scheen wel enigszins de regeling van 1826 over 't hoofd te zien, waar hij in 1827 aan de Gouverneur schreef : „...hoe 's Rijks lagere scholen in 15 steden dier provinciën (t.w. de Zuidelijke) opgericht, allengskens ook voor de eerste onderwijzing voor meisjes uit de meer gegoede klasse dienstbaar zullen worden gemaakt, gelijk 's Rijks lagere scholen te Venlo en Ruermonde van hare eerste oprichting af aan, reeds een groot aantal jonge meisjes uit de beste familiën dier steden nevens de zonen uit dezelve bevatten ” (6).

Wat Ieper betreft (7), was bij het stichtingsbesluit van de aldaar te vestigen Rijkslagere school voorzien als door de Rijkskas af te dragen :

(4) Dat blijkt uit de K.B., en uit een schrijven van minister Van Gobbelschroy aan de gouverneur, d.d. 14 april 1827 (R.A.Bg., Mo., 2e Reeks nr. 9662B).

(5) De oprichting geschiedde bij K.B. van 19 oct. 1826 A.R.A., 's-Gr., nr 2592, art. 3).

(6) Schrijven van minister Van Gobbelschroy van 14 april 1827 (R.A.Bg., Mo., 2e Reeks nr. 9662B).

(7) In 1901 verscheen van de hand van de heer H. Colpaert een *Korte Geschiedenis van het Lager Onderwijs te Yper*. Gezegd werk dat bedoelt een overzicht te geven van al wat in de loop der tijden, op het gebied van het Lager Onderwijs, te Ieper verwezenlijkt werd, vermeldt betreffende het rijksonderwijs ten tijde van het Hollands bewind enkel : „...In hunne brief van 25 oktober 1819 laten de afgevaardigden der Staten-Generaal aan 't stadsbestuur van Yper weten, dat Z.M. eene som van 2.500 guldens toestaat voor het dekken der onkosten van eerste inrichting eener lagere school ” (blz. 103). Ieper dateert echter niet van 25 oct. 1819, maar van 30 maart 1819 (zie R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11, bundel 8083). Verder vermeldt de heer Colpaert nog, op dezelfde plaats : „...De

- 1° een som van flor. 2500, „...voor de verdere onkosten ter behoorlijke inrichting van een lokaal en woonhuis voor een onderwijzer”, en dit „...onder verplichting van den kant van het stedelijk bestuur om een geschikt lokaal daartoe aan te wijzen”; en,
- 2° voor een onderwijzer, „...te benoemen provisioneel gedurende de eerstkomende vijf jaren”, een wedde van: „...vijf honderd gulden 's jaars onder genot der emolumenten en op voet bij ons besluit (d.i. K.B. van 3 juni 1817) bepaald”.

Opvallend is dat de jaarwedde van de onderwijzer (in casu, hoofdonderwijzer) hier slechts 500 gulden bedraagt (8), terwijl doorgaans 600 gulden voorzien werd, zoals te Mechelen, te Leuven, te Gent, te Antwerpen, te Brugge en te Brussel (9). Dat strookt overigens met het K.B. van 1817 waarin bepaald wordt dat gezegde wedde tussen de 400 en 600 gulden kan schommelen, doch in ieder afzonderlijk geval naar de omstandigheden zal vastgesteld worden.

In aansluiting bij het K.B. van 1817, dat in de Zuidelijke Provinciën de oprichting voorzag van rijkslagere scholen, aanvankelijk „scholen voor de kinderen van

---

zondagschool de *Looye* werd uitgebreid tot eene *dagelijksche* leerschool, en met den naam van *Gouvernements lagere school* bestempeld”. De cursievering is van auteur. De benaming „Gouvernements lagere school” is hier beslist ten onrechte gebruikt, en zal ook wel nooit in dusdanig verband aangewend zijn. Het is immers al te klaarblijkend dat de „Looye” dan nog wel een zondagschool, niets met de staat te zien had. Deze inrichting was, zoals de auteur het overigens uitvoerig uiteenzet (zie blz. 76 en volgende, en verder blz. 103 en volgende), een stichting van wijlen E. H. Pieter Van der Meersch, welke in 1819 beheerd werd door een commissie samengesteld uit afgevaardigden van het stadsbestuur, van de Burgerlijke Godshuizen en van het Bureel van Weldadigheid.

(8) F. van den Berghe schrijft in zijn *Geschiedenis van de Latijnsche Schoole en van het Bisschoppelijk College te Veurne*: „De financiële toestand der onderwijzers werd reeds geregeld door K.B. van 3 juni 1817” (blz. 113). Blijkbaar heeft hij uit het oog verloren dat het K.B. van 1817 alleen de toestand van de onderwijzers aan de rijkslagere scholen regelt.

(9) Zie de K.B. vermeld in noot 3.

burgers- en militaire beambten", en later in 1826 officieel „koninklijke lagere scholen" genoemd, werd in de geest van art. 10 van de wet van 1806, bij Ministerieel Besluit van 27 november 1818, overgegaan tot de oprichting bij ieder der bovenvermelde scholen van een Commissie van Beheer (10).

Dit besluit voorzag: 1° „dat voor elk dezer scholen zal worden benoemd eene kommissie van beheer en toezicht van drie of hoogstens vijf leden, samengesteld uit twee hoofdofficieren en één burgerlijk lid, ofwel drie hoofdofficieren en twee burgerlijke leden, van welke laatste de eene werkelijk of korrespondeerend lid der jury van Middelbaar en Lager Onderwijs, voor zooveel zodanig een wonachtig is binnen de stad, waar de school gevestigd wordt, en de andere een lid der stedelijke Regering"; 2° „dat dezelve kommissien onmiddellijk zullen korresponderen met de Minister voor het Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën en met den Hoofd-Inspecteur van het Middelbaar en Lager Onderwijs, staande deze scholen overigens onder toezicht der Provinciale Jury van Middelbaar en Lager Onderwijs"; en 3° „dat de Hoofd-Inspecteur van het Middelbaar en Lager Onderwijs uitgenoodigd om aan de benoemde kommissien, zodra hem van derzelve vestiging zal gebleken zijn, alle zoodanige stukken en inlichtingen te doen toekomen als hij voor de geregelde gang harer werkzaamheden en in het algemeen tot dienste der respectievelijke scholen het meest gepast en nuttig zal oordelen" (11).

(10) R.A. Bg., D.P.A., Dossier 11, nr. 99, Min. Besluit van 27 november 1818 door minister Falcq.

(11) Deze jury werd opgericht bij K.B. van 9 september 1817 (*Etat de l'Instruction*, o.c. p. 151) en diende te bestaan uit hoogstens vijf leden voorgezeten door de gouverneur der provincie. De leden werden benoemd door de Commissaris generaal voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Bij K.B. van 2 mei 1822 werden de jury's afgeschafte en vervangen in Henegouwen en in West-Vlaanderen door Provinciale Commissies, bestaande uit de inspecteur van de 9 schooldistricten en voorgezeten door de gouverneur. Naderhand

Te Ieper werd dan in 1820 bij de rijkslagere school een dusdanige commissie van beheer benoemd, welke uit volgende vijf leden samengesteld was (12) : W. A. de Jonghe, kolonel en commanderend officier, W. Lobry, majoor bij het korps der genie, B. van der Stichele, arrondissementscommissaris en corresponderend lid der jury van Middelbaar en Lager onderwijs in West-Vlaanderen, en L. Aëben, lid van het stadsbestuur (in 1823 inspecteur voor het 9e district) (13).

Het oprichtingsbesluit legde aan gezegde Commissie van Beheer met nadruk op : „...om dadelijk al datgene te werk te stellen wat de meest spoedige vestiging der school binnen hare stad zou kunnen bevorderen”. Deze commissie is gehouden zich te organiseren door: „...de bij art. 2 benoemde leden der Kommissie van Beheer en Toezicht te Yperen uit te noodigen, om zich dadelijk als zodanig te vereenigen en onder zich te kiezen en te benoemen een lid tot voorzitter, een tweede tot secretaris en een derde tot thesaurier, ofwel naar goedvinden een en hetzelfde lid tot secretaris en thesaurier alsook om van een en ander dadelijk kennis te geven aan het departement voor het onderwijs en de nationale nijverheid en koloniën” (13).

Pas in 1826 werden de Commissies van Beheer ontbonden en vervangen door de Commissies van Toezicht. Deze ontbinding en heroprichting diende op eenzelfde dag te geschieden en uiterlijk tegen 1 mei 1826 (11). Volgens art. 3 van dit K.B. was dit nieuw gevormd organisme samengesteld uit 5 of 7 leden. De burgemeester

---

werd in West-Vlaanderen het getal van 9 tot 10 opgevoerd door de splitsing van het 9e district in twee afdelingen (*Etat, o.c.* p. 156 en 181).

(12) Min. Besluit van 14 juli 1820 (afschrift) met aanhaling van Min. Besluit van 17 nov. 1818. (R.A.Bg., D.P.A., Dossier 11, bundel 79).

(13) *Nieuwen en nuttigen almanak voor het jaar 1823*. Brugge, De Moor, blz. 42.

der plaats, waar een dergelijke commissie opgericht werd, was er van ambtswege de voorzitter van, behalve wanneer het de hoofdplaats van een provincie gold, waar de gouverneur, eveneens lid, van ambtswege er de voorzitter van was. Verder maakten volgens art. 4 eveneens deel uit van gezegde Commissie : een hoger officier van het garnizoen, een lid van het stadsbestuur, en leden van de Provinciale Commissie voor Openbaar Onderwijs.

De samenstelling van de Commissie van Beheer en de daaropvolgende Commissie van Toezicht ziet er als volgt uit :

1° *Commissie van Beheer*. (Min. Besl. van 27 nov. 1818, nr. 4). — Zie achteraan Tabel I.

2° *Commissie van Toezicht*. (K.B. van 18 maart 1826). — Zie achteraan Tabel II.

Volgens art. 6, waren beide : de opgeheven en de nieuw opgerichte commissie, gehouden samen een tabel op te maken : „...par rapport aux heures de classe, aux instituteurs et élèves, avec indication des noms et prénoms, tant des instituteurs que des élèves, l'âge de ces derniers, ainsi que les relations civils ou militaires des parents” (24).

Dit K.B. bewerkte, wat betreft het aandeel in het beheer van de militairen en de civielen, een machtsvergeelijking ten voordele van de civiele autoriteiten (in casu, het lid van het stadsbestuur en de districtsinspecteurs). Deze maatregel zal toen wel eenigszins de betekenis gehad hebben van een stap terug naar de decentralisatie; het was een tegemoetkoming aan de aloude verzuchting der gemeenten, en een poging om van hun autonomie te redden wat nog gered kon worden; blijkbaar wilde men daardoor de gemeenten voor het regime winnen en hun tot medewerking bewegen.

Het is inderdaad opvallend dat te Brugge, waar gezeg-

---

(24) *Etat de l'Instruction Primaire*, o.c. p. 181.

de rijksschool tot bloei kwam, deze na 1830 in zoverre de gunst wist te bewaren dat het schoollokaal, een stadseigendom, verder voor dit doeleinde ter beschikking gesteld bleef (25a); het gemeentebestuur liet er bij een eventuele hervorming tot staatschool slechts één bezwaar gelden, hetwelke precies gold de mogelijke deelneming van militairen aan een heropgerichte Commissie van Toezicht.

Weliswaar werd door de stad daarbij als reden aangevoerd „attendu qu'ils sont trop sujet à ce déplacer" (25b). Doch dit argument is op zich zelf weinig overtuigend, daar de militairen toen weinig van garnizoen veranderden: zo was generaal-majoor Dumoulin van 1819 tot 1827 ononderbroken bevelhebber voor de provincie, en luitenant-kolonel Knoop van 1819 tot 1830 eveneens ononderbroken bevelhebber van het garnizoen Brugge (26). Daarentegen waren de mutaties van het

---

(25) R.A.Bg., D.P.A. dossier nr. 3, bundel nr. 10633 — Antwoord van het Gemeentebestuur van Brugge op een schrijven van de Administrateur Generaal voor Openbaar Onderwijs de h. Lesbroussart. In het schrijven van deze laatste heet het, betreffende de „ex-écoles primaires royales" dat „quelques uns ont même dépassé les espérances du gouvernement". En een argument ten voordele van dit gedeelte van het openbaar onderwijs meent hij heel eigenaardig te ontdekken in volgend feit: „l'imitation que la France vient de faire dernièrement de cette partie de l'organisation de notre instruction primaire". Bij dit schrijven was een lijst gevoegd van elf vragen, welke het gemeentebestuur der steden alwaar een dergelijke school gevestigd was diende te beantwoorden.

a. Desbetreffende gegevens komen voor in antwoord op vraag nr. 3.

b. Komt voor in antwoord op vraag nr. 10. Zie hier dit antwoord in extenso: „Nous ne pensons pas qu'il y ait rien à changer dans l'enseignement de cet établissement. Quand à l'administration, l'on jugeait à propos d'en rétablir une, il nous semble qu'il faudrait éviter de faire entrer dans sa composition des militaires, attendu qu'ils sont trop sujet à devoir se déplacer, mais dans ce cas, il faudrait remettre les traitements à charge du Gouvernement sauf à en reprendre une partie sur le produit du minerval. Tout bien considéré cependant, nous estimons que, dans l'état actuel des choses, l'instituteur est plus intéressé à bien faire que s'il lui était accordé un traitement fixe avec quelque part dans le minerval".

(26) Zie reeks „Almanach voor West-Vlaanderen" ed. De Moor of Bogaert gaande over die jaren.

onderwijzend personeel vrij talrijk : Van der Maas was hoofdonderwijzer van 1819 tot 1829, en Brans van 1829 tot 1830; Scheffer, die ondermeester was van 1822 tot 1824, werd opgevolgd door Brans van 1824 tot 1825, deze op zijn beurt door Van Gheluwe van 1825 tot 1828, en deze dan verder door Spruitenburg van 1829 tot 1830 (27). Dat bij een eventuele heroprichting dergelijke voor het onderwijs nadelige toestanden zich zouden kunnen herhalen, werd door het stadsbestuur niet eens in overweging gebracht.

Te Ieper waar de rijkslagere school een moeizaam en slechts kortstondig bestaan kende, en waar het gemeentebestuur ten opzichte van die inrichting een ietwat onwillige (28) en vaak talmende (29) houding aannam, zullen de verhoudingen tussen militairen en civielen in de schoot van de Commissie van Beheer (en later van de Commissie van Toezicht) vaak wel erg gespannen geweest zijn. Misschien is het „misverstand”, dat ten jare 1819 oprees tussen het stadsbestuur en majoor Lobry, en dat naderhand dank zij de tussenkomst van generaal Dumoulin bijgelegd werd, een uiting van een latente

---

(27) Zie onze bijdrage : *Jean Brans en zijn tijd*, in *Tijdschrift der Rijksmiddelbare Jongensschool te Brugge*, Jg. II, nr. 2, blz. 9.

(28) „Onwillig” schijnt inderdaad de houding van het stadsbestuur vooral na 1830, waar b.v. naar aanleiding van verstrekte inlichtingen betreffende de schoollokalen der rijkslagere school de gouverneur zich genoodzaakt ziet op te merken : „Je ne puis avec les renseignements, que vous me donnez par votre lettre du 2 de ce n° 92, communiquer à l'administrateur général de l'instruction publique, un rapport motivé...” (R.A.Bg., D.P.A., Dossier 1, bundel 1869); en naar aanleiding van de vraag of het al dan niet wenselijk ware tot de heroprichting der rijkschool over te gaan, het gemeentebestuur uitpakt met argumenten als : „Cette entreprise doit dépendre entièrement des dispositions législatives” (R.A.Bg., D.P.A., Dossier 1, bundel 1869) en „qu'il faut attendre la loi sur l'enseignement” (dit op 3 maart 1832 waar deze wet er pas kwam in 1842, R.A.Bg., D.P.A., Dossier 1, bundel 1869).

(29) Een brief van de gouverneur van 21 augustus 1819 werd aldus pas op 23 november 1819 beantwoordt.

onenigheid (30). Daarbij dient in acht genomen dat majoor Lobry op 14 juli 1820 tot lid van de Commissie van Beheer was aangesteld geworden (31).

Het is weliswaar niet mogelijk de ideologische strekking van de leden van de beide commissies te achterhalen, doch zekere gegevens kunnen over hun houding tegenover het rijksonderwijs wel enig licht werpen.

Daar is vooreerst het lidmaatschap van „'t Nut”. Hoewel deze vereniging zich in principie boven alle godsdienstige ideologieën stelde, mag men, voor wat de Zuidelijke Provinciën betreft, aanvaarden dat zij sympathie hadden voor de vrijzinnige (liberale) opvattingen. In sommige steden, zoals te Oostende, wordt erkend dat er goede verstandhouding is met de Vrijmetselaarsloges, en zekere leden, o.a. Bernaert, waren lid van „'t Nut” en vrijmetselaar. Onder de leden van de Commissies waren lid van de „'t Nut”, generaal-majoor Dumoulin en luitenant-kolonel Knoop te Brugge, G. Morjaux te Oostende en de secretaris de Codt te Ieper (32).

Ook de leden van de „Koninklijke Maatschappij van Taal en Letterkunde” te Brugge, die ongetwijfeld oranjezind waren, kunnen als goedgestemd tegenover het rijksonderwijs beschouwd worden.

Naast generaal-majoor Knoop, hebben de Baillet, Boelaard en de Croeser de Berges, die lid waren van de „Koninklijke Maatschappij”, deel uitgemaakt van één der commissies (33).

Dat is echter ten slotte een kleine minderheid. De meerderheid zal wel bestaan hebben uit politiek onver-

---

(30) Dit misverstand betrof de aanduiding van een geschikt schoollokaal.

(31) Zie R.A.Bg., D.P.A., Dossier 11 (en A.R.A., l.c., nr. 79).

(32) P. Fredericq, *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in de Zuidelijke Nederlanden tot aan 1830*, in A.R.B., Bull. Lettr. 1913, p. 269-340.

(33) *Werken der koninklijke Maatschappij van Vaderlansche Taal- en Letterkunde te Brugge*, deel V, 1829.

schilligen, die zich buiten de ideologische strijd van de tijd hielden.

Misschien komt men de werkelijkheid het dichtst wanneer men aanvaardt dat vrij uiteenlopende strekkingen in de schoot der commissies vertegenwoordigd waren, en zelfs dat de oppositiegezinden veld hebben gewonnen, wat zou uitleggen dat men overging tot decentralisatie en uitbreiding van de lokale autonomie.

Minister Falcq richtte op 15 augustus 1819 een schrijven aan de gouverneur van West-Vlaanderen, om hem te herinneren aan het K.B. van 3 juni 1817 betreffende de oprichting op kosten der rijkskas van eenige lagere scholen in de Zuidelijke Nederlanden. Daaraan voegde hij tevens een afschrift toe van het K.B. van 30 maart 1819 „houdende eenige maatregel ter bevestiging eener lagere school binnen de stad Yperen” met verzoek deze beide K.B. ter kennis van het stadsbestuur van Ieper te brengen. Uit dit schrijven blijkt tevens dat de majoor Lobry, kommanderende officier der genie te Ieper, reeds uitgenodigd werd zich te willen belasten met het in gereedheid brengen van het aan te wijzen schoollokaal (34).

Reeds bij schrijven van 21 augustus 1819 liet de gouverneur ter kennisneming een afschrift van de vermelde K.B. worden aan het stadsbestuur te Ieper (34).

De reactie van het stadsbestuur schijnt niet gunstig geweest te zijn, want op 25 oktober 1819 oordeelde de gouverneur het nodig op de zaak terug te komen, en wel met het verzoek nadere inlichtingen te verstrekken betreffende de toestand van het lager onderwijs, en meer in het bijzonder opgave te doen van de maatregelen welke het stadsbestuur voorstelde ter verbetering van gezegd onderwijs (35).

---

(34) R.A.Bg., D.P.A., dossier 11, nr. 8083.

(35) Extrait du registre aux délibérations du conseil de la régence de la ville de Ypres (R.A., D.P.A., dossier 11).

En het is naar aanleiding van dit laatste schrijven dat het stadsbestuur van Ieper eindelijk op 11 november 1819 een raadsvergadering belegde ter voorlezing en bespreking van de aangelegenheid (35).

Op die raadszitting leidde burgemeester Huughe de bespreking en zette uiteen dat een K.B. voorzag in de oprichting van een rijkslagere school, waarvan de onkosten door de rijkskas afgedragen zouden worden; hij verklaarde dat de uitvoering vertraagd was door de moeilijkheden om een geschikt lokaal te vinden, verder dat er ter plaatse twee fondaties „de Loye” en de „Catechismus” bestonden, die in het onderwijs van de behoeftige kinderen voorzagen, en eindelijk dat er fondsen op de gemeenlijke begroting ingeschreven waren om een „*école d'enseignement mutuel*” op te richten, doch dat men niet over een bevoegde leerkracht beschikte om dat ontwerp te verwezenlijken. Daarop besloot de raad, op de vraag van de regering te antwoorden: „*Considérant que par l'établissement de l'école que la ville devra à la générosité de son souverain, et qu'en donnant plus d'extension à l'enseignement que les enfants indigens reçoivent à l'école dominicale de la „Loye”, il serait suffisamment pourvu à l'instruction primaire dans cette ville*” (36). De verdere besprekingen bepaalden zich tot de reorganisatie van de „Loye” en tot de eventuele uitbreiding ervan door toevoeging van een dagschool (37).

Gevolg aan het schrijven van 21 augustus 1819 en de bij K.B. van 30 maart 1819 aan de gemeente opgelegde

---

(36) Extrait du registre aux délibérations du Conseil de la Régence d'Ypres (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(37) H. Colpaert, *Korte Geschiedenis van het Lager Onderwijs in Yper*, blz. 76. Oorspronkelijke akte van stichting der zondagschool De Loye door E.H. Pieter Van der Meersch, overleden op 26 mei 1721. De akte is van 5 maart 1721. Verder op blz. 82 wordt als schoollokaal aangegeven: „de benedenzaal, die den noordwesthoek uitmaakt der halle, een groot lokaal” en op blz. 110 wordt vermeld voor 1847 een overbrenging naar „het nieuw schoolgebouw in de Sint-Niklaasstraat”.

verplichting uit te zien naar een geschikt schoollokaal, liet het stadsbestuur van Ieper bij schrijven van 23 november 1819 aan de gouverneur weten dat, mids aanpassing, in aanmerking zou kunnen komen „...le ci-devant prieuré de St.-Martin, propriété du gouvernement” (38).

In gezegd schrijven werd er tevens op gewezen dat majoor Lobry, lid van de Commissie van Beheer der rijkslagere school en door de minister belast met het toezicht over het in gereedheid brengen van het schoollokaal, de zienswijze van de stad niet scheen te delen en : „...qu'il parait vouloir porter obstacle à ce qu'on établisse cette école dans ce bâtiment qu'il regarde comme une dépendance du palais épiscopal, qui lui sert de logement” (38).

Daarop deed de gouverneur, toenmaals Baron de Loen, lid van „'t Nut”, beroep, bij schrijven van 1819, op een bemiddelende tussenkost van generaal Dumoulin, kommandant over de provincie West-Vlaanderen, voorzitter van de Commissie van Beheer der rijkslagere school (39) en eveneens lid van „'t Nut” te Brugge (40).

Uit het antwoord van generaal Dumoulin, dd. 2 december 1819 aan de gouverneur bleek, dat het meningsverschil opgerezen tussen het stadsbestuur van Ieper en majoor Lobry enkel op een „misverstand” berustte, en niet betekende dat deze laatste weigerde gezegd lokaal ter beschikking te stellen van de op te richten rijkslagere school. Bovendien blijkt hoe een wezenlijk bezwaar uit een andere hoek kwam opdagen, namelijk : „...quand au logement de l'instituteur, on se verrait forcé de faire

---

(38) Brief van het Gemeentebestuur van Ieper (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(39) P. Fredericq, *a.w.*, blz. 275.

(40) Minute van de brief van de gouverneur aan de generaal bevelhebber voor West-Vlaanderen (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11)).

l'achat d'une maison voisine, et du prix, la régence s'est chargé de prendre les informations nécessaires" (41).

Zo daarmede het „misverstand" weggeruimd was, bleven toch nog heel wat schikkingen te treffen en hinderpalen te overwinnen vooraleer met het onderwijs een aanvang kon gemaakt worden.

Hoe de onderhandelingen verder verliepen is niet bekend, doch het schoolcomplex met klaslokaal en huis voor de onderwijzer kwam tot stand, en wel op de omstreken plaats.

Die plaats wordt aangeduid als: „...le ci-devant prieuré de St.-Martin propriété du gouvernement servant d'atelier et de magasin du genie militaire..." (42). Verder wordt er bijgevoegd „...quand au logement de l'instituteur on se verrait forcé de faire l'achat d'une maison voisine..." (43); de ligging wordt nader bepaald „...situé sur la petite place contre l'église de St.-Martin..." (44) en „...contigue d'un côté par des magasins de bois et de l'autre par la salle de spectacle..." (45). In 1838 wordt er zelfs gezegd: „...que grande partie du rez-de-chaussée appartient à l'église St.-Martin y attenant, à laquelle, à ce qu'il parait, appartenait autrefois tout le bâtiment dont il s'agit..." (46). Met betrekking tot het eventueel terug in gebruik nemen als schoollokaal was de toestand gunstig: „...car ils sont très propres et bien

(41) Antwoord van de generaal bevelhebber voor West-Vlaanderen aan de gouverneur (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(43) Schrijven van generaal Dumoulin van 2 dec. 1819 (R.A.Bg., 1819 (R.A.Bg., ib.).

(43) Schrijven van generaal Dumoulin van 2 dec. 1819 (R.A.Bg., ib.).

(44) Schrijven van de Districts-commissaris van 18 september 1835 (R.A.Bg., ib.).

(45) Schrijven van Schouteten van 20 januari 1838 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 10).

(46) Schrijven van de Ingenieur van Bruggen en Wegen van 25 september 1838 (R.A.Bg., D.P.A., dossier nr. 11).

situées pour cela... ” (47); ook de ligging : „...ces bâtiments sont situés au centre de la ville, et j’ai reconnu qu’ils conviennent parfaitement à l’emplacement des bureaux et des dépôts des archives... ” (48).

Doch in verband met de te betalen huishuur (het huis van de onderwijzer was inmiddels door een particulier in gebruik genomen), heette : „...situé à l’écart dans un coin du cimetière de St.-Martin, contre des bâtiments inhabités, se trouve dans une position désagréable ” (49).

Het was, zoals meestal in die tijden, een bestaand gebouw dat tot schoolcomplex aangepast werd. Voor dit doeleinde kon beschikt worden over de som van fl. 2.500, doch dit bleek ontoereikend (50). Men zag zich herhaalde malen genoodzaakt herstellingen te laten uitvoeren, waarvoor in 1825 een bedrag van fl. 300 (51), vermeerderd met fl. 154 ter beschikking gesteld werd (52).

Het schoolcomplex omvatte, naar het gebruik van de tijd, een huis voor de onderwijzer (in casu, de hoofdonderwijzer), en het schoolgebouw : beide derwijze tegenaan elkaar gebouwd dat zij bij gelegenheid ook weer van elkander gescheiden konden worden.

Voor prototype kan een school van Snellegem doorgaan (53). Het was een rechthoekig gebouw van 11 m op 5 m, met een hoogte van nagenoeg 3,5 m tot aan de plafonering en 7,5 m tot aan de nokbalk. Er was geen

(47) Schrijven van het gemeentebestuur van Ieper van 2 februari 1832 (R.A.Bg., ib.).

(48) Schrijven van de Districts-commissaris van 18 september 1835 (R.A.Bg., ib.).

(49) Schrijven van het gemeentebestuur van Ieper van 29 juli 1836.

(50) K.B. van 30 maart 1919 (R.A.Bg., ib., afschrift).

(51) Schrijven van Van Ewijck van 9 februari 1825 (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr. 9667B).

(52) Schrijven van Van Ewijck van 6 juni 1826 (R.A.Bg., ib.).

(53) Er was weliswaar in 1818 een brochure verschenen „*sur la construction et l’ordonnance intérieure des salles d’école*” (Leiden) die met aanbeveling van het ministerie verspreid werd, doch een type preconiseert sterk afwijkend van het bovenbesproken en in onze streken algemeen gevolgd model.

verdieping. Het had een schoorsteenpijp en twee muurkasten. Het vormde één ruim vertrek voorzien in de breedtemuren van twee deuren welke respectievelijk toegang gaven tot de speelplaats en tot het huis van de onderwijzer. Drie vensters, in de lengtewand aangebracht, zorgden voor de verlichting. Tot de bouw behoorde eveneens de meubilering, gezien dit, wat de afmetingen betreft, er op afgestemd was. Het bestond uit zes lessenaars met zitbanken, elk 250 nederlandse duim (= 2,5 m) lang en voorzien van drie loden inktpotten, welke alles inbegrepen fl. 2,75 het stuk kosten, in het geheel ter waarde van fl. 41,25; vijf zitbanken, ditmaal zonder lessenaar, met 250 nederlandse duim (= 2,50 m) lengte, welke fl. 1,30 de nederlandse el kosten, in het geheel voor fl. 16,25; en eindelijk nog een zwart bord. (54).

De school te Gits (1827) was slechts een meer geëvolueerde vorm van het type Snellegem. De afmetingen van het lokaal bedroegen er 14 m op 7 m. Ook daar was de meubilering afgestemd op het lokaal; zij bestond uit twaalf lessenaars met zitbanken van bovenbeschreven type, met dien verstande dat er een binnengrond in voorzien was voor het plaatsen der boeken; een schrijfbord ter breedte van 75 cm. op 100 cm. hoogte met staande raam, sponden, katroltjes, koorden, loden tegenwichten en ahangsels. Afzonderlijke zitbanken waren er niet voorzien. Hier echter werd aan het klaslokaal een afdak toegevoegd, dat 2,45 m hoog, onderverdeeld werd in drie hokjes respectievelijk dienstig tot: kleedkamer, bergplaats voor brandstoffen en het onderbrengen der hygiënische installaties (55). In de rijkslagere school te Ieper kon het woonhuis van de school gescheiden worden. Bovendien was de school samengesteld uit twee kamers

---

(54) Volgens bestek (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr. 9657).

(55) Zie bestek (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr; 9670B.

en een hokje, dat zich in een der kamers bevond, en waarin in 1836 de leermiddelen konden opgeborgen worden, die toen nog in de school voorhanden waren (56). De aanwezigheid van een hokje, dat als afhankelijkheid aan een klaslokaal ingericht is, wijst, voor zover het niet gaat om een toevallig overblijfsel van een oud bouwwerk, naar het type van de school te Gits.

Wat nu het personeel betreft, bij Min. Besluit van 14 juli 1820 werd tot onderwijzer van de nieuwe school benoemd Paulus Josephus Rademakers. Hij was voorheen bijzonder schoolhouder. Zijn jaarwedde bedroeg fl. 500, onder genot van de emolumenten op de voet omschreven bij K.B. van 3 juni 1817, en dit met ingang op 1 juni 1820. Tevens was bepaald dat aan gezegde school een ondermeester zou benoemd worden te vergoeden uit de eigen fondsen der school voor een bedrag, welke door de Commissie van Beheer voorgesteld, aan de minister ter goedkeuring diende voorgelegd te worden (57).

Het K.B. van 13 september 1820 bepaalde echter dat de jaarwedde van de ondermeester uit de rijkskas zou betaald worden, en stelde deze vast op fl. 100 (58). Een Min. Besluit van 10 november 1820 benoemde St. Van Hasz, voorheen ondermeester te Voerendaal (huidig Nederlands Limburg) (59).

In 1822 werd hoofdonderwijzer P. J. Rademakers op eigen verzoek uit zijn ambt ontslagen (60). Hij ging

---

(56) Schrijven van het gemeentebestuur Ieper van 26 november 1836, aan de gouverneur (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11, bundel 17815).

(57) Extract uit het Register der Handelingen en Resolutien van de Minister van Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Kolonie van 14 juli 1820 (R.A.Bg., ib.).

(58) Schrijven van de minister van 24 september, 1820 met afschrift van het K.B. (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(59) Schrijven van de minister van 10 november 1820 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 10).

(60) Schrijven van de minister van 7 juni 1822 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

nochtans niet op rust. In samenwerking met zijn echtgenote opende hij, op eigen risico, een school voor kostgangers. Zij kende een zekere bijval, want in 1826 bedroeg het aantal leerlingen, voor de jongens, 47 dagleerlingen en 8 volledig kostgangers, en voor de meisjes, 24 dagleerlingen en 1 volledige kostgangster. Het onderwijsprogramma omvatte de franse en de nederlandse taal, de schrijf- en cijferkunst, de wereldbeschrijving en de geschiedenis (61).

In dit jaar telde de rijkslagere school 23 leerlingen, uitsluitend jongens. Het onderwijsprogramma omvatte er insgelijks Nederlands, lezen, schrijven, rekenen, wereldkunde, enz. (62).

Rond 1826 schijnt aan de rijksschool gefungeerd te hebben Van Hasz als hoofdonderwijzer, met naast zich als ondermeester J. W. Swaens (62).

Over de bekwaamheid van het onderwijzend personeel is practisch niets bekend, tenzij dat Rademakers houder was van een tweede rang (62), en Van Hasz van een derde rang (63).

De in 1826 ontworpen bijzondere afdeling voor meisjes kon „door toevallige omstandigheden” niet tot stand komen (63).

De rijksschool schijnt geen succes gekend te hebben; het gemiddeld aantal leerlingen schommelde tussen 40 in 1822 (64) en 23 in 1826 (65). Het was een betalende

---

(61) Blijkt uit de antwoorden op een vragenlijst door het ministerie gericht aan het gemeentebestuur (R.A.Bg., Mo., 2e reeks nr. 9662B).

(62) Extract uit het Register der Handelingen en Resolutien van de Minister voor Publiek onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën van 10 november 1820 (R.A.Bg., Dossier nr. 11).

(63) *Jaarverslag over de scholert van het Koninkrijk gaande over 1826*. 's-Gravenhage, 1828, blz. 6.

(64) Schrijven van de Commissie van Beheer van 23 juni 1822 (R.A.Bg., Mo., 1e reeks nr. 1697).

(65) Antwoord op vragenlijst van wege de administrateur-generaal voor Onderwijs van 30 juni 1834 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier, nr. 3).

school, waarvan het schoolgeld op fl. 2,50 per leerling en per maand bepaald was (65). Men mag aannemen dat de uitrusting behoorlijk was en de leerkrachten over een leesmachine, rekentafels, en vooral over een stelsel maten en gewichten beschikten.

In het begin der 19e eeuw hadden de scholen en in het bijzonder de lagere scholen nog een sterk individueel karakter, zelfs waar zij van bepaalde organismen of van het Rijk afhingen. Deze organismen waren er nog niet toe gekomen het onderwijs te herleiden tot een kleurloos functionarisme, waarvan iedere handeling steeds in overeenstemming dient te zijn met een wet, reglement of verordening. Het gewoon menselijke nam toen nog een ruime plaats in; iedere school was dan ook van de persoonlijke hoedanigheden van de leerkrachten afhankelijk. Zo had ieder school een min of meer precair bestaan; het volstond soms dat één enkel leerkracht de school verliet om haar ten gronde te richten. Een sprekend voorbeeld daarvan vindt men precies te Ieper. Het ontslag van Rademakers was inderdaad voor de rijksschool een genadeslag. De opvolger van Rademakers, de Limburger Voerendaal, stond voor een moeilijke taak. Zijn voorganger, die blijkbaar een goede naam had, opende nu zelf een school en dat bleek een ernstige concurrentie, waarbij juist in die tijden de schimmen uit de politieke hoek begonnen op te dagen, wat de taak van de nieuwe Limburgse leider van de rijksschool niet eenvoudiger maakte. Er ontstond een strijd tussen de rijksschool en de school Rademakers, welke zes jaren bleef aanduren en eindigde met de volledige zege van de private school. In 1828 had de rijksschool opgehouden te bestaan. Het huis van de onderwijzer werd aan de zaakwaarnemer Schouteten verhuurd, en het schoollokaal gesloten. Het meubilair en de leermiddelen bleven ter plaats omdat men nog een vage hoop koesterde de school later terug

op gang te brengen, hetgeen niet meer waarschijnlijk is, nu men zich niet eens de moeite gaf zich de zaak nog verder aan te trekken. In ieder geval duurde het tot 1836 vooraleer deze laatste overblijfselen van de rijkslagere school opgeruimd worden (66).

Eerst na 1830, toen op last van het ministerie een onderzoek ingesteld werd naar het lot der vroegere rijkslagere scholen, met het oog op een mogelijke heropricting, kwamen de gemoederen in beroering. Doorheen de uitgebrachte argumentatie schemerde de destijds gevoerde oppositie tegen staatsinmenging op onderwijsgebied door en werden tevens de herinneringen aan de Hollandse tijd wakker. De regering zag voorlopig van haar ontwerp tot heropricting af. Het stadsbestuur van Ieper beklemtoonde dat : „ ...les causes de la décadence de cette école sont une maladie de l'instituteur (67) ” en verder „ ...elle (l'école) continua d'exister jusqu'au commencement de 1828, moment ou elle fut suspendue, étant peu fréquenté par la négligence de l'instituteur ” (68).

Wat betreft de eventuele heropricting was de houding van het stadsbestuur of afwachtend of negatief; aldus heet het : „ cette entreprise doit dépendre entièrement des dispositions législatives à intervenir sur la matière ” (69); verder „ ...les questions débattues sur la liberté de l'enseignement ont fait juger convenable de ne pas la relever ” (67); of „ ...aujourd'hui une pareille école ne pourrait se soutenir dans cette ville ” (70), en

---

(66) Schrijven van de minister van Binnenlandse Zaken van 17 december 1836 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

(67) Antwoord van het gemeentebestuur Ieper op de vragenlijst van de administrateur-generaal voor Openbaar Onderwijs (R.A.Bg., D.P.A., dossier nr. 3).

(68) Schrijven van het Gemeentebestuur Ieper aan de Gouverneur (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 1).

(69) Schrijven van het gemeentebestuur van Ieper van 30 maart 1832 (R.A.Bg., ib.).

(70) Schrijven van de gouverneur van 24 juni 1834 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 3).

eindelijk „...nous ne croyons pas le moment favorable pour le rétablissement de cette école” (71).

Zo bleef de rijkslagere school te Ieper een stichting, die na een kortstondig bestaan, geen latere gevolgen zou hebben.

D. VERLE.

---

(71) Schrijven van het Gemeentebestuur Ieper van 12 april 1837 (R.A.Bg., D.P.A., Dossier nr. 11).

Tabel 1. *Commissie van Beheer*

HOGERE OFFICIEREN		BURGERLIJKE LEDEN	
officier	officier	lid van het stadsbestuur	lid der jury van middelbaar en lager onderwijs
kolonel W. A. de JONGH 14.7.1820/ (14) 23.9.1821 (15)	majoor W. LOBRY 14.7.1820/ (14) 25.10.1824 (18)	kapitein F. W. HELLEWICK 14.7.1820/ (14)	arrondissementscommissaris BB. VAN DER STICHELE 14.7.1820/ (14)
kolonel DE GROOT 23.9.1821 (15) president (16)	luitenant-kolonel I. J. SIMONS 25.10.1824 (18)	lid van het stadsbestuur L. AEBEN 14.7.1820/ (14) 31.12.1823 (17) schepenen CARTON (zoon) 31.12.23 (17) 1830 (20)	1830 (19)

- (14) Ministerieel Besluit van 11 juli 1820, nr. 79 (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 11)
 (15) Ministerieel Besluit van 23 september 1821 nr. 1 (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 11)
 (16) Schrijven Administrateur voor Onderwijs van 9 februari 1825 (R.A.Bg, Mo. — 2 R, nr. 9657 B).
 (17) Extract uit Register der Handelingen en Resolutien van Min. O.O. (R.A.Bg, Mo. 2e reeks nr. 9649B).
 (18) Minister. Besluit van Brussel van 25 oktober 1825, (R.A.Bg, Mo. — 2 R, nr. 39649 B).
 (19) Schrijven van Gouverneur van 3 april 1832 (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 1, bundel 1832).
 (20) Schrijven van de minister van Binnenlandse Zaken (R.A.Bg, D.P.A., dossier nr. 11, bundel 7380).

Commissie van Toezicht

Tabel 2.

Burgemeester	Hoger officieren	Lid van het stadsbestuur	Leden der Provinciale Commissie voor Onderwijs
		schepen Carton (zoon)	de Codt-Wullens
		31.12.23 (21)	secretaris
		1830 (22)	22.8.1826 (23)
		Thesaurier	
		Thesaurier en Secretaris	
		22.8.1826 (23)	

(21) Extract uit de Register der Handelingen en Resolutien van het Min. O.O. (R.A.Bg., Mo. 2e reeks nr. 9649B).

(22) Schrijven van h. Carton (R.A.Bg., Mo. 2e reeks nr. 9667B).

(23) Min. besluit van 22 augustus 1826 (R.A.Bg., Mo. 2e reeks nr. 9662B).

Oorkonden en mededelingen

DE POORTERS VAN DIKSMUIDE

Gans het archief, inbegrepen de oude parochieregisters, van de stad Diksmuide, werd in 1914-18 vernield. Wie zich voor de geschiedenis van deze stad, of voor de genealogie van Diksmuidse families interesseert, heeft weinig kans nog iets belangrijks te vinden. Reden te meer om het weinige dat men heeft kunnen redden, te signaleren en uit te geven. Gelukkiglijk hebben enige historici of genealogen sommige stukken afgeschreven vóór 1914. Zo kan men onder meer aanstippen :

1° Dat talrijke akten uit de parochieregisters betreffende voorname families terug te vinden zijn te Brussel, Koninklijke Bibliotheek, fonds Merghelynck op het kabinet der handschriften, onder nummer 74 en in andere aldaar te vinden oorkonden.

2° Dat de ganse reeks van de Wettelijke Passeringen, het is te zeggen : de akten verleden voor de schepenen van Diksmuide, thans berusten op het Rijksarchief te Brugge, in het fonds Veurne.

3° Dat Baron Holvoet, voorzitter van het Hof van Verbreking en lid van de Heraldieke Raad, die zeer grote belangstelling had voor oude Diksmuidse families, talrijke notas in het archief van deze stad genomen heeft, die hij zeer bereidwillig heeft willen mededelen aan ondergetekende, door wie ze gebruikt werden voor het opmaken en het publiceren van een zeker aantal stambomen, onder meer betreffende families de Breyne (in *Tablettes des Flandres*, dl. III, blz. 290), van Woumen (*Ibid.*, dl. IV, blz. 292), de Leeuwe (in *Annuaire des familles patriciennes de Belgique*, dl. V, blz. 97), Woets (in *De Schakel*, 1960, blz. 8), en de Jumné (in *Annales du Comité Flamand de France*, 1959, blz. 267).

4° Dat dezelfde Baron Holvoet, die een groot deel van zijn verlof te Diksmuide doorbracht bij zijn nicht Flore Holvoet, echtgenote van mijn overgrootvader Edouard van Hille, en bijna al zijn vrije tijd in het archief doorbracht, met een onuitputbaar geduld, verschillende be-

scheiden volledig heeft afgeschreven, onder meer : het Poortersboek en een belangrijk gedeelte van het Wezenboek, namelijk vanaf het begin op 15 april 1592 tot en met 12 april 1655. Wellicht eindigde het Wezenboek niet in 1655, doch het werd, naar ons bekend is, niet verder afgeschreven. Het belang van die afschriften zal aan niemand ontsnappen. Wij hebben dankbaar gebruik gemaakt van de hier geboden gelegenheid om ze onverkort uit te geven, doch beperken ons, wegens de uitvoerigheid vooralsnog tot het Poortersboek. Wellicht kan later ook de uitgave van het Wezenboek overwogen worden. Het spreekt vanzelf dat wij die teksten in hun oorspronkelijke redactie publiceren, doch om de opzoekingen te vergemakkelijken hebben wij er een alfabetische naamtafel aan toegevoegd.

Het Poortersboek in het archief van Diksmuide droeg de titel : „Registre van poorterye der stad Dixmuden”. De eerste akte dateert van 11 maart 1625; de laatste van 11 maart 1794. Wij denken dat er geen oudere poortersboeken hebben bestaan; nochtans vindt men in het Wezenboek, waarvan hierboven sprake, een blad met akten van poorterye van 19 juni 1615 af tot en met 12 mei 1621. Hoewel die akten niet in het Poortersboek voorkomen, hebben wij geacht ze te moeten publiceren, vooraan de namen genomen uit het Poortersboek dat op 11 maart 1625 aanvangt. Bovendien vinden wij in de Ceurbroedersboeken van Veurne verschillende personen van 1396 af vermeld, die poorters van Diksmuide geworden zijn. Misschien zal het mogelijk zijn, aan de hand van desbetreffende vermeldingen in de poortersboeken van andere steden en kasselrijen, een lijst van vroegere poortersakten van Diksmuide gedeeltelijk op te maken. Wij zijn thans bezig dat tijdrovende werk te verrichten, en hopen het mettertijd te kunnen publiceren.

Wellicht mogen wij hier ten slotte de aandacht vestigen van de lezers, die belang zouden stellen in de studie van de oude Diksmuidse families, op de aanwezigheid van een „Epitaphier de Dixmude” in het fonds Merghelynck op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel onder nr. 37 van het Handschriftenkabinet.

W. VAN HILLE

Registre van poorterye der stadt Dixmuden

- 19 juny 1615 — Andries van Hille was gheconsenteert woonste.
- 19 maii 1625 — Maximiliaen van Vossem, naer ontvremdyn(ghe) van Leuven, poorter van Dixmude anghenomen.
- 30 octobre 1615 — Mahieu fs. Mahieu Lievens poorter aenveert.
- 19 novembre 1615 — Daneel vander Leck fs. Adriaens bij Laurence fa. Nicolas de Veurstere, poorter ontvangen.
- 20 novembre 1615 — Casyne fa. Pieter van Hove overleden poortere deser stede, mits dat zou vervremdt was van haer poorterschap alhier duer haer huwelicke, was wederom poorteresse ontfanghen.
- 34 novembre 1615 — Frederic van(de) Kerckhove, poorterszone, poorter aenveert.
- 19 novembre 1615 — Pieter van Lille, vervremdt van de heerliche de ende graeffschap van Moerbeke, aenveert poorter.
- 26 martii 1616 — Nicolays de Pottere, vervremdt van Hondschote 8 july 1615, poorter aenveert.
- 10 january 1617 — Rogier Vastenavondt, ceurbroeder van Vuernambacht, poorter aenveert.
- 28 july 1617 — Jacquemynken fa. Guilliamme de Jonghe, vervremdt van Ipre, poortresse aenveert.
- 5 septembris 1617 — Nicolays Inghels fs. Nicolays, vervremt van Cortemarck 4 septembris, poorter aenveert.
- 4 aprilis 1618 — Jan Donse poorter aenveert.
- 25 aprilis 1618 — Laurence fa. Jacob Baignaert, weduwe van Herman de Wulf, poortresse aenveert.
- 16 july 1618 — Jan van Iseghem, woonende tot Veurne, poorter deser stede, heeft ghecosen zyn pandthuys ten huysse van poorter Plansier.
- 9 novembris 1618 — Boudewyn Lopez fs. Martin Lopez, Spoignaert, ghebooren te Dixmude, poorter gheaccepteert.
- 25 septembris 1618 — Jan Bernard fs. Jacobs, geboren te Nieucappelle, poorter ontvangen.

- 5 novembris 1618 — Antoine Maurice, gheboren van Nyse in Province, ghehuwet zynde met Mayken Leys, tpoorterschap van Ipre, plaetse van syne laetste residentie niet hadde aenveert, poorter van Dixmude ontfanghen.
- 12 decembris 1618 — Jan Swaels fs. Adriaens, gheboren van Belle, poorter aenveert.
- 19 martii 1619 — Christyncken fa. Hector de Paepe, gheaccepteert poortere.
- 12 maii 1619 — Mathys Jacobszone fs. Mathys, vervremt van Brugghe 8 mey 1619, poorter aenveert.
- 29 maii 1619 — Adriaen Marannes fs. Adriaen, vervremt van Ghistele, poorter aenveert.
- 4 february 1620 — Boudewyn d'Inghels, vervremt van Brugghe 18 lauwe 1620, poorter aenveert.
- 12 maii 1620 — Mayken fa. Jan Ogiers, vervremt om de poorterye van Ipre t'aenveerden by huwelick met Jacques fs. Guilliame de Jonghe.
- 23 decembris 1620 — Guilliame Peutevain, vervremt van St. Florice in Arthois, poortesse aenveert.
- 23 decembris 1620 — Andries de Poortere, vervremt van Merckem, poorter aenveert.
- 4 juny 1620 — Anthuenis van Capelle, comende van Zuudtkercken.
- 26 augusti 1620 — Adriaen vander Cruyce, vervremt van(de) baronye van Ekelsbeke.
- 26 aprilis 1621 — Jan Schapelync fs. Jans poorter van Brugghe.
- 12 may 1621 — Nicolays Houvenagle ontfanghen tot wonste naer overgeven van attestatie van de wet en pastor van Merckem.
- 11 martii 1625 — Franchynken vidua Michiel van der Meersch, van Pollynchove, poorteresse aenveert.
- 14 maii 1625 — Jan van Ravenbrouc fs. Joos, insetene deser stede, huvetter, poorter aenveert (Acte van vervremdyn(ghe) van zyn Vrylaetschip in Zaren 10 maii 1625).
- 26 maii 1625 — Jan van Iseghem, poorter van Dixmude, woonachtich tot Veurne, heeft ghenomen syn pandthuys in deser stede thuys Cornelis Muenync.
- 20 sept. 1625 — Laureins Baes, ggehoren van Duynkercke, poorter aenveert.

- 2 april 1626 — Roelant de Ruyssschere, gheboren te Nieuwendamme, poorter aenveert.
- 7 maii 1626 — Pieter Baillet fs. Jan, poorter der stede van Ryssele, poorter aenveert.
- 7 maii 1626 — Heyndric de Wyse, poorter der stede van Ypere, poorter aenveert.
- 7 oust 1626 — Jan Folcke fs. Fransoys, ghetrauwet hebben(de) binnen deser stede joncvr. Willemyncken fa. Jan Ogiers, geboren en poorter van Poperinghe, poorter aenveert.
- 24 october 1626 — Jan van Borre fs. Jans, poorter aenveert (Acte van vervremdyn(ghe) van syn cuerbroederschap van Hondtschoote 23 october 1626).
- 24 november 1626 — Gillis Bakelant fs. Malins, inwooner deser stede, poorter aenveert (Acte van vervremdyn(ghe) van syn poorterye in Lendele 7 sporcle 1615, en attestatie van syn geboorte van bailliu, burchmeester en schepenen van Iseghem 14 july 1607).
- 30 july 1627 — Jan Folcque fs. Franchois, poorter deser, vervreemt omme t'aenveerden het ceurbroederschap van Veurne.
- 14 septembre 1627 — Jacques Verpoort fs. Jacques aenveert poorter (acte van vervremdyn(ghe) van syn Vrylaetschap in Eessene 14 ougst 1627).
- 8 january 1628 — Pieter fs. Jacques Godtschale (acte van vervremdyn(ghe) voor wet van Hekelsbeke 16 decemb. 1627).
- 26 january 1628 — Christiaen Ooghe fs. Christiaen, ghetrauwet hebbende Jacquemyncken fa. Jan Witvoet, poorter aenveert (vervremdt van Yper).
- 7 martii 1628 — Jan fs. Jacques Lievens (acte van vervremdyn(ghe) van Nieupoort 2 september 1627).
- 4 december 1629 — Mr. Ezechiël Diericx, gheboren van Sleydynghe benevens Ghendt, poorter aenveert.
- 24 december 1629 — Clement fs. Noël de Quicq, vervremdt om de cuerbroederschap van Berghen St. Winnocx t'aenveerden.
- 2 january 1630 — Christiaen Pullaert fs. Boudewyn poorter aenveert (acte van vervremdynghe van

- Ypre 6 octobre 1629).
- 14 january 1630 — Joncvr. Marie fa. dheer Jooris Elias renuncheert aen haer poorterye om te trouwen met Laureyns Thibaut fs. dheer Hendryck, poorter van Ypre.
- 18 october 1630 — Adriaen vander Meulen fs. Adriaens poorter aenveert (vervremd van tVrye van Ryssel 16 october 1630, onderteekent : Andries Moenyn).
- 27 novembre 1630 — Louys de Bets poorter aenveerd (vervremdyn(ghe) van den Vryen 22 november 1630).
- 19 decembre 1630 — Tanneken fa. Cornelis Arents, jonghe dochter (vervremd van den Vryen 4 january 1631).
- 5 february 1631 — Cornelis fs. Lodewyck Ley, gheprocreert by Mayken Muuls, in huwelyck hebbende Maeyken fa. Jan de Man, poorter aenveert (vervremd van Vrylaetschap 20 septembre 1630).
- 5 february 1631 — Pieter fs. Guilles de Brune, poorter aenveert.
- lesten april 1631 — Macharis fs. Adriaen de Schapmeester, consierge van het stadthuis deser stede, poorter aenveert (vervremd van Ghendt 14 aprilis 1631).
- 14 juny 1631 — Lauwereyns Houvenaeghel fs. Jans poorter aenveert (vervremd van tVrye van Ryssele 14 juny 1631).
- 17 novembre 1631 — Andries Calliau fs. Jans, gheboren van de stede Oudenburch (vervremd van Oudenburch 10 novembre 1631).
- 13 january 1631 — Jan Pollaerts fs. Guillames, sonder te weten waer hy is gheboren, poorter aenveert.
- 11 january 1633 — Jean du Bois fs. Jans, gheboren van het lant van Lalen ofte daerontrent, poorter aenveert.
- 1 february 1633 — Jan fs. Jan van Hespt, poorter aenveert (vervremd van zyn laetschap van Wynendaele 26 january 1633).
- 10 april 1633 — Jan en Philips filii Jans van Iseghem vervremt.
- 19 april 1633 — Daneel fs. de Hoorne, gheboren binnen deser stede, poorter aenveert.

- 31 maii 1633 — Marie de Baenst, weduwe van Loys Ellecop, kiest haer panthuys ten huysse van Jan de Wilde.
- 26 septembre 1633 — Joncvr. Cornelie fa. dheer Charels de Waghemaecker, teghenwoordigh huisvrauwe van Jan fs. dheer Louys Maseman en te voren weduwe van Jan Reubens, gherenuncieert hebbende 27 aug. 1633 haere poorterie van Ypere, poorteresse aenveert.
- 7 novembre 1633 — Joncvr. Marie de Baenst, weduwe van Loys Ellecop, renuncieert haere poorterye om te trauwen met een poorter van Ypere.
- 8 novembre 1633 — Mr. Jaques de Heere, advocaet, renuncieert van zyne civilityt om t'anveerden de poorterie van Brugghe.
- 2 january 1634 — Joncvr. Jaquemynken fa. dheer Chaerles de Waghemaeker, huisvrauwe van sieur Jan Erreboot, poorter en inwooner deser stede, poorteresse aenveert, renuncieert van de poorterye van Ypere 29 october 1633.
- 24 january 1634 — Passchier Coursuene, gheboren van Oostvleteren, poorter aenveert.
- 27 juny 1634 — Mr. Pieter Meulenaere, licentiaet in de rechten, greffier der stede van Rousselaere, poorter aenveert (acte van vervremdynghe van Rousselaere 25 juny 1634).
- 21 december 1635 — Jaques fs. dheer Jaques Pierloot renuncieert van zyne civilityt om te aenveerden de civilityt sLands van den Vryen.
- 29 april 1636 — Anthuenis Hughebaert fs. Steven poorter aenveert, certif. van Veurne aldaer gheen poorter te wezen.
- lesten april 1636 — Dheer Jaques Elle, woonende binnen Eessen, heeft ghecosen syn panthuys ten huysse van Jan Barat.
- 23 maii 1636 — Pieter Godschale fs. Jacques poorter aenveert (acte van vervremdynghe van de baronie van Hekelsbeke 17 meye 1636).
- 16 july 1636 — Jan de Cats fs. Jaques, woonende binnen deser stede, poorter aenveert (vervremd van den Vryen 17 febr. 1635).
- 12 aug. 1636 — Jan de Cats fs. .... poorter aenveert (vervremd van den Vryen 9 aug. 1636).

- 27 january 1637 — Guillaume de Gryse fs. Guilliames poorter geaccepteert (vervremd van Veurne 20 january 1637, borghe : Mahieu Lieven, synen schoonvader).
- 4 april 1637 — Christiaen de Hondt fs. Jans, Vrylaet in Woemenambacht, gheaccepteert poorter.
- 12 septembre 1637 — Mr. Jan Hughes, licentiaet in de rechten, gheaccepteert poorter, vervremd van zyn Vrylaetschap 10 septembre 1637.
- 23 january 1638 — Dheer Remacle Simon fs. dheer Jan, eersten greffier van 's Conincx rekenynghecamere tot Ryssel, gheaccepteert poorter.
- 8 january 1638 — Gillis van Cuul fs. Jacques, vervremt van Brugghe 3 sporkel 1638, poorter gheaccepteert.
- 12 january 1638 — Sieur Frans Hilfoort, vervremd van den Vryen 6 february 1638, poorter aenveert.
- 19 october 1638 — Mr. Loys Pranghe, vervremd van den Vryen 9 october 1638, poorter aenveert.
- 16 september 1638 — Dheer Jacques Pierloot, tegenwoordig burghmeester van de commune, over jonvr. Jossyne, syne dochtere, vervremd haer om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen.
- 18 january 1639 — Anthuenis van(de) Castele fs. Allard, gheboren van Comene, aenveert poorter.
- 18 january 1639 — Cornelis Gheerseune fs. Carel, gheboren van Aescapelle, aenveert poorter.
- 18 january 1639 — Pieter Gheeraert fs. Gheeraert vervremd van Dixmude om t'aenveerden 't ceurbroederschap van Veurne.
- 29 martii 1639 — Joncvr. Marie Maseman, weduwe van Mr. Loys van Carre, verclaerde haer panthuys ten huysse van Mr. Loys Maseman, pensionaris deser stede.
- 9 meye 1639 — Sieur de Doppere fs. Moulliaert vervremd om t'aenveerden ceurbroederschap van Veurne.
- 5 july 1639 — Frans Velincx fs. Joris vervremd om Vrylaet te worden 9 july 1639.
- 23 augusti 1639 — Joncvr. Josyne Datin, weduwe van Mr. Heindric Moenin, overleden raedpensionaris deser stede, poorteresse aenveert.
- 4 october 1639 — Pauwels Daten fs. Pauwels aenveert

- poorter, vervremd van den Vryen 24 september 1639.
- 14 january 1640 — Pieter Maseman fs. dheer Louys, uut voogdie ghestelt, renunchieert syne civilitieyt om 'taenveerden deghoune van het Brugsche Vrye.
- 11 lesten january 1640 — Dheer Robert Mannaert fs. dheer Pieter aenveert poorter (vervremd van Brugghe 28 lauwe 1640).
- 20 martii 1640 — Mr. Pieter Mannaert, doctor in de medecine, aenveert poorter (vervremd van Brugghe 9 juny 1640).
- 28 martii 1640 — Gillis Caen fs. Franchois poorter aenveert (vervremd van den Vryen 7 maerte 1640).
- 5 juny 1640 — Pauwels Gheersuene fs. Carel poorter aenveert.
- 13 april 1640 — Op 't versouck van dheer Adriaen van(der) Cruyce, als voocht over de kinderen van Mr. Lambrecht Ghys volgens procuratie vóór die van Popperinghe 29 maerte 1640, over dheer Maillaert van Goesteene d'oude, medevoocht, zyn die kinderen vervremd om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen.
- 4 juny 1640 — Gillis Vermeersch fs. Dieryck poorter aenveert (vervremd van Cassel 7 oktober 1628).
- 14 september 1640 — Heer en meester Jan Hughes, greffier deser stede, vervremdt omme t'aenveerden Vrylaetschap van Brugghe.
- 3 decembris 1640 — Christiaen Turck, laet van 't Vrye van Ryssele, met syne vrouw en kinderen, poorter aenveert (vervremd van 't Vrye van Ryssele 3 december 1640).
- 15 january 1641 — Pieter fs. dheer Loys poorter aenveert (vervremdt van den Vryen 19 january 1641).
- 19 martii 1641 — Adriaen fs. Pieter de Sittere, jonckman, poorter aenveert (vervremd van syn laetschap van Wynendaele 15 february 1641).
- 28 oktober 1641 — Pieter fs. Mr. Robertus Montanus, poorter deser stede (vervremd om t'aenveerden laetschap van den Vryen 20 oktober 1641).
- 10 january 1642 — Regnaut Pierloot fs. dheer Jacques, gheassisteert met synen vader, vervremdt om

- t'aenveerden de laetschap van den Vryen
10 january 1642.
- 21 january 1642 — Adriaen Hilfoort fs. Adriaen
poorter aenveert (vervremd van den Vryen
1 sporckel 1642).
- 21 january 1642 — Janneken fa. Jaspert le Fevere,
jonghe dochter, aenveert poorteresse.
- 17 february 1642 — Anthuenis Mestdagh fs. Jans,
ghebooren van Rousselaere, poorter aenveert.
- 18 february 1642 — Jonvr. Yberge fa. Joos van
Ravenbr(ouck) poorteresse aenveert (vervremd
van den Vryen... january 1642).
- 8 april 1642 — Jan Pierloot fs. Jan, ghebooren van
Lampernisse, poorter aenveert.
- 20 meye 1642 — Dheer Loys Maseman over Jan, syne
soone; syn soone vervremdt om t'aenveerden laet-
schap van het Vrye van Ryssel 12 january 1643.
- 16 augst 1642 — Maillaert Doppere vervremd om den
Vryen 22 ougst 1642.
- 4 october 1642 — Joncvr. Catheryne fa. sieur Gillis
Pierloot, jonghe dochter, vervremd om t'aenveer-
den 't Vrylaetschap van den Vryen en haer
t'allieren met eenen Vrylaet.
- 28 october 1642 — Andries Elynck fs. Andries poorter
aenveert, vervremd van Ypere 7 october 1642.
- 27 maerte 1643 — Cornelis Gheerseune vervremd om
t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen 3 april
1643.
- april 1643 — Maillaert de Doppere renunchieert
zyne poorterie om den Vryen...
- 21 april 1643 — Adriaen Turck fs. Jacques vervremd
om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen.
- 4 meye 1643 — Sieur Gillis fs. Gillis Pierloot, jongh-
man, renunchieert syne poorterie om t'aenveerden
Vrylaetschap van den Vryen.
- 16 december 1643 — Joncheer Joos Wegsteen, laet van
Ypre, poorter aenveert (vervremd van Ypre).
- 12 february 1644 — Joncheer Joos Wegsteen renun-
chieert zyne poorterie.
- 17 december 1643 — Mr. Jacques de Heere, advocaet,
machtich over Adriaen van Woude fs. Cornelis,
oock advocaet, by procuratie ghepasseert tot
Brugghe voor notaris Jan Ameye 16 december

- 1643 — selven van Woude aenveert poorter (vervremd van syn Vrylaetschap van den Vryen binnen den ambachte van Ghistele).
- 18 december 1643 — Ten versoucke van Mr. Jacques de Heere, advocaet, als machtich over Mr. Adriaen van Woude fs. Cornelis, oock advocaet, by procuratie voor notaris Jan Ameye 17 december 1643, vervremd van syne poorterie om t'aenveerden de poorterye der stede van Brugghe en t'allieren met een poorteresse der selve stede.
- 11 february 1644 — Joncivr. Anthonyne van Haerynghe, weduwe van Jan Bouwyn, vervremd van Ypre 9 january 1644 om t'allieren met joncheer Joos Weghsteen, poorter van Dixmude, en van zelve haeren huwelicke exhiberende certificatie van 13 january 1644, gheteeckent: Egidius Dieryck, pastor van Sti Jacobi, poorteresse aenveert.
- 12 february 1644 — Joncheer Joos Weghsteen en joncvrauwe Anthonyne van Haerynghe, zyne huusvrauwe, hebben gherenunchieert hunne poorterie om t'aenveerden 't laetschap van de casselrye van Ypre.
- 18 maerte 1644 — Mr. Jaques de Heere, gheboren poorter van Dixmude, vervremd om t'aenveerden 't laetschap der sale en casselrye van Ypre (twelfjarige dienst als advocaet binnen deser stede).
- 6 april 1644 — Aernout Reyniers fs. Jan poorter aenveert (vervremd van den Vryen 26 maerte 1644).
- 1 juny 1644 — Cornelis Gheerseune poorter aenveert (vervremd van den Vryen 14 meye 1644).
- 16 ougst 1644 — Mr. Jan Platevoet fs. Mr. Jan poorter aenveert (vervremd van den Vryen).
- 13 january 1645 — Charles Moenyn fs. Jooris vervremt om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen.
- 24 january 1645 — Anthuenis fs. Michiel Boteman poorter aenveert (vervremt van Ypre 15 october 1644).
- 21 february 1645 — Leynaert Spillebeen fs. Jacques poorter aenveert.

- 6 february 1645 — Sieur Charles Maurisse Cornette, ghereformeert, poorter deser stede, renunchieert van syne poorterie om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen.
- 21 maerte 1645 — Adriaen Marannes fs. Adriaen poorter aenveert (vervremd van den Vryen 1 july 1644).
- 26 april 1645 — Marten Landtsheere fs. Pieter, gheboren van Stuyvekenskerke, poorter aenveert, naerdien hy verclaert hadde nergkens gheen civi- liteit t'hebben en dat hy quam t'allieren met eene poorteresse.
- 7 juny 1645 — Adriaen Lievens fs. Jacques poorter aenveert (vervremd van den Vryen 28 meye 1645).
- 24 july 1645 — Catelyne fa. Jan vande Walle, poorte- resse der stede van Ypre, poorteresse aenveert (vervremd van Ypre 18 juny 1645, dit om t'allieren met een poorter van Dixmude, ghe-naemt Adriaen Lievens).
- 27 maerte 1646 — Cornelis fs. Clais Maes poorter gheaccepteert.
- 13 maerte 1646 — Jonvr. Isabelle de Jonghe, presen- telyck ghetraut met Joos Reyffens, schepen deser stede, vervremd van Ypre 8 february 1646, poortesse aenveert.
- 27 ougst 1646 — Pieter Kimpe fs. Jan poorter aenveert (vervremd van Corteryck).
- 12 april 1647 — Charles fs. Mr. Jacob Poot, 20 jaeren, met advis van Jooris Poot, synen voocht, en Mr. Christiaen vanden Berghe, synen swaeghere, syn selfs ghemaect, om ten huwelick te begheven met een poortesse van Ypre.
- 1 july 1649 — Mr. Clement Coenraet Beyens (of : Beyern), sirurgien, gheboren van Brugghe, poor- ter aenveert.
- 22 september 1649 — Vinchent Donche, by procuratie over joncheer Lowys Strazeele, heere van Eecke etc., ghepasseert voor schepenen van Ypre 22 sep- tember 1649, exhiberende acte van vervremd met vrouwe en kynd van syn laetschap der prochie en heerlijkhede van Elverdynghe van 22 september 1649, onderteeckent : Leupe, poorters aenveert.

- 29 oktober 1649 — Cornelis van Troyen fs. Anthuenis poorter aenveert.
- 24 january 1650 — Dheer Gillis Cabilliau fs. Anthuenis, vervremdt van Ypre 11 january 1650, poorter aenveert.
- 25 february 1650 — Frans fs. Jaques van Watervliet aenveert (vervremt van Hondshoote 12 february 1650).
- 17 meye 1650 — Charels Peelaert fs. Jan, laet der heerlijkhede van Merckem, vervremd 14 meye 1650.
- 31 meye 1650 — Cathelyne Hanssens, weduwe Cornelis Gheerssuene, vervremt om t'aenveerden laetschip van den Vryen 4 july 1650.
- 10 juny 1650 — Anthuenis Donche fs. Adriaen, ghebooren van Isenberghe, poorter aenveert.
- 10 juny 1650 — Gillis fs. Gillis vanden Abeele, poorter deser stede woonende tot Lampernisse, verclaert zyn panthuys te nemen ten huuse van Pieter van Aemele, zynen oom.
- 21 maerte 1651 — Joncvr. Jaacquelyne fa. dheer Frans Hilfoort vervremt om t'aenveerden die van Brugghe en haer in huwelick te begheven met Mr. Bernaert vander Straeten, poorter der voorn. stede van Brugghe. Acte van vervremdynghe 27 maerte 1651.
- 9 meye 1651 — Jan Vermeersch fs. Jan, ghebooren van Renynghe, in huwelick hebbende de weduwe van Cornelis de Roo, poortesse deser stede, poorter aenveert.
- 8 ougst 1651 — Cornelis Hemerycx fs. Guilliames poorter aenveert, vervremt van Ipre 29 july 1651.
- 21 july 1651 — Sieur Pieter Ellecop, by procuratie gepasseert voor de wet deser stede 8 july 1651, over joncvr. Marie van Ravenbrouc, poortesse deser stede, huysvrauwe van Mr. Michiel Maene, Vrylaet 's Lands vanden Vryen in d'ambachte van Camerlync, heeft gherenunchieert haer poorterie om t'aenveerden het Vrylaetschap van haeren man.
- 23 january 1652 — Andries Tentenier fs. Andries, ghebooren van Blandain, poorter aenveert.
- 6 july 1652 — Joncvr. Elisabeth fa. dheer Pieter

- Billiet, jonghe dochter, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschap van den Vryen.
- 18 july 1652 — Niclays fs. Jans Willaert, poorter aenveert, vervremdynghe van den ambachte van Cortemarq 13 july 1652.
- 31 december 1652 — Jacques Gheeraert fs. Jan, procuratie over joncvr. Tanneken de Kien, zyne huysvrauwe (acte van vervremdynghe van Vrylaetschap van zyne voorschreven huysvrauwe in daten 28 november 1652) ende syner kynderen, poorters aenveert, syne huysvrauwe en Jan, Frans, Jacques, Janneken en Marie, syne kynderen.
- 17 january 1653 — Joncvr. Laureinsken fa. dheer Jacques Pierloot, haer selfs 25 jaeren, vervremd om den Vryen.
- 17 october 1653 — Jan Verhulst fs. Jan, inghebooren poorter deser stede, vervremt om de casselrie van Veurne.
- 15 december 1653 — Joncvr. Laurence fa. dheer Renaet Elias gheprocreert by joncvr. Anna fa. dheer Jan Oudolf, jonghe dochter, vervremt voor de stede van Brugghe en haer te begeven in huwelick met dheer Joannes Justus de Moor, poorter van Brugghe.
- 3 february 1654 — Mr. Pieter Six fs. dheer Pieter, licentiaet in beede rechten (vervremd der stede van Comene), poorter aenveert.
- 4 meye 1654 — Marie fa. Mathys Erreboot, gheassisteert met haeren vader, vervremt om t'aenveerden laetschap van den Vryen 2 january 1654.
- 24 septembre 1654 — Anna van Hove, weduwe van dheer Jacques de Heere, vervremt om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen 2 octobre 1654.
- 6 octobre 1654 — Gillis Cabilliau, poorter deser stede, heeft verclaert syn panthuys ten huysse van Pieter de Smicht.
- ... february 1655 — Joncvr. Marie-Louyse fa. dheer Mathys van Wel, huysvrauwe van dheer en meester Pieter Mannaert (vervremt van Vrylaetschap 13 january 1655), poorter aenveert.
- 3 maerte 1655 — Op 't versouck van dheer Vincent Donche, over joncvr. Cathelyne Gousman, dese is vervremt om te trauwen met een poorter van

- Ypre (17 april poorteresse van Ypre aenveert).
- 2 ougst 1655 — Mr. Jan Verbeure, raetpensionaris deser stede, en jonvr. Marie fa. dheer en meester Louys Pranghe, syne huysvrauwe, met Jan, Morys, Marie, Françoise en Anne Terese, hemlieden kynderen, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschip in ambachte van Eessen 14 ougst 1655.
- 4 septembre 1655 — Joncvr. Cathelyne fa. dheer en meester Robert Montanus, vervremt om den Vryen.
- 29 april 1656 — Jacques fs. Jan Huysman, vervremt van Nieupoort 27 april 1656, poorter aenveert.
- 26 meye 1656 — Dheer Jan de Badts, als halvebroeder en vooght van Adriaenken fa. Jan de Ramaut gheprocreert by Mayken Corp, werd deze ontvremt om te trauwen met eenen poorter der stede en ambachte van Cassele.
- 21 septembre 1656 — Dheer en meester Louys Pranghe en joncvr. Marie Moenyn, syne huysvrauwe, verclaeren over Jan en Henderyck, meester Pieter, Joanna en Anna Margriete, hemlieden kinderen, te renunchieeren van hemlieden poorterie om den Vryen.
- 17 octobre 1656 — Dheer Renaut Pierloot en dheer Louys Moenyn, welke aenveert hebben den eedt, voogden van joncvr. Anna-Margriet en jonvr. Joanna, minderjarigh met 't overlyden van den selven Pranghe..... ooc mede comparerende de weduwe van den selven Pranghe en Henderyck en meester Pieter, synen soonen.
- 1 february 1657 — Mr. Jacques van Wel, licentiaet in beede rechten (vervremt van syn laetschip 31 january 1657), poorter aenveert. — Acte van vervremdynghe van joncvr. Anna fa. dheer Cornelis Meese van haere poorterie van Ypre 29 january 1657 om te trauwen met eenen poorter van Dixmude, es aenveert poorteresse. Hy declareert dat sy den persoon is metten welcken hy staet te trauwen.
- 15 meye 1657 — Sieur Mathys Errebout renunchieert voor hem en syne huysvrauwe en Susanne, syne dochter, van hemlieden poorterie om t'aenveerden

- Vrylaetschap onder den ambachte van Eessen
2 juny 1657.
- 18 septembre 1657 — Dheer Jan de Man, lt. bailliu, als machtich over Mr. Pieter Six 11 septembre 1657, verclaert syn panthuys ten huysse van dheer Matheus de Busere.
- 27 ougst 1658 — Robert Blasius de Vin, gheboren van St. Lievin by St. Omaer, aenveert poorter.
- 4 february 1659 — Jacques van Houcke, gheboren van Wynghene, poorter aenveert.
- 6 meye 1659 — Joncvr. Cornelia fa. dheer Cornelis Ley (procuratie voor schepenen van Nieupoort 5 meye 1659). poorteresse van Dixmude, huysvrouwe van Mr. Jacques Coene, Vrylaet van den Vryen, is vervremt om t'aenveerden 't laetschip van haeren man.
- 20 meye 1659 — Mr. Adriaen Hilfoort, voor dheer Franchois Hilfoort, by procuratie ghepasseert voor schepenen van Middelburch in Vlaenderen 26 april 1659, verclaert syn panthuys by denselven Mr. Adriaen Hilfoort.
- 2 July 1659 — Jan Dobbelier, vervremt van laetschip van den Vryen, poorter aenveert.
- 25 ougst 1659 — Pieter de Beer fs. Jan, vervremt van Ypre 23 ougst 1659, poorter aenveert om te trauwen met joncvr. Elisabeth Moenyn, poortesse deser stede.
- 16 septembre 1659 — Dheer Jan de (le) Man, lt. bailliu deser stede (vervremd 11 septembre 1657), poorter aenveert.
- 4 maerte 1660 — Joncvr. Pietronelle Gheeraerts, weduwe van dheer Pieter de Hoorne, poortesse deser stede, vervremt om t'aenveerden poorterie van Ypre om te trauwen met een poorter van Ypre, en sy constitueert dheer Jacques Thybault, raetpensionaris van Ypre, haer procureur om die poorterie t'aenveerden — aenveert t'Ypre 5 maerte 1660.
- 22 septembre 1660 — Jan Chastelet fs. Joos, gheboren binnen deser stede, poorter aenveert.
- 15 octobre 1660 — Caterina van Ravenbrouck, lest weduwe van Cornelis Hemerycx, vervremt om t'aen-

- veerden Vrylaetschap van den Vryen 23 octobre 1660.
- 11 juny 1661 — Joncvr. Florence Galliet, huysvrauwe van sieur Jan de Wilde, geboren van Armentiers, poortesse aenveert.
- 14 meye 1661 — Joncvr. Marie-Magdalena fa. Heindric du Mont, vervremt van Ypre 4 april 1661 om te trauwen met een poorter deser stede, poortesse aenveert, borghe dheer Jan de Badts.
- 11 octobre 1661 — Dheer en meester Pieter Mannaert en joncvr. Marie Louyse fa. dheer Mathys van Wel, syne huysvrauwe, met Pieter Ignatius en Cornelia Constance, de 2 kynderen van denselven Mannaert gheprocreert by joncvr. Cornelia fa. dheer Gheraert Keynoghe, mitsgaders Mathys, Norbert, Alexander en Carel Franchois, de kynderen van denselven Mannaert by de voors. joncvr. Marie-Louyse, vervremt om den Vryen 13 juny 1662.
- 24 january 1662 — Op 't vertoogh van heer en meester Mannaert, over dheer Norbert Mannaert ghepasseert voor notaris Matheus Thol lesten decembre 1661 binnen de stadt van Grevelynghen, is gheconsenteert van deselve dheer Norbert Mannaert met joncvr. Anna Frutier, syne huysvrauwe, en Marie Fransoise, Anne Susanne en Christofle Norbert, hemlieden drie kinderen, vervremding om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen.
- 7 maerte 1662 — Anthuenis de Jonghe poorter aenveert.
- 1 ougst 1662 — Guilles van Ravenbrouck over sieur Jan Baptist van Espt, dese vervremt om t'aenveerden poorterie van Ypre ten effecte te trauwen met eene poortesse van Ypre.
- 17 octobre 1662 — Philips Leuridon fs. Philips, poorter van Ipre vervremt 11 octobre 1662, poorter aenveert.
- 9 januari 1663 — Lieven van Damme, geboren van Dinghene (?), poorter aenveert.
- 28 ougst 1663 — Franchois fs. Mr. Louys Maseman, jongman, greffier der heerlechede van Eeghem, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschap... 1 septembre 1663.

- 17 septembre 1663 — Sieur Jacques fs. dheer Jacques Pierloot, mitsgaders Marie fa. Philips Leuridon, poorters aenveert; den 1sten vervremt van den Vryen 7 septembre 1663, de 2de van Ypre.
- 18 septembre 1663 — Mr. Charles Remsdyck, licentiaet in de medecyne, vervremt om t'aenveerden die van Poperinghe 24 septembre 1663.
- 22 septembre 1663 — Joncvr. Marie fa. Philips Leuridon, vervremt van Ypre 19 septembre, poortesse aenveert.
- 27 novembre 1663 — Frans fs. Anthuenis d'Avenes, vervremt van Brugghe 4 novembre 1663, poorter aenveert.
- 19 february 1664 — Jan van Hille, als machtich over joncvr. Christynken fa. Christiaen Turck, vervremt om t'aenveerden de poorterie van Brugghe en te trauwen met eenen poorter der selver stede.
- 17 april 1664 — Adriaen van Remsdyck fs. dheer Charles, vervremt om t'aenveerden 't laetschap van de casselrie van Ipre 19 april 1661.
- 16 septembre 1664 — Jacques Revaert, over hem selven, over Ichenne-Caterine fa. Jan Haerlebout, syne huysvrauwe, vervremt van den Vryen, poorters aenveert.
- 29 november 1664 — Robert Blasius de Vin, poorter deser stede, t'huwelicke hebbende joncvr. Adriane fa. Jan Donche, vervremt van den Vryen 18 october 1664, poorter aenveert.
- 25 february 1665 — Joncheer Louys Boddens, heere van Walle etc. en machtich over joncvr. Marie fa. dheer Pieter van Lille, nu syne huysvrauwe, syn poorters aenveert (vervremt van Ipre voor haer).
- 29 april 1665 — Joncheer Louys Boddens, heere van Walle, en joncvr. Marie van Lille, syne huysvrauwe, vervremt om t'aenveerden 't laetschap van de casselrie van Ipre.
- 13 octobre 1665 — Joncvr. Clare-Terese fa. dheer Gillis Pierloot uut voogdie ghestelt synde om te trauwen, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschip 16 october 1665.
- 17 novembre 1665 — Cathelyne Potters, weduwe van Pieter Baert ende teghenwoordelick bruyt van Jan Heyns fs. Pieter, poorter deser stede (ver-

- vremt van Ipre 14 november 1661), poortesse aenveert.
- 3 november 1665 — Jan Heyns fs. Pieter, Vrylaet vervremt 31 oktober 1665, poorter aenveert.
- 27 february 1666 — Joos fs. Victor Gys, vervremt om t'aenveerden 't laetschap van de prochie van Eekelsbeke 9 maerte 1666.
- 6 july 1666 — Pieter Lieven fs. Pieter, vervremt van Ipre 2 july 1666, poorter aenveert.
- 14 july 1666 — Jan van Provin, vervremd van Ipre, poorter aenveert.
- 25 ougst 1666 — Ignatius fs. dheer Jan de Badts, vervremt om te worden ceurbroeder van Veurne, dese is vervremt om t'aenveerden 't laetschip van den Vryen 13 november 1666.
- 16 november 1666 — Janneken Pattyn, weduwe van Charles Vermeersch, vervremt van Ypre 2 oktober 1666, poortesse aenveert.
- 14 december 1666 — Laureyns Cordier fs. Olliviers, vervremt om de casselrie van Veurne.
- 15 maerte 1667 — Jan Acket poorter aenveert.
- 17 maerte 1667 — Maerten de Wyse, over hem en syne huysvrauwe en 4 kynderen, poorters aenveert, vervremt van Vrylaetschip.
- 12 july 1667 — Adriaen Becq, over Jan, synen broeder, vervremt om t'aenveerden 't ceurbroederschap van Berghen St. Winnox.
- 9 ougst 1667 — Dheer en meester Joos Valcke, licentiaet in beede rechten en teghenwoordigh tresorier deser stede, en joncvr. Clara Terese fa. dheer Gilles Pierloot, vervremt van Vrylaetschip 9 july 1667, poorters aenveert.
- 18 ougst 1667 — Pieter van Woude vervremt van Vrylaetschip 13 ougst, poorter aenveert.
- 17 january 1668 — Cornelia Gheeraert, provengierighe in St. Jansgasthuys, poortesse aenveert.
- 20 maerte 1668 — Joncvr. Jossyncken fa. Jooris Moenyn, jonghe dochter, 25 jaeren, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschap van den Vryen (24 maerte 1668).
- 13 april 1668 — Dheer Jan de Badts, onsen medeconfrere in wette, by procuratie ghepasseert over schepenen van Ipre 11 april 1668, over joncvr.

- Anne-Marie de Badts, syne suster — dese vervremt om t'aenveerden de poorterie van Ipre en te trauwen met eenen poorter der selve stede.
- 29 april 1668 — Dheer Jan Valcke, onse medeconfrere in wette, over joncvr. Marie fa. Jacques Gheeraert, jonghe dochter, vervremt om t'aenveerden de poorterie der stede van Ypre en te trauwen met eenen poorter der selve stede.
- 16 meye 1668 — Joncvr. Marie Therese fa. dheer Pieter Ellecop vervremt om t'aenveerden Vrylaetschap van den Vryen (5 juny 1668).
- 13 july 1668 — Dheer en meester Pieter Mannaert poorter aenveert, vervremt van Vrylaetschap (15 september 1668).
- 22 january 1669 — Theodorus fs. dheer Jaecques Pierloot, jonghman, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschip van den Vryen (13 february).
- 8 february 1669 — Dheer en meester Pieter Huughe, licentiaet in beede rechten en bailliu deser stede, vervremt van Vrylaetschip 8 february, poorter aenveert.
- 12 february 1669 — Dheer en meester Pieter Huughe over joncvr. Marie Catherine de Visch, in daete 9 february vervremt van Ypre, de joncvr. poortesse aenveert.
- 24 september 1669 — Pieter van Provyn is aenveert poorter, vervremt van Ipre 14 deser.
- 2 october 1669 — Joncvr. Anna fa. dheer Aernout Reyniers, jonghe dochter uyt vooghdie gesteld, vervremt van haer poorterie om t'aenveerden die van Ipre en te trauwen met eenen poorter der selve stede (8 october 1669).
- 2 october 1669 — Sieur Theodorus fs. dheer Jaecques Pierloot gheprocreert by joncvr. Petronelle Briex (procuratie 26 september 1669), vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschip (11 october 1669).
- 26 maerte 1670 — Dheer en meester Frans Huughe, licentiaet in beede rechten en bauilliu deser stede, en joncvr. Marie-Catherine de Visch, syne huysvrauwe, vervremt om t'aenveerden 't Vrylaetschap 29 april 1670.
- 4 meye 1670 — Marie Franchoise fa. dheer Adriaen van(der) Cruyden, vervremt om den Vryen.

- 9 meye 1670 — Marie Spillebeen, weduwe van dheer Renault Donche, vervremt om den Vryen.
- 25 november 1670 — Meester Jan van Wel, licentiaet in beide rechten, woonachtich tot Ipre, vervremt om den Vryen 21 november, poorter aenveert.
- 9 maerte 1671 — Dheer en meester Jan Baptist van Ravenbrouck, pastor der prochie Woumen, last hebbende van dheer Jan Valcke, vervremt de voors. Valcke.
- 14 april 1671 — Mechelyncken Mergaerts, weduwe van Jacques Mores, vervremt van den Vryen 11 april, poortesse aenveert.
- 27 april 1671 — Clays fs. Philips de Badts vervremt om t' aenveerden de poorterie van Duinkerke; dheer Jan de Badts verkent hem borghe.
- 7 january 1672 — Jan vander Haeghe, 25 jaeren, poorter aenveert, vervremt van Brussele 26 january 1672.
- 30 ougst 1672 — Heynderyck van Kerkhove, wonende tot Wormhout, vervremt van ceurbroederschap 21 ougst, poorter aenveert.
- 3 january 1673 — Joncvr. de weduwe sieur Anthuenis Moenyn vervremt om den Vryen 21 january 1673.
- 10 july 1673 — Joncvr. Marie vander Straete, weduwe van dheer Jacob Poot, vervremt om den Vryen 23 september.
- 10 july 1673 — Andries van Troyen poorter aenveert.
- 2 meye 1674 — Sieur Frans fs. dheer Cornelis Hilfoort, geboren binnen deser stede, vervremt van den Vryen 12 april 1674, poorter aenveert.
- 26 september 1674 — Gillis fs. Pauwels Beyens vervremt van den Vryen 2 september 1673, poorter aenveert.
- 11 december 1674 — Jan van Damme fs. Ghelain, inwoonder der stede, poorter aenveert.
- 15 january 1675 — Joncvr. Catheryne fa. dheer Matthys van Wel, vervremt van den Vryen 12 deser, poortesse aenveert.
- 15 january 1675 — Joncvr. Catheryne fa. dheer Matthys van Wel vervremt om t' aenveerden de poorterie van Ipre.
- 7 july 1675 — Joncvr. Petronille Elle, huysvrauwe

- van Jacques fs. dheer en meester Pieter Thibault, poorter van Ipre, en te vooren weduwe van Pieter Willebaert, vervremt om t'aenveerden tghoune van Ipre.
- 7 juny 1675 — Dheer Jan Dobbelier, onse medeconfrere in wette, by procuratie over Pieter fs. dheer Pieter Errboot voor den Proosschen 29 meye, vervremt om t'aenveerden Vrylaetschap.
- 11 juny 1675 — Pieter Erreboot fs. dheer Pieter, jonghman van 25 jaeren, vervremt om poorter te worden van Brugghe.
- 19 meye 1676 — Dominicus Leuridon fs. Pieter, vervremt van den Vryen 15 meye, poorter aenveert.
- 19 meye 1676 — Sieur Pieter Donche poorter aenveert.
- 13 ougst 1676 — Dheer Jan Valcke heeft ghecozen syn panthuys ten huysse van Mr. Jan vander Haeghe, apoteker op de Marckt.
- 13 february 1677 — Joncheer Jacques Simon, soone van Mr. Remacle, in syn leven rudder, heere van Claerputte etc., raets 's Conincx ende greffier van synen raed van financien, vervremt om den Vryen.
- 28 juny 1677 — Vrouw Isabelle-Anthonette de Breucq, vrouwe van Estevele, eerst douagiere van joncheer Frans de Pape, in syn leven heere van Hallebast (procuratie voor notaris Lotin 25 juny 1677), is poortesse aenveert (vervremt van den Vryen).
- 28 july 1677 — Sieur Joos fs. Jan de Wilde vervremt om t'aenveerden poorterie van Ipre.
- 29 july 1677 — Sieur Ignatius Houvenaghel fs. Jan, vervremt voor Brugghe 16 ougst joncheer Jan Baptist Dustaert (?), heere van Walderyes (?) etc., poorter van Ipre, poorter aenveert.
- 16 december 1677 — Sieur... de Greincourt fs.... poorter aenveert.
- 18 july 1678 — Joncvr. Marie van Straten fs. Nicolaes, te vooren weduwe van dheer Jacob Poot, huysvrouwe van sieur Jan Dierycx, apotecaris binnen deser stede, vervremt, benefens haeren man die verclaert vremde te syn en syne civilliteyt t'hebben onder de croone van Vranckryck, om t'aenveerden 't laetschip van den Vryen.

- 22 december 1678 — Cornelis fs. Cornelis Gheerssen, 25 jaeren, vervremt.
- 4 meye 1678 — Louys fs. Louys de Souttere, jonghman, vervremt om te worden laet van den ambachte van Cortemarcq (12 meye 1678).
- 12 ougst 1678 — Meester Pieter fs. Jaspas de Junnée poorter aenveert.
- 21 october 1678 — Joffer Jorincken de Clercq, begynnen binnen deser stede, vervremt om 't laetschap van den Vryen 22 october 1678.
- 9 september 1679 — Joncvr. Marie Cabilliau fa. wylen dheer..., vervremt van Ipre, procuratie voor schepenen van Ipre 20 meye, is poortesse aenveert.
- 31 december 1679 — Jacob fs. Niclayes de Clercq, 27 jaeren, jongman, vervremt om Veurne.
- 30 january 1680 — Jan de Bets poorter aenveert.
- 28 february 1680 — Joncvr. Eleonore fa. dheer en meester Louys van der Carre, vervremt.
- 27 juny 1681 — Dheer Louys Lieven, als machtich over sieur Jaecques Maelstaf...
- 9 october 1681 — Sieur Jaecques fs. dheer Jaecques Pierloot vervremt om den Vryen (11 october).
- 17 february 1682 — Antheunis van Troyen vervremt om den Vryen (21 february).
- 12 meye 1682 — Antheunis fs. dheer Antheunis Bogaert vervremt met syne 2 onderjarighe kynderen voor de poorterie van Brugghe t'aenveerden.
- 12 ougst 1682 — Joncvr. Pieternille Florence fa. dheer Jan de Wilde, gheassisteert met joncvr. Florence Gaillet, haere moeder, vervremt om Ipre om te trouwen met eenen poorter van Ipre.
- 26 meye 1682 — Sieur Pauwels de Blauwe vervremt van Rousselaere 10 meye, poorter aenveert.
- 20 october 1682 — Joncvr. Elisabeth fa. dheer Jan Dobbelier verweckt by joncvr. Catherine Dierycx, oudt 22 jaeren, vervremt om Ipre en te trouwen met eenen poorter van aldaer (23 october).
- 27 october 1682 — Dheer Jan de Badts, burchmeester van den commune deser stede, by procuratie van dheer Norbert Cardinael, tsyne toure schepenen ende ceurheere der stede en casselrye Veurne, als voochdt van 3 wezen van Jaecques van Iseghem

- fs. Adriaen gheprocreeert by Laurynsken fa. Balthazar Coppens, ghepasseert voor notaris Marc Vereecke 17 october 1682, synde uit hoofde van hun vader poorters van Dixmude, vervremt om t'aenveerden de poorterie van Duynkercke.
- 15 december 1682 — Cornelis van Troyen by procuratie over Steven Ramault fs. Jacques, en Mary fa. Cornelis van Troyen, zyne huysvrouw, ghepasseert voor schepenen der stede ende casselrie van Veurne 11 december 1682, onderteeckent: Barondt, vervremt om t'aenveerden ceurbroederschap van Veurne (20 january 1683).
- 15 january 1683 — Antheunis fs. Jan Mestdach vervremt van den Vryen 13 january 83, poorter aenveert.
- 6 february 1685 — Joncvr. Marie Joanna fa. dheer en meester Jaecques van Wel, U.L.E., raetspensionaris, verweckt by joncvr. Anna Judoca fa. dheer Cornelis Meeze, vervremt om poortesse te worden van Brugghe om te trauwen met eenen poorter aldaer (10 february). Compareert ter tresorie der stede van Brugghe dheer Michiel van der Plancke, tresorier generael der selver stede, dewelke heeft overghebrocht de voorn. acte van vervremdynghe van de voorn. joncvr. Marie Joanna van Wel, verclaerende dat zij met het apparent huwelyck die sy staet aen te gaen met Mr. Frederick vander Plancke, synen soone, sal volghen syne civiltieyt ende poorterie der stede van Brugghe.
- 12 april 1685 — Sieur Gilles vanden Berghe poorter aenveert ten affecte van te trauwen met eene poortesse deser stede van Dixmude, vervremt van Somerghem 14 april 1685.
- 4 maerte 1685 — Frans de Mey poorter aenveert.
- 16 maerte 1685 — Pieter Erreboot over Mr. Franciscus Erreboot, synen broeder, by procuratie, vervremt voor Brugghe.
- 5 september 1686 — Jacob de Brouckere, inwoonder deser stede, poorter aenveert.
- 4 september 1687 — Sieur Pauwels de Blauwe over Mr. Vincent de Wilde, dese is vervremt voor Ipre.
- 21 october 1687 — Sieur Frans de Baenst, vervremt van den Vryen 16 october 1687, poorter aenveert.

- 25 november 1687 — Joncvr. Marie Catherine fa. Pieter Coene, gheassisteert met heer en meester Judocus Lefebure, pastoor van Langhemarck, haer voocht, vervremt van Ipre 8 november, poortesse aenveert om te trauwen met eenen poorter deser stede van Dixmude, woonende op Langhemarck.
- 8 april 1688 — Sieur Jacobus van Wel, vervremt van den Vryen 7 april 88, poorter aenveert.
- 9 april 1688 — Sieur Jacobus van Wel, vervremt voor Ipre ten affecte te trauwen (24 april).
- 16 february 1691 — Dheer en meestre Vincent Donche met Mary Jacoba Josepha, syne dochter, en Anthoone Josephus Caerel, synen sone, vervremt voor den Vryen.
- 5 ougst 1692 — Dheer Adriaen Donche vervremt voor den Vryen.
- 28 meye 1692 — Jan de Bats, burghmeester van den commune deser stede ende onsen medeconfre in wette, als machtich by procuratie ghepasseert voor schepenen van Ipre 17 meye 1692, over joncvr. Marie Anna fa. dheer en meester Jan van Wel, jonghe dochter, mitsgaders over joncvr. Joanna fa. dheer en meester Jan van Wel voorn., jonghe dochter, dese vervremt voor Brugghe.
- 28 meye 1692 — Andries fs. Andries Vercruyse, meester chirurgeyn, woonende op Alverghem, vervremt voor Veurne (casselrye).
- 17 february 1693 — Joncvr. Jacquemyntken Dhonche, vervremt van den Vryen 14 february 1693, poortesse aenveert.
- 13 meye 1692 — Dheer Alexander Mauritius Platevoet, onsen medeconfre in wette, vervremt van Ipre 28 maerte 1692, poorter aenveert.
- 10 september 1692 — Joncvr. Joanna van Wel en joncvr. Marie Anne van Wel aenveert poortessen (vervremt van den Vryen 7 septembre 1692).
- 10 november 1692 — Sieur Norbert Ignatius fs. dheer Jacques Pierloot vervremt voor Ipre om te trauwen met eene poortesse der selve stede.
- 16 juny 1693 — Dheer Jacques Pierloot, vervremt van den Vryen 16 juny 93, poorter aenveert.
- 28 july 1693 — Dheer Jacques Pierloot vervremt voor Ipre (8 ougst 93).

- 27 november 1696 — Dheer Pieter Paulus Coppieters poorter aenveert.
- 18 january 1697 — Joncvr. Adriaene Donche, weduwe van dheer Blasius de Vin, borghe voor dheer Paulus Coppieters.
- 7 meye 1697 — Sieur Joannes de Man vervremt voor Duynkerke.
- 5 ougst 1698 — Andries de Feu poorter aenveert.
- 17 juny 1698 — Sieur Joos fs.... du Bois vervremt voor Duynkerke.
- 13 october 1699 — Pieter de Witte, vervremt van Meessen 10 february 99, poorter aenveert.
- 8 november 1701 — Joncheer Louys Chaerles van Straesseele fs. joncheer Louys, licentiaet in de rechten, poorter deser stede, vervremt voor Ipre (12 november 1701).
- 21 maerte 1702 — Joannes fs. Nicolays de Souttere vervremt voor Duynkerke.
- 5 february 1703 — Jacobus Ryckx, by procuratie ghepasseert voor redenaers van den Proosschen 27 january 1703, onderteeckent: Lampereel, over jouffrauwe Joanna Cornelia Schaecke fa. meester Marynus, poortesse aenveert.
- 21 maerte 1703 — Dheer en meester Pieter Coussemacker, raedtpensionaris der stede van Ipre, in huwelick hebbende joncvr. Joanna Cornelia Schalcken, versocht syne huysvrauwe vervremt te worden van Ipre.
- 5 september 1703 — Joncheer Roeland Joachim Damarin fs. joncheer Roeland Joachim Damarin, heere van Leeskens, vervremt van den Vryen 1 september 1703, poorter aenveert.
- 16 octobre 1703 — Sieur Frans Beghin, by procuratie van joncheer Roeland Joachim Livinus Damarin, heere van Leeskens, fs. joncheer Joachim Joseph, gouverneur van 't fort royal van St. Donaes, ende vrouwe Louyse Josephine Victorine Immeloot, gheselnede van den voors. heere eerste comparant, dese poortesse aenveert, fa. joncheer Jan Baptist Immeloot, heere van Torre.
- 8 january 1709 — Jan Baptist de Brune fs. Pieter, gheboortich van de prochie van Sancliere in de provincie van Rovargue, in huwelick met Marie

- Franchise Donche, gheboortich deser stede, poorter aenveert (1).
- 19 february 1704 — Jan de Carnin, inwoonder deser stede, poorter aenveert.
- 27 january 1706 — Pieter Jacques Reyvaert, over joncvr. Joanna Angeline fa. joncheer Louis van Strazeele, jonghe dochter, woonende binnen Ipre, uit hoofde van haeren vader poortesse deser stede, vervremt om te trauwen met eenen vremden.
- 23 november 1717 — Mr. Jan de Moor, over dheer en meester Pieter Ferdinande Huughe by procuratie 17 september 1706, vervremt voor den Vryen.
- 25 november 1707 — Dominicus Martinus Boeteman vervremt van Ipre, poorter aenveert.
- 8 january 1709 — Jan Baptist de Brune fs. Pieter, gheboortich van de prochie van Sancliere in de provincie van Rouargue, poorter aenveert.
- 7 meye 1709 — Jacobus fs. Franchois Pintafleur, jonghman, vervremt van Dixmude voor Berghen St. Winnocx.
- 24 december 1709 — Mr. Jan Hughe, advocaet sLants van den Vryen, vervremt voor den Vryen.
- 11 february 1710 — Dheer Paul de Blaeuwe, uyt naeme van Mr. Pieter Jacques de Blaeuwe, advocaet van den Raede in Vlaenderen, synen soone, vervremt voor den Vryen 28 february.
- 9 july 1710 — Dheer Jaecques Maupetit, bailliu van Noordt- en Zuutschote, poorter aenveert.
- 19 ougst 1710 — Sieur Pieter Jaecques Maupetit, bailliu van Noort- en Zuytschote, verclaert poorterie aenveert hebbende deser stede ten affecte van syn aenstaende huwelick met eene poortesse van Ipre, vervremt.
- 16 juny 1711 — Dheer Pieter de Blaeuwe versocht dat joncvr. Anna vanden Abeele, syne huysvrauwe, Vrylaettesse, zou moghen aenveert worden poortesse (vervremt van den Vryen 6 juny 1711).
- 29 december 1712 — Dheer Jan Baptist Cardon, soone van dheer Philippe, heere van Bomy, poorter aenveert (vervremt van Ryssel), procuratie voor notaris du Hamel tot Ryssel 22 december 1712.

---

(1) Deze post werd naderhand doorgestreept.

- 4 january 1713 — Joncvr. Franchoise Clara Wullems (procuratie 31 december 1712 voor notaris Godschalck, vervremt van Ipre), poortesse aenveert.
- 7 november 1713 — Dheer Jan Baptist Cardon ende joncvr. Franchoise Clare Wullems, tsamen in huywelick, woonende binnen Ryssel, gecontinueert in hunne poorterie.
- 11 oktober 1714 — Mr. Jan Frans du Chatele vervremt om t'aenveerden de poorterie van Brugghe 25 oktober 1714.
- 16 april 1715 — Joannes de Waghemaecker fs. Jan, gheboren tot Adinkercke, vervremt van de casselrie van Veurne 26 maerte 1715, poorter aenveert.
- 19 juny 1715 — Leopoldus de Mey, getrauw't met eene poortesse deser stede, vervremt voor Ipre...
- 6 oug'st 1715 — Sieur Adriaen de Man, poorter uit den hoofde van dheer Jan de Man, syn vader, vervremt voor Duynkerke.
- 21 january 1716 — Pieter Frans de Baenst fs. Frans, poorter van Dixmude uit hoofde van zynen vader, vervremt voor Ipre.
- 10 november 1717 — Franchois Florissoone fs. Ferdinandus, vervremt van Ipre 7 oktober 1716, poorter aenveert.
- 27 january 1718 — Sieur Frans Florissoone en joncvr. Isabelle Clara Heems, syne huysvrauwe, vervremt voor den Vryen.
- 11 oktober 1718 — Joseph Franciscus Quentein fs. Philips, in huwelick met Catherina Huysman, poortresse deser stede, heeft gherenunchieert syne poorterie van Ipre 1 oktober 1718, poorter aenveert.
- 11 february 1719 — Joncvr. Marie Josepha fa. dheer Jan Baptist de Smicht, noch minderjarig, gheassisteert met dheer Cornelis Willems, haeren vooght materneel, en Januarius Lombaert, vooght paterneel, vervremt om te treden in huwelick met eenen ceurbroeder der casselrye van Veurne.
- 19 september 1719 — Heer Jan Baptist Cardon, in huywelick ghehad't hebbende joncvrauwe Franchoise Clare Wullems, is ghecontinueert in zyne poorterie.

- 28 february 1721 — Joncvr. Pieternelle de Potter, huysvrauwe van sieur Franchois de Zittere, vervremt van Ipre 29 january 1721, poorter aenveert.
- 26 maerte 1721 — Leonardus Philip, hebbende ghere-sideert tot Nieupoort, in huwelick met Marie Catharine Huyghe, ghewonnen en gheboren binnen Dixmude, aenveert als poorter en poortesse.
- 15 october 1721 — Joncheer Philips Jaecques van Rode fs. joncheer Philips, te kennen gevende dat hy nevens Pieter Dominicus, Franciscus Ignatius, Louyse Clare en Anna Therese, syn 4 kynderen gheprocreert by wylent vrouwe Anne Marie Steilt, vry was van eenige civiltieyt, poorter aenveert.
- 9 february 1722 — Dheer Michiel Lieven en dheer en meester Pieter de Leeuwe consenteren aen Nicolas van Severen, als vooght van Joannes van Woumen, dat hy vervremt om t'aenveerden de poorterie van Veurne.
- 10 february 1722 — Joannes Bartholomeus van Woumen, 24 jaeren, vertoont dat hy zou gaerne syn self worden om te contracteren huwelick en vervremt om t'aenveerden deghoune van Veurne, naer advys van sieur Nicolas van Severen en Andries Bossaert, syne voochden, vervremt. Sieur Joannes Bartholomeus van Woumen fs. Louis, gheboren en woonende tot Dixmude, poorter van Veurne aenveert 11 february 1722.
- 11 january 1724 — Carel Anthone Bordelle, benefens Marie Magdalene Jacoba de Clercqs, syne huysvrauwe, poortesse van Ipre, vervremt van Ipre 21 october 1723, poorters aenveert.
- 23 maerte 1724 — Leopoldus de Mey, vervremt van Ipre, poorter aenveert. Sieur Leopoldus de Mey fs. Franchois, vervremt van Ipre 18 maert.
- 8 ougst 1724 — Cecilia de Ruysschere fa. Pieter, jonghe dochter, woonende tot Brugghe, 28 jaeren, vervremt voor Brugghe.
- 23 july 1725 — Cornelis van Troyen vervremt voor Dуйnkerke.
- 22 july 1729 — Jacob Mestdagh, becommen hebbende

- het stockhouderschap van den ambachte van Gistel, vervremt voor den Vryen.
- 21 february 1729 — Jan Damerin, heere van..., vervremt voor Brugghe ter oorzake dat door de promotie van dheer en meester Hiëronymus van Biesbrouck, raet der stede van Brugghe, dese plaetse hem is geconfereert, vervremt.
- 4 maerte 1729 — Jacobus Joannes de Ruddere fs. Joannes, woonende vervremt van Ipre 12 february 1729, poorter aenveert.
- 22 maerte 1729 — Joannes Ramout fs. Jacob, vervremt van ceurbroederschap van casselrie van Veurne 11 maerte 1729, aenveert met syne 2 kinderen: Marie Magdalene 4 jaeren, Joanna Rosa, 20 maenden.
- 10 january 1730 — Franciscus Philippus Juminée fs. Mr. Philips, staende te trauwen tot Berghe St. Winnocx, vervremt voor Berghe St. Winnocx.
- 13 february 1731 — Joncheer Joseph Damerin, heere van Weulpen tot Brugghe, die den 9 november 1730 in de universiteyt van Loven heeft aenveert den graed van licentiaet in de civile en de canonicque rechten, ende hy suppliant sich geerne hadde gheëxerceert in de pratique ende ten affecte dies aenveert het taelmanschap extraordinaire van den Lande van den Vryen, vervremt voor den Vryen.
- 12 ougst 1732 — Pieter Joannes Rabaut, vervremt van den ambachte van Cortemarcq 14 july 1732, onderteekent: J.B. Frays, poorter aenveert.
- 16 meye 1733 — Joncvr. Maria Anne de Mey fa. Leopoldus, vervremt van Ipre om te trauwen met een poorter deser stede 24 april 1733, poortesse aenveert.
- 3 february 1734 — Joncvr. de Vin, weduwe van dheer Paulus Coppieters, vervremt voor Brugghe of den Vryen, aenveert onder 't ambacht van Snelleghe 6 february 1734.
- 26 meye 1739 — Joncvr. Godelieve fa. dheer Jacob d'Hooghe vervremt van de stede en graefschap van Ghistel, poortesse aenveert.
- 7 november 1741 — Franchois van Troyen, meester chirurgien tot Woumen, in houwelyk getreden

- met Rosa van Veurne, poortesse van Ipre, vervremt voor Ipre.
- 17 november 1741 — Mr. Jan Baptist Wullems tot Ipre, by procuratie ghepasseert 10 novembre voor notaris Marissael en Blanquaert tot Ryssel wegens mher Romanus Albertinus Ingiliard, rudder, heere van de Mairie, woonende in Ryssel, poorter aenveert.
- 20 maerte 1743 — Sieur Rogier van Severen, poorter van Ipre, gheboortig van Nieuwkercke, getrouwd met eene poortresse deser stede, vry silversmid, poorter aenveert.
- 6 ougst 1743 — Anna Dorothea fa. Jan Frans de Coene, weduwe van Joannes de Langhe, woonende onder Beerst, vervremt van Ipre 31 july 1743, poorter aenveert.
- 15 december 1744 — Vrouw Françoise Clara Cardon fa. dheer Jan Baptist, gheselnede van mher Romain Albert Ingilliards, rudder, gecontinueert in haere poorterie.
- 9 february 1745 — Marie Therese Wynckelman gheautoriseert by joncheer Franchois Hubertus Wynckelman, haeren man, vervremt van den Vryen 19 meye 1744 en aenveert poortesse van Dixmude, vervremt voor Ipre, synde deghoune van haeren man.
- 23 february 1745 — Isabella Clara fa. Joannes Ramaut, woonende t'Ipre, vervremt voor Ipre 3 april 1745.
- 15 maerte 1746 — Pieter Cornelis Folcque, woonende tot Poperinghe, omme te trauwen met Victoria Francisca fa. dheer Jacques de Visch, gewonnen by Marie Catharine van Heule, poorteresse van Dixmude, is poorter aenveert.
- 16 july 1746 — Cornelis de Visch, woonende tot Veurne, vervremt voor Veurne.
- 22 february 1747 — Sieur Joannes fs. dheer Jan du Bois vervremt voor Poperinghe.
- 7 april 1747 — Dheer Louis van Woumen, jonghman, vervremt voor Belle.
- 22 novembre 1748 — Sieur Pieter Frans Baelde tot Belle en joncvr. Marie Clare Hubert, syne huysvrouwe (procuratie voor J.B. Poyblaut tot Ipre 3

- november 1748) ghetraut Ste. Martens Ipre, behouden civilliteyt.
- 29 july 1749 — Mr. Pieter Frans Baelde, procureur in de presidialen zaele tot Belle, en syne vrouw, vervremt voor Vrancryck.
- 26 meye 1750 — Pieter Jacobus fs. Pieter Elle vervremt van de prochie en graefschap van Staeden, poorter aenveert.
- 27 april 1751 — Brigitta Josepha fa. Adriaen vande Woude, woonende in Beerst, om te trauwen met Maryn Francois vande Castele, ceurbroeder der stede en casselrie van Veurne, vervremt voor de voorn. casselrie.
- 28 ougst 1752 — Heer en meester Pieter Joannes Albert van Vossem, raedtpensionaris en greffier van weezen deser stede, vervremt van den Vryen, poorter aenveert.
- 30 july 1754 — Augustyn Joseph vande Castele, gheboortigh van Washem, voorgeborghte der stad Ryssel, poorter aenveert.
- 29 april 1755 — Joncker Charles Joseph de la Porte, seigneur de la Baratterie, poorter aenveert.
- 7 maerte 1755 — Joncker Charles Joseph de la Porte, seigneur de la Baratterie, ontvreemt voor Nieu-poort.
- 30 september 1755 — Sieur Nicolays fs. sieur Nicolays van Severen by jouffrauwe Marie Christine van Woumen, jonghman, poorter aenveert.
- 14 september 1758 — Jacobus Cornelis fs. Cornelis Elle vervremt voor Ipre 2 december 1758.
- 12 december 1758 — Sieur Anthone de Breyen, jonghman, woonende te Brugghe, vervremt voor den Vryen.
- 13 maerte 1759 — Pieter de Grave, geboortigh en woonende binnen Dixmude, poorter aenveert.
- 13 maerte 1759 — Pieter Bortier en Joanne Therese Lefebure, syne huysvrauwe, vervremt van Ipre 11 october 1759, poorters aenveert.
- 4 april 1760 — Philippus de Man, woonende tot Alverynghem, vervremt om t'aenveerden 't ceurbroederschap der stede en casselrie van Veurne.
- 21 april 1761 — Christiaen Jacobus vanden Broucke,

- woonende te Dixmude, vervremt van Ipre, poorter aenveert.
- 22 september 1761 — Jacques Joseph du Bois, gheboortigh van Ath in Henegouw, meester goudt en silversmit by patente van Haere Keyserlicke Conyncklicke en Apostolicke Majesteyt 4 juny 1761, poorter aenveert.
- 13 november 1764 — Jouffrauwe Therese van Woumen fa. wylent dheer Louis, jonghe dochter, vervremt voor de casselrye van Veurne 7 january 1765.
- 9 february 1768 — Joannes Franciscus vander Haeghen, insetene deser stede, poorter aenveert. Adriaen Ignace Willaert fs. wylent Adriaen, poorter deser stede, actuelyk residerende binnen Brugghe, aldaer dryvende de commercie in lynwaet ende canten, vervremt voor Brugghe 30 april 1768. Pieter Jacobus Elle, jonghman, geboortich van Oostkercke.
- 5 november 1773 — Michiel fs. sieur Nicolays Michiel Dautricourt, jongman, syn selfs, poorter aenveert.
- 14 maerte 1775 — Pieter van den Broucke, geboren van Alverynghem, omtrent 10 jaeren inwooner deser stede, vervremt 8 maerte 1775 van de casselrye van Veurne, poorter aenveert.
- 1 ougst 1775 — Pieter Joannes Woets (dheer en meester), onlangs raedpensionaris en greffier van weezen van Dizmude, vervremt van den Vryen, poorter aenveert.
- 28 february 1776 — Sieur Pieter Joannes fs. wylent sieur Rogier van Severen, weduwnaer, met een kind van joncvr. Therese de Vos, vervremt voor den Vryen 29 february 1776.
- 27 april 1790 — Dheer Nicolaus van Severen fs. dheer Nicolaus, woonachtigh te Dixmude, benefens syne onbejaerighe zoontjes Albertus Josephus ende jouffrauwe Anne van Damme, syne huysvrauwe, vervremt voor den Vryen 6 mei 1790.
- 11 maerte 1794 — François van Renynghe vervremt van de casselrie van Veurne, poorter aenveert.

INDEX OP DE PERSOONSNAMEN

- Abeele (vanden) Anna, 251.
 — Gillis, 237.
 Acket Jan, 243.
 Ameele (van) Pieter, 237.
 Ameye Jan, 234, 235.
 Arents Anna, 230.
 — Cornelis, 230.
 Avenes (de) Antoon, 242.
 — Frans, 242.
 Badts (de) Anna, 243.
 — Filips, 245.
 — Ignatius, 243.
 — Jan, 239, 241, 243, 245, 247, 249.
 Baelde Pieter, 255, 256.
 Baenst (de) Frans, 248, 252.
 — Marie, 231.
 — Pieter, 252.
 Baert Pieter, 242.
 Baes Laurens, 228.
 Baignaert Jacob, 227.
 — Laurentia, 227.
 Baillet Jan, 229.
 — Pieter, 229.
 Bakelant Gillis, 229.
 — Malin, 229.
 Barat Jan, 231.
 Becq Adriaan, 243.
 — Jan, 243.
 Beer (de) Jan, 240.
 — Pieter, 240.
 — Beghin Frans, 250.
 Berghe (vanden) Christiaan, 236.
 — Gillis, 248.
 Bernard Jacob, 227.
 — Jan, 227.
 Bets (de) Jan, 247.
 — Lodewijk, 230.
 Beyens Clemens, 236.
 — Gillis, 245.
 Biesbrouck (van) Hiëronymus, 254.
 Billiet Elizabeth, 238.
 — Pieter, 238.
 Blauwe (de) Paul, 247, 248, 251.
 — Pieter, 251.
 Boddens Lodewijk, 242.
 Boeteman Dominicus, 251.
 Bogaert Antoon, 247.
 Bois (du) Jacob, 257.
 — Jan, 230, 255.
 — Joos, 250.
 Bordelle Karel, 253.
 Borre (van) Jan, 239.
 Bortier Pieter, 256.
 Bossaert Andries, 253.
 Boteman Antoon, 235.
 — Michiel, 235.
 Bouwyn Jan, 235.
 Breucq (de) Isabelle, 246.
 Breyen (de) Antoon, 256.
 Bricx Petronella, 244.
 Broucke (vanden) Christiaan, 256.
 — Pieter, 257.
 Brouckere (de) Jacob, 248.
 Brune (de) Jan, 250-251.
 — Guilles, 230.
 — Pieter, 230, 250, 251.
 Busere (de) Mattheus, 240.
 Cabilliau Antoon, 237.
 — Gillis, 237, 238.
 — Marie, 247.
 Caen Frans, 233.
 — Gillis, 233.
 Calliau Andries, 230.
 — Jan, 230.
 Capelle (van) Antoon, 228.

- Cardinael Norbert, 247. — Jozef, 254.
 Cardon Filips, 251. — Roeland, 250.
 — Françoise, 255. Damme (van) Anna, 257.
 — Jan Baptist, 251, 252, 255. — Gislain, 245.
 Carnin (de) Jan, 251. — Jan, 245.
 Carre (van) Lodewijk, 232. — Lieven, 241.
 Carre (vander) Eleonora, 247. Daten Paul, 232.
 — Lodewijk, 247. Datin Jozine, 232.
 Castele (vande) Allard, 232. Dautricourt Michiel, 257.
 — Antoon, 232. — Nikolaas, 257.
 — Marinus, 256. Diericx Ezechiël, 229.
 Castele (vande) Augustin, 256. Dieryck Egidius, 235.
 Chastelet Jan, 240. Dierycx Catharina, 247.
 — Joos, 240. — Jan, 246.
 Cats (de) Jacob, 231. Dobbelier Elizabeth, 247.
 — Jan, 231. — Jan, 240, 246, 247.
 Chatele (du) Jan, 252. Donche Adriaan, 237, 249.
 Clercq (de) Jacob, 247. — Adriana, 242, 250.
 — Jorine, 247. — Antoon, 237, 249.
 — Nikolaas, 247. — Jacoba, 249.
 Clercqs (de) Marie, 253. — Jacquemine, 249.
 Coene Jacob, 240. — Jan, 227, 242.
 — Marie, 249. — Marie-Françoise, 251.
 — Pieter, 249. — Pieter, 246.
 Coene (de) Anna, 255. — Renault, 245.
 — Jan, 255. — Vincent, 236, 249.
 Coppens Balthasar, 248. Doppere Maillaert, 232, 234.
 — Laurentia, 248. Dustaert Jan Baptist, 246.
 Coppieters Paul, 250, 254. Elias Joris, 230.
 — Pieter, 250. — Laurentia, 238.
 Cordier Laurens, 243. — Marie, 230.
 — Ollivier, 243. — Renaat, 238.
 Corp Marie, 239. Elle Cornelis, 256.
 Coursuene Paschier, 231. — Jacob, 231, 256.
 Coussemaecker Pieter, 250. — Petronella, 256.
 Cruyce (vander) Adriaan, 228, 233, 244. — Pieter, 256, 257.
 — Marie, 244. Ellecop Lodewijk, 231.
 Cuul (van) Gillis, 232. — Marie-Therese, 244.
 — Jacob, 232. — Pieter, 237, 244.
 Damerin Jan, 254. Elynck Andries, 234.
 — Joachim, 250. Erreboot Frans, 248.
 — Jan, 231.

- Marie, 238.
 — Mathijs, 238.
 — Pieter, 246, 248.
 Errebout Mathijs, 239.
 — Suzanne, 239.
 Espt (vander) Jan Baptist,
     241.
 Feu (de) Andries, 250.
 Fevere (le) Jaspard, 234.
 — Johanna, 234.
 Florissoone Ferdinand, 252.
 — Frans, 252.
 Folcke (Folque) Cornelis, 255.
 — Frans, 229.
 — Jan, 229.
 Fraeys J.B., 254.
 Gaillet (Balliet) Florence, 241,
     247.
 Gheeraert Gerard, 232.
 — Cornelia 243.
 — Frans, 238.
 — Jacob, 238, 244.
 — Jan, 238.
 — Johanna, 238.
 — Marie, 238, 244.
 — Petronella, 240.
 — Pieter, 232.
 Gheerssen Cornelis, 247.
 Gheersseune Cornelis, 232, 234,
     235, 237.
 — Karel, 232, 233.
 — Paul, 233.
 Ghys Lambrecht, 233.
 God(t)schale Jacob, 229, 231.
 — Pieter, 229, 231.
 Goesteene (van) Maillaart,
     233.
 Gousman Catharina, 238.
 Grave (de) Pieter, 256.
 Greincourt (de) ... 246.
 Gryse (de) Willem, 232.
 Gys Joos, 243.
 — Victor, 243.
 Haeghe (vander) Jan, 245,
     246.
 Haeghen (vander) Jan, 257.
 Haerlebout Ichenne, 242.
 — Jan, 242.
 Haerynghe (van) Antonine,
     235.
 Hanssens Catharina, 237.
 Heems Isabelle, 252.
 Heere (de) Jacob, 231, 234,
     235, 238.
 Hemerycx Cornelis, 237, 240.
 — Guillaume, 237.
 Hespt (van) Jan, 230.
 Heule (van) Marie, 255.
 Heyns Jan, 242, 243.
 — Pieter, 242, 243.
 Hilfoort Adriaan, 234, 240.
 — Cornelis, 245.
 — Frans, 232, 237, 240, 245.
 — Jacqueline, 237.
 Hille (van) Andries, 227.
 — Jan, 242.
 Hondt (de) Christiaan, 232.
 — Jan, 232.
 Hooghe (d') Godelieve, 254.
 — Jacob, 254.
 Hoorne (de) Daniël, 230.
 — Pieter, 240.
 Houcke (van) Jacob, 240.
 Houvenaeghel Ignatius, 246.
 — Jan, 230, 246.
 — Laurens, 230.
 Houvenagle Nikolaas, 228.
 Hove (van) Anna, 238.
 — Casine, 227.
 — Pieter, 227.
 Hubert Marie, 255.
 Hughe(s) Jan, 232, 233, 251.
 Hughebaert Antoon, 231.
 — Steven, 231.

- Huughe Frans, 244. — Marie, 242.
 — Marie, 253. — Pieter, 246.
 — Pieter, 244, 251. Lsy Cornelis, 230, 240.
 Huysman Catharina, 252. — Lodewijk, 230, 240.
 — Jacob, 239. Leys Marie, 228.
 — Jan, 239. Lieven Lodewijk, 232.
 Immeloot Jan Baptist, 250. — Mahieu, 247.
 — Louise, 250. — Michiel, 253.
 Inghels Nikolaas, 227. — Pieter, 243.
 Inghels (d') Boudewijn, 228. Lievens Adriaan, 236.
 Ingiliard Romaan, 255. — Jacob, 229, 236.
 Iseghem (van) Adriaan, 247. — Mahieu, 227.
 — Filips, 230. Lille (van) Marie, 242.
 — Jacob, 247. — Pieter, 227, 242.
 — Jan, 227, 228, 230. Lombaert Januarius, 252.
 Jacobszone Mathijs, 228. Lopez Boudewijn, 227.
 Jonghe (de) Antoon, 241. — Maarten, 227.
 — Isabelle, 236. Maelstaf Jacob, 247,
 — Jacob, 228. Maene Michiel, 237.
 — Jacquemine, 227. Maes Cornelis, 236.
 Juminée Filips, 254. — Nikolaas, 236.
 — Frans, 254. Man (de) Adriaan, 252.
 Jumnée (de) Jaspas, 247. — Filips, 256.
 — Pieter, 247. — Jan, 230, 240, 250, 252.
 Kerckhove (van) Hendrik, 245. — Marie, 230.
 Kerckhove (vande) Frederik, 227. Mannaert Alexander, 241.
 — Anna, 241.
 Keynoghe Cornelia, 241. — Christoffels, 241.
 — Gerard, 241. — Cornelia, 241.
 Kien (de) Anna, 238. — Karel, 241.
 Kimpe Jan, 236. — Marie, 241.
 — Pieter, 236. — Mathijs, 241.
 Landsheere Maarten, 236. — Norbert, 241.
 — Pieter, 236. — Pieter, 233, 238, 241, 244.
 Langhe (de) Jan, 255. — Robert, 233.
 Leck (vander) Adriaan, 227. Marannes Adriaan, 228, 236.
 — Daniël, 227. Maseman Frans, 241.
 Leeuwe (de) Pieter, 253. — Jan, 231, 234.
 Lefebure Johanna, 256. — Lodewijk, 231, 232, 233,
 — Judocus, 249. 234, 241.
 Leuridon Dominicus, 246. — Marie, 232.
 — Filips, 241, 242. — Pieter, 233.

- Maupetit Jacob, 251.
 — Pieter, 251.
 Maurice Antoon, 228.
 Meersche (vander) Michiel, 228.
 Meese (Meeze) Anna, 239, 248.
 — Cornelis, 239, 248.
 Mergaerts Mecheline, 245.
 Mestdagh Antoon, 234, 248.
 — Jacob, 253.
 — Jan, 234, 248.
 Meulen (vander) Adriaan, 230.
 Meulenaere Pieter, 231.
 Mey (de) Anna, 254.
 — Frans, 248, 253.
 — Leopold, 252, 253, 254.
 Moenin (Moenyn) Andries, 230.
 — Antoon, 245.
 — Elizabeth, 240.
 — Hendrik, 232.
 — Joris, 235, 243.
 — Jozine, 243.
 — Karel, 235.
 — Lodewijk, 239.
 — Marie, 239.
 Mont (du) Hendrik, 241.
 — Marie, 241.
 Montanus Catharina, 239.
 — Pieter, 233.
 — Robert, 233.
 Moor (de) Jan, 251.
 — Johanna, 238.
 Mores Jacob, 245.
 Muenync Cornelis, 228.
 Muyls Marie, 230.
 Ogiers Jan, 228, 229.
 — Marie, 229.
 — Wilhelmina, 229.
 Ooghe Christiaan, 229.
 Oudolf Anna, 238.
 — Jan, 238.
 Paepe (de) Christiaan, 228.
 — Hector, 238.
 Pape (de) Frans, 246.
 Pattyn Johanna, 243.
 Peelaert Jan, 237.
 — Karel, 237.
 Peutevain Guillaume, 228.
 Philip Leonard, 253.
 Pierloot Catharina, 234.
 — Clara, 242, 243.
 — Gillis, 234, 242, 243.
 — Jacob, 231, 232, 233, 238, 242, 244, 247, 249.
 — Jan, 234.
 — Jozine, 232.
 — Laurentia, 238.
 — Norbert, 249.
 — Regnault, 233.
 — Renaat, 239.
 — Theodoor, 244.
 Pintaflour Frans, 251.
 — Jacob, 251.
 Plancke (vander) Frederik, 248.
 — Michiel, 248.
 Platevoet Alexander, 249.
 — Jan, 235.
 Pollaerts Guillaume, 230.
 — Jan, 230.
 Poortere (de) Andries, 228.
 Poot Jacob, 236, 245, 246.
 — Joris, 236.
 — Karel, 236.
 Porte (de la) Karel, 256.
 Potter (de) Petronella, 253.
 Pottere (de) Nikolaas, 227.
 Potters Catharina, 242.
 Poyblaut J. B., 255.
 Pranghe Anna, 239.
 — Hendrik, 239.
 — Jan, 239.

- Johanna, 239.
- Lodewijk, 232, 239.
- Marie, 239.
- Pieter, 239.
- Provin (van) Jan, 243.
- Provyn (van) Pieter, 244.
- Pullaert Boudewijn, 229.
- Christiaan, 229.
- Quentein Filips, 252.
- Jozef, 252.
- Quicq (de) Clemens, 229.
- Noël, 229.
- Rabaut Pieter, 254.
- Ramault Jacob, 248.
- Steven, 248.
- Ramaut Adriana, 239
- Isabelle, 255.
- Jacob, 254.
- Jan, 239, 254.
- Marie, 254.
- Ravenbrouc(k) (van)
Catharina, 240.
- Guilles, 241.
- Jan, 228, 245.
- Joos, 234.
- Marie, 237.
- Yberge, 234.
- Remsdyck (van) Adriaan, 242.
- Karel, 242.
- Renynghe (van) Frans, 257.
- Reubens Jan, 231.
- Revaert Jacob, 242.
- Reyffens Joos, 236.
- Reyniers Anna, 244.
- Arnoud, 235, 244.
- Jan, 235.
- Reyvaert Pieter, 251.
- Rode (van) Anna, 253.
- Filips, 253.
- Frans, 253.
- Louise, 253.
- Pieter, 253.
- Roo (de) Cornelis, 237.
- Ruddere (de) Jacob, 254.
- Ruysschere (de) Cecilia, 253.
- Pieter, 253.
- Roeland, 229.
- Ryckx Jacob, 250.
- Schaecke Johanna, 250.
- Marinus, 250.
- Scapelync Jan, 228.
- Schalcken Johanna, 250.
- Schapmeester (de) Adriaan,
230.
- Macharis, 230.
- Severen (van) Albert, 257.
- Jozef, 257.
- Nikolaas, 253, 256, 257.
- Pieter, 257.
- Rogier, 255, 257.
- Simon Jacob, 246.
- Jan, 232.
- Remacle, 232, 246.
- Sittere (de) Adriaan, 233.
- Pieter, 233.
- Six Pieter, 238, 240.
- Smicht (de) Jan, 252.
- Marie, 252.
- Pieter, 238.
- Souttere (de) Jan, 250.
- Lodewijk, 247.
- Nikolaas, 250.
- Spillebeen Jacob, 235.
- Leonard, 235.
- Marie, 245.
- Steilt Anna, 253.
- Straete (vander) Marie, 245.
- Straeten (vander) Bernard,
237.
- Straten (van) Marie, 246.
- Nikolaas, 246.
- Strazele (Straesseele) (van)
Johanna, 251.
- Lodewijk, 236, 250, 251.

- Swaels Adriaan, 228.
 — Jan, 228.
 Tentenier Andries, 237.
 Thibault (Thibaut, Thybault)
     Hendrik, 230
 — Jacob, 240.
 — Laurens, 230.
 — Pieter, 246.
 Thol Mattheus, 241.
 Troyen (van) Andries, 245.
 — Antoon, 237, 247.
 — Cornelis, 237, 248, 253.
 — Frans, 254.
 — Marie, 248.
 Turck Adriaan, 234.
 — Christiaan, 233, 242.
 — Christina, 242.
 — Jacob, 234.
 Valcke Jan, 244, 245, 246.
 — Joos, 243.
 Vastenavondt Rogier, 227.
 Velincx Frans, 232.
 — Joris, 232.
 Verbeure Anna, 239.
 — Françoise, 239.
 — Jan, 239.
 — Marie, 239.
 — Maurits, 239.
 Vercruysse Andries, 249.
 Vereecke Marc, 248.
 Verhulst Jan, 238.
 Vermeersch Dirk, 233.
 — Gillis, 233.
 — Jan, 237.
 — Karel, 243.
 Verpoort Jacob, 229.
 Veurne (van) Rosa, 255.
 Veurstere (de) Laurentia, 227.
 — Nikolaas, 227.
 Vin (de) joncvr., 254.
 — Blasius, 250.
 — Robert, 240, 242.
 Visch (de) Cornelis, 255.
 — Jacob, 255.
 — Marie, 244.
 — Victoria, 255.
 Vos (de) Theresia, 257.
 Vossem (van) Maximiliaan,
     227.
 — Pieter, 256.
 Waghemaecker (de) Cornelia,
     231.
 — Jacquemine, 231.
 — Jan, 252.
 — Karel, 231.
 Walle (van de) Catharina, 236
 — Jan, 236.
 Watervliet (van) Frans, 237.
 — Jacob, 237.
 Wegsteen Joos, 234, 235.
 Wel (van) Catharina, 245.
 — Jacob, 239, 248, 249.
 — Jan, 245, 249.
 — Johanna, 249.
 — Marie, 238, 241, 248, 249.
 — Mathijs, 238, 241, 245.
 Wilde (de) Jan, 231, 241,
     246, 247.
 — Joos, 246.
 — Petronella, 247.
 — Vincent, 248.
 Willebaert Pieter, 246.
 Willaert Adriaan, 257.
 — Jan, 238.
 — Nikolaas, 238.
 Willems Cornelis, 252.
 Witte (de) Pieter, 250.
 Witvoet Jacquemine, 229.
 — Jan, 229.
 Woets Pieter, 257.
 Woude (van) Adriaan,
     234, 235.
 — Cornelis, 234, 235.
 — Pieter, 243.

Woude (vande) Adriaan, 256.	Wullems Françoise, 252.
— Brigitte, 256.	— Jan Baptist, 255.
Woumen (van) Johannes, 253	Wynckelman Frans, 255.
— Lodewijk, 253, 255, 257.	— Marie, 255.
— Marie, 256.	Wyse (de) Hendrik, 229.
— Theresia, 257.	— Maarten, 243.
Wulf (de) Herman, 227.	Zittere (de) Frans, 253.

SCOLASTRI EN RECTORES SCOLARUM AAN DE
O. L. VROUW-KAPITTELSCHOOL TE BRUGGE
(ca. 1480-1553)

Aanleiding tot deze bijdrage (1) waren de gegevens die wij aantroffen in de briefwisseling uit de studentenperiode van Peter Vulcanius (2) met betrekking tot het onderwijs aan de O. L. Vrouw-kapittelschool te Brugge. Het betrof een merkwaardig initiatief van de kanunnik Jacob van Halewijn (3) die, tegen het studieprogramma der kapittelscholen in (4), in 1529 grondige Griekse les-

(1) Voor onderstaande lijst maakten we gebruik van de volumina kapittelakten (*afk.* K.A.), met betrekking op de jaren 1480-1713. De eerste codex bevat de notulen 31 juli 1480-16 sept. 1501. De jaren sept. 1501-juli 1506 ontbreken in de ons bekende verzameling. Een tweede codex behandelt de jaren 19 juli 1506-7 juni 1529. Gezien in deze bundel een dubbele foliotatie werd gebruikt, onderscheidde men K.A. 19 juli 1506-4 aug. 1510; en K.A. 19 aug. 1510-7 juni 1529. Daarop volgt een codex 2 juni 1529-10 dec. 1554; en tenslotte K.A. 16 jan. 1547-20 dec. 1713; van deze laatste bundel zagen we de teksten na tot 1600.

(2) A. Dewitte, *Erasmus en Brugge, 1515-1536*, HandEmuBr. XCIV (1957), blz. 5-15.

(3) Jacob van Halewijn, Heer van Maldegem, Uitkerke, Lembeke... was sinds 1524 kanunnik van de O.L. Vrouw-kerk. In 1535-1536 en 1538-1539 studeerde hij opnieuw te Leuven waar hij vroeger reeds de titel van Magister Artium had behaald: H. De Vocht, *History of the foundation and the rise of the Collegium Trilingue Lovaniense, 1517-1550*, 4 dln, Leuven 1951-1955, dl. II blz. 416; *K.A. 1529-1554*, fol. 64, 105.

(4) In de steden waar geen scholen van de Broeders van het Gemene Leven bestonden — zoals te Brugge — waren de studenten verplicht, na hun opleiding aan de Kapittelschool, twee jaar de studie der Artes te volgen b.v.b. aan één van de pedagogieën te Leuven, om speciaal het Grieks en de Filosofie (*bonae of sacrae*

sen wilde laten geven en hiervoor Jan van Strazeele, die in 1534 P. Danès zou opvolgen als leraar in het Grieks aan het Collège de France, had aangeworven (5). Bij het behoud van dit initiatief werd Van Halewijn overigens ten zeerste bijgestaan door Daniël Spetebroot (6).

De kapittelakten, die wij ter verduidelijking hiervan consulteerden, vertonen echter geen sporen van deze opzet. Wij weten derhalve niet of na het heengaan van Van Strazeele deze lessen werden verder gezet. De correspondentie van Van Strazeele met P. Vulcanius is ook op andere punten belangrijk. We leren er uit b.vb. dat iemand als Honoratus Joannius (7), leerling van J.L. Vives, zich interesseerde aan het peil van het Brugse onderwijs (8), dat Spetebroot in zijn functie van *rector scholarum* — die functie lichten wij verder toe — zelf contact nam met mogelijke kandidaten (9), dat er contact bestond met de leraren der andere Brugse kapittel-

litterae) bij te werken. Na deze twee jaar kregen zij de titel van Magister Artium waarna zij hun studies aan de universiteit konden beginnen. De stichting Cuba van Jan de Witte te Brugge b.vb. had tot doel deze Artes te vervangen. Vanaf 1541 werd dus te Brugge doorlopend Grieks gedoceerd.

(5) Over Van Strazeele en Danès zie *H. De Vocht, a.w.*, dl. II, blz. 415-416. Van Strazeele doceerde te Brugge o.m. Plato, Lucianus, Aristofanes, Theocritus en Homeros: *Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL), Cod. Vulc. 105 II*, Van Strazeele aan P. Vulcanius, 23 maart (1529).

(6) De verwijzingen voor Spetebroot († Brugge 16 mei 1553), zoon van Jan, geven wij verder in onze bijdrage. Spetebroot bleek in 1529-1530 zeer actief te zijn om een opvolger te vinden voor Van Strazeele, die klaarblijkelijk, als *contubernalis* van Van Halewijn (*H. De Vocht, a.w.*, dl. II, blz. 415) slechts voorlopig aangeworven was. De kandidaten waren P. Vulcanius, die hier niet op inging, en Fl. de Griboal, zoon van Peter (raads- en kamerheer van Keizer Karel, mecenas voor Erasmus), die hoofdman was van het Brugse Vrije 1530-1534, en burgemeester in 1529, 1535, 1543, 1552. Hij studeerde te Leuven, Orléans, Bourges en Padua en werd in 1543 lid van de Grote Raad: *H. De Vocht, a.w.*, dl. II blz. 155.

(7) *H. De Vocht, a.w.*, dl. II, blz. 401-407.

(8) *UB L. Cod. Vulc. 105 II*, Van Strazeele aan P. Vulcanius, 9 februari 1529, 23 maart (1529).

(9) *Id.*, 9 februari 1529: het betrof de leraren van de St.-Salvator-kapittelschool C. Lupus en Graefsepe.

scholen (10) e.d.m. Blijkt de kapittelschool van O. L. Vrouw onder impuls van Jacob van Halewijn voor wat het Grieks betreft baanbrekend werk te hebben verricht, dan zijn de leraren waarvan wij de lijst publiceren, weinig bekend, terwijl ook de kanunniken niet deze studies deden als wij b.vb. aantreffen bij de kanunniken van St.-Donaas. Een vergelijkende tabel voor de jaren 1529-1549 toont ons b.vb. dat voor St.-Donaas 10 namen te vinden zijn van studenten die hun studies verder zetten aan de universiteiten van Leuven, Parijs, Keulen, Mainz, en Rome (11); voor de O. L. Vrouw-kerk kennen wij maar twee namen van studenten, die te Leuven verbleven (12). Anderzijds zijn twee kanunniken van O. L. Vrouw zeer bekend geworden: H. Busleyden, de stichter van het *Collegium Trilingue* te Leuven (13), en P. Cotrel die te Doornik het *Collegium Bilingue* oprichtte (14). Zij waren echter door hun functie niet tot resideren gedwongen, zodat ze zonder invloed bleven, althans wat het onderricht betreft.

Wat nu de *scolae* betreft waar de *rectores*, leraren aan de kapittelschool, waren aangesteld: G. Cassander resumeerde in 1541 te Brugge zelf het programma ervan als de studie der *Grammatica* (15). Daaraan ontbrak volle-

(10) *Id.*, 9 februari, 23 maart, 23 april 1529; buiten de leraren hierboven vermeld: Gerard Bachusius uit Maaseik in 1523 rector *scolarum*, in 1537 kanunnik van St.-Donaas: A. Dewitte, *Erasmus en Brugge*, blz. 16.

(11) C. Weerde (1529-1536), C. Wouters (1533; 1542-1554), E. Heems (1533-1552), Fr. Van Gael (1540-1541), Heetvelde (1540-1541), J. RSSERT (1542-1552), A. Barradot (1544-1549), P. Damant (1544-1561), J.R. de Weerd (1545-1558), J.B. de Langhe (1549-1557): A. Himpe, *Het Humanisme aan het St.-Donaaskapittel te Brugge*, diss., Gent 1941, blz. 132-139.

(12) K. Michault en J. Van Halewijn: *K.A. 1529-1554*, fol. 6, 38 v.

(13) Het enige spoor van contact met Brugge vinden wij in het feit dat zijn poëzie bij zijn overlijden in het bezit was van Jan Fevyn: F. Nève, *Le Conseiller Jérôme Busleyden* (Bull. Acad. Roy. Belg., Classe Lettres, 2e reeks, nr. 36, 1873) blz. 377-431.

(14) P. Cotrel (geb. 1461) kreeg in 1534 de 11e prebende aan de O. L. Vrouw-kerk. Hij was tevens deken van het Kapittel van Doornik en werd aartsdiaken van Gent: *K.A. 1529-1554*, fol. 50, 54; H. De Vocht, *a.w.*, dl. I, blz. 525.

(15) G. Cassander, *Oratio in laudem urbis Brugensis* (uitg. C. Carton, Gent 1847) blz. 23-24. Volgende handboeken werden zeker gebruikt in de Brugse kapittelscholen: *Introductorium Juvenum*

dig, zegde Cassander, de kennis van de Dialectica en de Retorica, naast een voldoende kennis van het Grieks om met goed gevolg de universiteit te beginnen.

Studenten waren, naast de zonen der gegoede standen (handelaars, hovelingen, stadsfunctionarissen) uit de omgeving : *familiares* der kanunniken, die recht hadden op gratis onderwijs, en *chorales* en *refectionales*, armenkinderen speciaal omwille van hun mooie stem aangevorven (16).

Wat nu de gegevens uit de kapittelakten betreft : uit onderstaande lijst blijkt duidelijk dat de meeste *rectores scholarum*, leraren onder het toezicht van de scholaster, de titel van *Magister Artium* bezaten. De scholaster of schooldirecteur, die uiteindelijk door de overige kanunniken beïnvloed werd, was steeds een kanunnik. Uit de hieronder aangehaalde voorbeelden van Paulus de Porta en Bernard de Curia kan worden verondersteld dat de scholaster zich een plaatsvervanger kon kiezen zonder hierom zelf zijn functie te verliezen. Het was echter de uitdrukkelijke taak van de scholaster de nieuwe *rectores* aan het kapittel voor te stellen (17), en ze daarna naar de school te begeleiden om hen de sleutels, teken van hun nieuwe ambt, over te reiken (18). De eed, die de *rectores* bij hun aanvaarding door het kapittel dienden af te leggen, bleef ons bewaard in een kopie uit de jaren 1545-1548 (19). Ze dienden de privileges, statuten en *consuetudines* van kerk en school te eerbiedigen; er werd een bijzondere nadruk gelegd op hun verantwoor-

---

in Grammaticam (Antwerpen 1515) van de hand van Jan De Spouter, een werk dat verdedigd werd door de kanunnik van St. Donaas Jacob de Meyere; *Ars Versificatoria*, van de secretaris van St. Donaas : St. Comes, een werk dat het voorgaande aanviel (H. De Vocht, *a.w.*, dl. III, bl. 433); — en *De Veteri et recta pronuntiatione Linguae Graecae Commentarius* (Antwerpen 1565) van de Bruggeling A. van Meetkerke. In St. Donaas werden bovendien omstreeks 1520 de *Colloquia* en *Opus de Conscribendis Epistolis* van Erasmus gebruikt : P. S. Allen en H. M. Allen, *Opus Epistolarum Desiderii Erasmi Roterodami, denuo recognitum et auctum*, 11 dln., Oxford 1906-1947, dl. IV, brief 1286.

(16) A. C. De Schrevel, *Histoire du Séminaire de Bruges*, dl. I, Brugge 1895, blz. 30-36.

(17) Juist hetzelfde was gebruikelijk in de St. Donaas-kapittel-school : A. C. De Schrevel, *a.w.*, blz. 143.

(18) *K.A. 1529-1554* fol. 25 v.

(19) *K.A. 1529-1554*, schutblad.

delijkheid ten overstaan van de *executio et promotio cultus et officii divini*. We zien dat *rectores* herhaaldelijk om hun tekortkomingen tegen die passus worden afgesteld. Ten slotte is het hen verboden *ullas exactiones vel novitates in eisdem scolis facere*. Dit gaat wellicht nog terug op de reactie tegen het humanisme omstreeks 1520 (20). Hebben de *rectores* die eed gezworen en ondertekend, dan krijgen ze een koorzetel toegewezen *cum lucro et emolumentis*. De school zelf genoot het monopolie van onderwijs binnen het gebied waarover het kapittel bevoegd was. De voorbeelden van A. Nepos (1522), F. Schilt (1539) en J. Hacke (1553) tonen aan dat hiertegen door de gewezen *rectores* zelf werd gezondigd (21). Het geval J. Hacke is bovendien een aanwijzing dat *scolares* en *chorales* toen reeds bij de rector inwoonden (22). Tot slot is het belangrijk erop te wijzen dat het groot aantal benoemingen tussen de jaren 1531-1553 kan afhankelijk zijn van een verscherpte controle op het onderwijs zelf.

Scolastri

De vroegst opgetekende scholaster is Peter Paton, *clericus*. Doch uit een fundatie uit de voorgaande tijd bleef ons de naam bewaard van de scholaster *Diericx*, die nu eens Theoderic, dan weer Martinus als voornaam krijgt toegewezen (23). Hij trad in deze functie vóór 1480 op.

Van *Peter Paton* kunnen we vermoeden dat hij reeds vanaf 1482 als scholaster optrad (24). Bij zijn dood werd hij op 21 dec. 1492 opgevolgd door Mag. *Paulus de Porta*, toen deken aan de St.-Hermeskerk te Ronse (25). Op 4 aug. 1494 verzaakte deze echter aan zijn functie, daar hij te Leuven zijn studies voortzette (26).

(20) A. Dewitte, *a.w.*, blzn. 11, 13.

(21) Juist hetzelfde deed zich voor t.o.v. de St.-Donaas-kapittel-school: A. C. De Schrevel, *a.w.*, blz. 59.

(22) Dit was sinds 1550 het geval met de rector van de St.-Donaaskapittelschool: A. C. De Schrevel, *a.w.*, blz. 59.

(23) *K.A. 1510-1529*, fol. 41 v., 59; *K.A. 1529-1549*, fol. 259.

(24) *K.A. 1480-1501*, fol. 3.

(25) *K.A. 1480-1501*, fol. 57, nr. 382. Een Hermes de Porta, uit Ronse, werd op 27 febr. 1477 aan de Leuvense Universiteit ingeschreven: J. Wils, *Matricule de l'Université de Louvain, II*, 31 aug. 1453-31 aug. 1485, Brussel 1946, blz. 358.

(26) *K.A. 1480-1501*, fol. 61.

Vanaf jan. 1499 trad hij weerom als scholaster op, na een beslissing van het kapittel, die hem uit Leuven terugriep (27). Of hij tussen de jaren 1494-1499 een plaatsvervanger kreeg, blijkt niet uit de kapittelakten. Evenmin kunnen we precies vaststellen wanneer hij (zijn ambt neerlegde, daar over de jaren 1501-1506 de notulen ontbreken.

Op datum 29 mei 1514 dan vernemen we dat de toenmalige scholaster, *Bernard de Curia* — hij had als plaatsvervanger Henricus de Zueene (28) aangenomen — tot het rectoraat te St.-Niklaas was benoemd, en zo de functie vrij gaf (29). Bernard de Curia ontmoetten we reeds voorheen in de K.A., toen hij als *notarius publicus* en *commissarius* van het Hof van Doornik aanwezig was, en de notulen maakte bij de verkiezing van Franciscus de Melun tot proost van de O.L. Vrouwekerk, 1506 (30).

Op 29 mei 1514 werd Mag. *Georgius Tayspil* als opvolger aangeduid (31). Deze liet zich vervangen door Michael Brunyau, doch slaagde erin reeds op 9 dec. 1515 zijn broer Mag. *Johannes Tayspil* tot scholaster te laten benoemen (32).

Johannes Tayspil bleef dit ambt uitoefenen tot 17 juni 1532 (33), datum waarop Mag. *Daniel Spetebroot* zijn taak overnam. Bij de dood van D. Spetebroot werd *Jacob They* met deze functie belast, 20 juni 1553 (34).

De laatste scholaster waarover melding in de K.A., is *Gulielmus Valerius*, die ca. 1566-1567 als dusdanig in de notulen verschijnt (35).

(27) *Id.*, fol., 61, 85 v., 91 v.

(28) Een Henricus Zuene werd op 19 febr. 1483 te Leuven opgetekend: J. Wils, *a.w.* blz. 469.

(29) *K.A. 1510-1529*, fol. 44. De functie was blijkbaar reeds vacant sinds februari 1514: *Id.* fol. 41 v.

(30) *K.A. 1506-1510*, fol. 3-13 v.

(31) *K.A. 1510-1529*, fol. 44. Een broer van G. Tayspil, Daniël, werd suffragaan van de bisschop van Terwaan en in 1524 abt van Vormzele waar hij in 1533 overleed. Een andere broer, Jan Tayspil was kanunnik van de St.-Donaaskerk: H. De Vocht, *a.w.*, dl. II, blz. 77.

(32) *K.A. 1510-1529*, fol. 63 v.-64.

(33) *K.A. 1529-1554*, fol. 38 v.

(34) *Id.*, fol. 239-240.

(35) *K.A. 1547-1713*, fol. 96, 97 v., 98, 99.

Rectores Scholarum

De vroegste benoemingsdatum tot het rectoraat is 20 aug. 1499. Vóór die tijd bezitten we echter een drietal namen van rectores, zonder echter een preciese datum voor het aanvaarden van hun functie te kunnen vooropzetten.

Zo treffen we in 1482 de rector *Theobald Vlamings* aan, in een geding voor het kapittel, o.m. om zijn absenteïsme in de koordiensten en om de verwaarlozing van zijn rectorale functie (36).

In 1487 komt *Hubert Appels* als rector in de notulen voor, met de titel van *Magister Artium*. In sept. 1507 wordt hij als *vicarius perpetuus* vermeld, een waardigheid die hij op 19 juli 1513 neerlegde (37).

Als opvolger van Appels is *Willem Zuerinck, Mag. Art.*, (38) o.m. in 1498 opgetekend. Op 22 juni 1499 diende de scholaster Paulus de Porta klacht in tegen hem, daar hij was „*totus vagans, negligens, et dissolutus, nichil curans de informacione juvenum*”. Hij werd daarom reeds op 20 aug. vervangen door *Johannes Neerinc* (39).

Deze vinden we reeds in 1491 als *presbyter* vermeld, heeft bij zijn benoeming tot rector de titel van *Mag. Art.*, en vervulde in 1500 de functie van *notarius*. Op 22 aug. 1500 trad hij nog als rector op (40). De juiste vervaldatum van zijn rectoraat is ons niet bekend. Wellicht viel die tussen de jaren 1501-1506, waarvan de notulen ons niet bekend zijn.

Pas in febr. 1512 duikt de naam van een nieuwe rector op; het betreft *Arnold Nepos* (De Neve), die reeds sinds 1510 de functie van secretaris van het kapittel waarnam. In 1515 werd hij *capellanus de gremio* en hij bleef secretaris tot 1523. Hij werd waarschijnlijk

(36) *K.A. 1480-1501*, fol. 3. Een Vlamings was in 1467 secretaris van het kapittel van St.-Donaas: A.C. De Schrevel, *a.w.*, blz. 119. De *Matricula* van de Leuvense Universiteit vermeldt de Bruggeling Nych. Vlaminc als student op 29 aug. 1477: Jos. Wils, *a.w.* blz. 363.

(37) *K.A. 1480-1501*, fol. 33 v.; *K.A. 1506-1510*, fol. 27, 36.

(38) Een Franco Zuerinck, Torn. dioc., werd te Leuven ingeschreven op 29 juli 1464: Jos. Wils, *a.w.* blz. 134.

(39) *K.A. 1480-1501*, fol. 31, 64 v., 81, 83 v., 94, 98, 101.

(40) *K.A. 1480-1501*, fol. 54 v., nr. 281, fol. 101, 115, 124.

vóór 1515 in zijn rectoraat vervangen door *Filip Coorne* (41).

Coorne zelf trad reeds af op 29 okt. 1517. Op die datum werd *Daniel Spetebroot, presbyter*, als rector aangeduid (42). Naar de benoemingsakte van zijn opvolger, *Peter van den Donck*, de dato 31 dec. 1517, te oordelen, nam Spetebroot die taak niet op (43).

Op 31 aug. 1520 werd Peter van den Donck op zijn beurt vervangen door *Jacob Balde, Mag. Art.* (44).

Op 22 febr. 1522 volgde toen de herbenoeming van de hoger geciteerde Daniël Spetebroot, nu *Mag. Art.* genoemd. Daaraan ging een geding vooraf, ingespannen door de scholaster J. Tayspil tegen A. Nepos, omdat deze o.m. *commensales* en *scolares* in zijn huis les gaf, te nadele van de kapittelschool (45).

In Daniël Spetebroot, die tot 1531 rector bleef, en vanaf 1532 scholaster werd van de O. L. Vrouw-kapittelschool, vond de school waarschijnlijk de enige persoon die zowat dertig jaar zijn krachten aan de ontwikkeling en de uitbouw van het onderwijs kon besteden. Dit komt duidelijk naar voor in de hierna volgende lijst rectores waarop tussen 1531-1553 niet minder dan twaal titularissen voorkomen.

Op 8 febr. 1531 werd *Adriaan van de Velde, Mag. Art.*, als opvolger van Spetebroot aangeduid (46). Reeds op 26 sept. van het volgend jaar liet hij zijn rectoraat over in de handen van *Mag. Art. Franciscus Schilt* (47). In april 1539 werd deze aangemaand een groter stiptheid aan de dag te leggen; de 6e aug. daaropvolgend kreeg hij zijn ontslag daar hij verdacht werd van „*accessus et conversatio in domo cuiusdam juvenculae*”,

(41) *K.A. 1506-1529*, fol. 19 v., 1-191, 56 v.

(42) *K.A., 1506-1529*, fol. 87 v.

(43) *Id.*, fol. 94 v. In de *K.A. 1506-1529*, fol. 167, komen de namen voor van de prebendarii Georgius en Vincentius van der Donck.

(44) *K.A., 1506-1529*, fol. 94 v., 162 v.

(45) *Id.*, fol. 177 v., 178.

(46) *K.A., 1529-1554*, fol. 25 v.; Daniël Spetebroot zegde volgens Van Strazeele over hem: non admodum aptus est huic rei: *UBL, Cod. Vulc. 105 II*, Van Strazeele aan P. Vulcanius, 9 februari 1529. Dit is misschien de reden waarom zijn rectoraat zo kort was.

(47) *Id.*, fol. 41 v.

verder omdat hij naliet Mis te lezen, en bij dag en nacht op suspecte plaatsen in burgerkostuum was gezien (48). In zijn plaats werd dan Mag. *Jacob Woestland, vicarius diaconalis*, aangeduid voor het rectoraat.

F. Schilt legde zich niet onvoorwaardelijk hierbij neer, want op 3 sept. 1539 werd hem verder verbod opgelegd nog *commensales* en *scolares* in zijn huis les te geven (49).

Op 21 juli 1540 bood J. Woestland reeds zijn ontslag aan; Mag. *Jacob van Gelder* zou de taak overnemen (50). Van Gelder echter gaf op 29 okt. van hetzelfde jaar zijn rectoraat reeds door (51) aan *Adriaan van der Lovene* (52).

Hierna kwamen, in vlugge opvolging, de benoemingen van Mag. *Jacob Weghescheede* (53), 7 juni 1542; Mag. *Filip van den Eecke* (54), febr. 1543; Mag. *Antoon Coquellen* (55), 4 okt. 1546; *Petrus Borree* (56), 18 okt. 1547; *Vincent Huucen* (57), 10 dec. 1550; en *Joannes Hacke* (58), 19 jan. 1551.

Op 28 juli 1553 werd J. Hacke tot rector benoemd van de St.-Salvatorschool (59). Zonder het kapittel van O. L. Vrouw te verwittigen, verliet Hacke zijn post en slaagde erin een deel der *scolares* en *chorales* met zich mee te nemen (60). Het O. L. Vrouwkapittel stelde in der haast de oud-rector P. Borree in zijn plaats, 2 aug. 1553, en benoemde ten slotte de volgende

(48) *Id.*, fol. 99, 106, 106 v.

(49) *K.A. 1529-1554*, fol. 109.

(50) *Id.*, fol. 115.

(51) *Id.*, fol. 120.

(52) Op 12 jan. 1541 moest hij voor het kapittel verschijnen voor smaad en verwondingen aan J. Woestland toegebracht: *Id.*, fol. 123 v. Tussen de jaren 1535-1538 wordt hij als leraar aan de Bogaerdenschool vermeld: L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire diplomatique de l'ancienne école Bogaerde à Bruges...* dl. III, Brugge 1900, blz. 1000, 1094.

(53) *Id.*, fol. 132. In 1545-1546 was hij regent aan de Bogaerdenschool: L. Gilliodts-Van Severen, *a.w.*, blz. 1094.

(54) *Id.*, fol. 179 v.

(55) *Id.*, fol. 189 v.

(56) *Id.*, fol. 203.

(57) *Id.*, fol. 232.

(58) *Id.*, fol. 232 v.

(59) *K.A. St.-Salvator, 1539-1558*, fol. 169-169 v.

(60) *K.A. O. L. Vrouw, 1529-1554*, fol. 246 v.

dag Mag. *Roland van den Bussche*, uit Roeselare, tot nieuwe rector (61).

In de K.A. tot 1600 vinden we nog, in mei 1563, *Antoon Wante* geciteerd als ludimagister (62). Gezien ook J. Hacke in 1553 ludimagister werd genoemd, waar rector werd bedoeld (63), was Wante wellicht een opvolger van Van den Bussche in het rectoraat.

A. DEWITTE

DE WOONPLAATSEN VAN J. L. VIVES EN ZIJN ECHTGENOTE TE BRUGGE

Wanneer Jan Lodewijk Vives, de beroemde Spaanse humanist en filosoof, zich omstreeks 1521 te Brugge vestigde, nam hij zijn intrek in een huis, dat toebehoorde aan een rijke Spaanse koopman, Petrus de Aguirra. Dit huis stond in de Korte Vlamingstraat, het gedeelte van de Vlamingstraat tussen het Beursplein en de Vlamingbrug.

Naderhand verhuisde Vives naar de Lange Winkel, de huidige Spanjaardstraat. Intussen was zijn weldoener, Petrus de Aguirra, op 20 april 1522 gestorven. Wellicht is hij in het huis van de Lange Winkel verder tot zijn afsterven blijven wonen en is het aldaar dat hij de heilige Ignatius van Loyola, bij een van zijn bezoeken aan Brugge, ter tafel heeft uitgenodigd (1).

Vives overleed op 6 mei 1540 en werd in de Sint-Donaaskerk te Brugge begraven. De dag van zijn uitvaart werden ook de klokken van de Sint-Gilliskerk geluid, waarschijnlijk omdat hij op de Sint-Gillisparochie woonde. De Korte Vlamingstraat en de Spanjaard-

(61) *Id.*, fol. 247.

(62) *K.A. 1547-1713*, fol. 76.

(63) *K.A. O. L. Vrouw, 1529-1554*, fol. 246 v.

(1) Zie : A. VIAENE, *Ignatius van Loyola te Brugge, 1528-1530*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation” te Brugge*, dl. XCIII (1956), blz. 145-155.

straat behoorden tot in 1804 tot de laatstgenoemde parochie (2).

Op 24 mei 1524 trouwde Vives met Margaretha Valdaura, dochter van Bernard Valdaura, een te Brugge gevestigd Spanjaard (3). Of deze vrouw na het afsterven van haar beroemde echtgenoot in het huis van de Spanjaardstraat is blijven wonen, is niet bekend. Wel weten wij, dat zij op 25 augustus 1543 eigenares is geworden van een deftige woning aan de noordoostzijde van de Zakwijnstraat, de huidige Grauwwerkersstraat te Brugge. En het ligt voor de hand, dat zij dit huis zal aangeworven hebben om het zelf te bewonen.

In tegenstelling met de woonplaatsen van Vives, kan het huis dat zijn weduwe heeft aangekocht, nauwkeurig bepaald worden. Het komt overeen met de gebouwen thans gemerkt E, 2 en E, 4 van de voormelde Grauwwerkersstraat.

Vives zelf is nooit eigenaar van onroerende goederen te Brugge geweest. Zijn biografen zijn het er over eens dat zijn financiële toestand niet schitterend was. Dat zijn weduwe nu in staat was een welgelegen en deftige burgerswoning aan te kopen - vroeger waren het twee huizen geweest - wijst er op dat haar financiële toestand niet bepaald slecht kon genoemd worden.

De aanwerving van een eigendom door de weduwe van Vives is een bijzonderheid, die in de literatuur over de beroemde Spanjaard tot nog toe onbekend was. We laten derhalve de tekst van de akte, waarbij deze aanwerving geschiedde, hierna integraal volgen.

1543 augustus 25. — *Ten overstaan van schepenen van Brugge doen Jacob de Deckere en zijn vrouw, Barbara van Westbusch, overdracht van een huis, staande aan de noordoostzijde van de Grauwwerkersstraat, aan Margaretha Valdaura, weduwe van Jan Lodewijk Vives.*

(2) Betreffende de woonplaatsen van J. L. Vives te Brugge, zie: A. DUCLOS, *Bruges, histoire et souvenirs* (Brugge, 1910), blz. 520, 526; E. REMBRY, *De bekende pastors van Sint-Gillis* (Brugge, 1890-1896), blz. 713-714; E. VANDEN BUSSCHE, *Luiz Vives, célèbre philosophe du XVIIe siècle. Notes biographiques*, in *La Flandre*, dl. VIII (Brugge, 1876), blz. 291 en volg.

(3) Over Margaretha Valdaura, zie: H. DE VOCHT, *Literae virorum eruditorum ad Franciscum Craneveldium, 1522-1528* (Leuven, 1928), voornamelijk blz. 273.

Heede, Foret, XXV in ougst XVc XLIII. - Dat camen Jacob de Deckere, filius Pieters, ende joncvrauwe Barbara, filia van wylent Willem van Westbusch, zyne wettelicke ghezelnede, als erfachtighe ende proprietarissen van den naerscreven parcheele van huusinghen met huere pertinenciën hiernaer breedere verclaert, alzo ons scepenen voorseid ten passeirne van desen souffisantelicken bleec by den inspectie ende lecture van eender acte van vercoopinghe van denzelven parcheele ghehouden metter bernende keerse in de Nieu-camere deser voornoemde stede up den vichthiensten dach van decembre in 't jaer duust vyfhondert twee ende veertich, ondertee-kent per C. Ghyselin, greffier van der vierschare der zelve stede, duer dewelcke dese jeghenwoordeghe lettren van ghiften ghefixeirt ende ghezeghelt zyn, ende ghaven halm ende wettelicke ghifte joncvrauwe Margriete, filia senior Bernaert Valdaura ende weduwe van wylent mynen heere meestre Lowys Vives, present ende accep-terende t'huere ende huere n aercommers vryen eyghendomme ende proffyte, van twee huusen, nu één wuenste zynde, tsamen ende neffens elcanderen staende binnen deser voors. stede ten voor-hoofde in de Zackwynstraete die men nu heet de Graeuwercker-straeete, an de oostzyde van diere, jeghens 't Scroodershuus ghenaemt 't *Peerdekin* (4), daerof het eene ende 't meeste van beeden metten bardenen ghevele ende ghenaempt *Sint Jan* staet neffens den huuse van senior Alonso de Sancta Gadea (5) in de voors. straete, nu bewuent by Antonio de Villa Franca (6), an de zuudzyde an d'een zyde, ende het andere huus daer hier ooc ghifte of gehgheven wort met een steenen ghevele ende alle zynen pertinentiën staat neffens den huuse ende huutghanghe met eenen poortkine van den parcheele ghenaempt *De Morinne*, staende ten voorhoofde in de Corte Vlamyncstraete, nu bewuent by senior Pedro de Pores (7), an de noordzyde an d'ander zyde; achterwaerts streckende dit voornoemde parcheel met een ghepaveirt platskin ende een cysterne der binnen

(4) Over de ligging van het huis 't *Peerdekin* en de verder ver-noemde huizen *De Morinne* en *Sint Jan*, zie: L. GILLIODTS - VAN SEVEREN, *Les registres des „Zestendeelen” ou le cadastre de la ville de Bruges de l'année 1580*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, dl. XLIII (1893), blz. 262, 263.

(5) Over deze persoon worden nadere gegevens verstrekt in L. GILLIODTS - VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien Consulat d'Espagne à Bruges* (Brugge, 1901-1902), blz. 272, 276, 281, 291, 295, 299, 328, 421, 445.

(6) Van deze persoon wordt eveneens gewag gemaakt in het-zelfde werk, blz. 4, 537.

(7) Ook van Pedro de Pores is sprake in hetzelfde werk blz. 4, 498.

ende een kuekene der bachten anne; ende voort zo tzelve parcheel van vooren tot bachten, onder, boven ende an allen zyden, ghestaen ende ghelegghen es; met zevens ende dertich scellinghen acht penninghen grooten ende zes myten tsjaers, onder landtcheyns ende eeuwelicke cheyns, ghaende huut een van den voors. twee huusen, te wetene : het zuuderste, ghenaempt *Sint Jan*, die men ter date van desen niet en wiste te nomene hoe, wanneer noch te wat termynen men die ghalt; voort met eenen drooghen harynck ghaende jaerlycx huut den anderen huuse ter noordtzyde derneffens staende. Ende de voornoemde Jacob de Deckere ende joncvrauwe Barbara, zyn wyf, over hemlieden ende over hueren naercommers, wedden garant cum clause van taillable.

In kennessen.

Brugge, Stadsarchief, *Protocol van Pieter de Smet, klerk van de vierschaar van Brugge, over de jaren 1539-1552*, blz. 379-380.

A. SCHOUTEET

SCHILDERIJEN UIT DE VOORMALIGE HEILIG-SACRAMENTSKAPEL TE BRUGGE

In de XVIIIe eeuw stond aan de westzijde van het huidige Simon Stevinplein te Brugge een openbare kapel toegewijd aan het Heilig Sacrament. Zij was bij de aanvang van de eeuw, op de plaats waar een heiligschennis gepleegd werd, ten teken van openbaar eerherstel opgericht geworden (1). Naar ooggetuigen mededelen waren

---

(1) In de voorgevel kwam het volgende chronogram voor: SACRO DEI SACRAMENTO, waaruit bleek dat de kapel in 1701 gebouwd werd. Over deze kapel zie: A. OCKET, *Gedenk-stukken raekende de parochiale kerk van Sint-Salvator in de stad Brugge beginnende van haere stifting in de zevende eeuw tot het begin der negentiende eeuw*, oorspronkelijk handschrift in het bezit van Baron E. de Béthune te Marke, pp. 392-393; B.-J. GAILLIARD, *Kronijk der stad Brugge of tijdrekenkundige beschrijving sedert derzelver oorsprong tot op heden*, Brugge, 1849, pp. 286-287; A. DUCLOS, *Bruges. Histoire et Souvenirs*. Brugge, 1910, p. 495. Wij betuigen onze oprechte dank aan de h. M. De Duytsche, beambte bij de Gemeentelijke Commissie van Openbare Onderstand van Brugge die onze aandacht op het probleem heeft gevestigd.

haar voorgevel en interieur rijk geornamenteerd (2). Volgens Pieter Le Doulx, biograaf van de Brugse kunstschilders, was in de marmeren binnenmuurlambrizing een reeks van zes geschilderde Lijdenstaferelen ingevat. Deze doeken waren, volgens dezelfde auteur, door Lodewijk De Deyster geschilderd en verbeeldden: I, Jezus afscheid nemend van Zijn Moeder; II, Jezus in de Olijfhof; III, Jezus door de Cedronbeek gesleurd; IV, Jezus voor Caïphas; V, de Geseling en VI, de Doornenkroning (3). Tijdens de Franse overheersing werd dit bedehuis, ofschoon stadseigendom, verkocht en afgebroken (4).

Van de zes Passietaferelen uit de voormalige Heilig-Sacramentskapel kunnen er thans drie met zekerheid nagewezen worden. Zij worden bewaard in het museum van het gasthuis van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie te Brugge en stellen respectievelijk voor: I, Jezus afscheid nemend van Zijn Moeder, toegeschreven aan Anna De

(2) Vgl. A. OCKET, *a.w.*, p. 392: „Deze kapelle is niet groot, maer zij is regelmatig en van eene redelijke goede bouwkunde. Haeren voorgevel is den fraaysten van alle de kapellen dezer stad. Van binnen overtreft zij ze alle door haere vercieringen. De meuren zijn bekleed tot d hoogde der vensters met schilderijen besloten in zwart marme (*sic*) lysten. Beneden schilderijen tot op den grond is de meurbekleding van wit en zwart marmer”. Vgl. ook P. LE DOULX, *Levens der konstschilders, konstenaers en konstenaeressen... van de stadt van Brugge*, oorspronkelijk handschrift op het stadsarchief te Brugge, p. 68-69; B.-J. GAILLIARD, *a.w.*, p. 286.

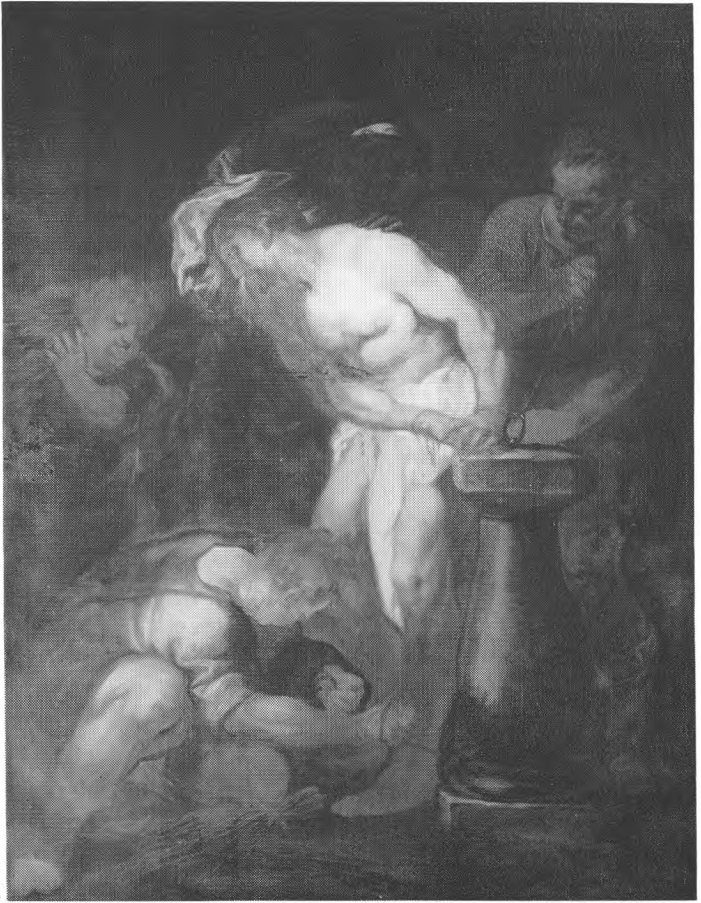
(3) P. LE DOULX, *a.w.*, p. 69, geeft van deze stukken de volgende omschrijving: „I, daer den Zaligmaker Zijne Moeder verlaet gaende naer Zijn bitter lijdën; II, Christus in den Hof van Oliveten; III, Onzen Zaligmaker gesleept door de beke van Cedron; IV, daer Jezus ontfangd den kaekslag in de tegenwoordigheyd van den oppersten priester Caïphas; V, den Zaligmaeker gebonden aen de colonne; VI, Zijne Kroning”. Ook G. P. MENSAERT, *Le peintre amateur et curieux*. Brussel, 1763, deel II, p. 60, maakt van deze zes schilderijen gewag, en voegt eraan toe dat L. DE DEYSTER eveneens opdracht had gekregen om de Verrijzenis, welke het altaar van genoemde kapel moest versieren, te schilderen, maar dat ten gevolge van zijn overlijden deze bestelling aan Jozef Van De Kerkhove opgedragen werd.

(4) Zie A. OCKET, *a.w.*, p. 392 en A. DUCLOS, *a.w.*, p. 495.

Copyright A.C.L. Brussel.

1. Anna ? De Deyster :
Jezus afscheid van Zijn Moeder nemend.
(Brugge, O.-L.-V. ter Potterie).

Copyright A.C.L. Brussel.

2. Lodewijk De Deyster : De Geseling.
(Brugge, O.-L.-V. ter Potterie).

Deyster (1690-1747) (afb. 1); II, de Geseling (afb. 2); en III, de Doornenkroning, beide op naam van Lodewijk De Deyster (1656 ?-1711), haar vader. Deze drie schilderijen meten elk 203 cm. hoog bij 155 cm breed (dagkant van de doeken) (5). In een inventaris van de kunstwerken toebehorende aan de Commissie van Openbare Onderstand, vroeger de Burgerlijke Godshuizen van Brugge, en opgemaakt in 1875, staan deze drie doeken met onmiskenbare duidelijkheid vermeld. Een nota bijgevoegd in 1877 stipt aan dat zij op 24 augustus van dit jaar naar het museum van genoemd gasthuis werden overgebracht. Blijkens dezelfde inventaris zijn deze werken herkomstig van bewuste Heilig-Sacramentskapel, alwaar zij bij de afbraak door de Broeders van het Sint-Juliaansgasthuis te Brugge aangeworven werden (6). Van zijn kant vermeldt A. Couvez in 1852 de aanwezigheid van deze schilderijen in de kerk van het Sint-Juliaansgasthuis (7).

Volgens genoemde inventaris van het kunstbezit van de Burgerlijke Godshuizen wordt het schilderij dat Jezus afscheid van Zijn Moeder nemend voorstelt, aan Anna De Deyster toegeschreven. A. Maertens, aalmoezenier ter Potterie en samensteller van de catalogus van de

---

(5) Vgl. A. MAERTENS, *Onze Lieve Vrouw der Potterie*. Brugge, 1937, p. 454-455, waarin catalogusnummer 11 overeenstemt met ons nummer I, cat. 20 met ons nr. II, cat. 16 met ons nr. III. De afmetingen welke A. MAERTENS voor hier bedoelde schilderijen opgeeft zijn foutief.

(6) Zie *Etat indicatif des tableaux, status et autres objets d'art appartenant à l'administration des Hospices Civils de la ville de Bruges* (1875), berustend op het archief van de Commissie van de Openbare Onderstand van Brugge, karton K 4, nr. 19, waarin nr. 58, toile, le Crist Se séparant de Sa Mère avant Sa Passion; nr. 59, toile, le Couronnement d'épines, en nr. 60, toile, la Flagellation. Deze *Etat indicatif* geeft als afmetingen van deze schilderijen h. 210 cm. bij b. 160 cm. klaarblijkelijk zijn dit de afmetingen van de ramen. Het gesticht ter Potterie en het voormalige Sint-Juliaangasthuis ressorteerden onder genoemde commissie.

(7) Zie A. COUVEZ, *Inventaires des objets d'art qui ornent les églises et les établissements publics de la Flandre Occidentale*, Brugge, 1952, p. 485.

aldaar bewaarde kunstschaten, had hiervan evenwel geen kennis en steunde zijn toeschrijving ter zake blijkbaar alleen op de overlevering in het gasthuis. Het eventueel auteurschap van Anna De Deyster in verband met onderhavig schilderij hoeft niet als een tegenstrijdigheid ten overstaan van Le Doulx' relaas nopens de Passiereeks uit de Heilig-Sacramentskapel aanzien te worden. Sprekende over Anna De Deyster merkt deze schrijver immers op dat haar schildertrant haast niet van deze van haar vader te onderscheiden valt, en dat dit niet zelden aanleiding tot betwistingen gaf. Uitwijdend over bewuste Lijdensreeks noteert hij het volgende : „ Men konde deze schilderïen nooyt uyt zijne handen krijgen ”. Wellicht zijn zij pas na de dood van De Deyster, in 1711, geleverd geworden. Uit Le Doulx' verdere kontekst kan men trouwens afleiden dat de oud geworden schilder opgezien heeft tegen de expositie van dit late werk. Zo gezien bestaat de mogelijkheid dat Anna haar vaders werk heeft voltooid (8).

Ook E.H. M. English en na hem dr. H. Pauwels hebben beweerd een deel van de Lijdensreeks van de voormalige Heilig-Sacramentskapel in de Sint-Salvatorskerk te Brugge teruggevonden te hebben. In de noordelijke dwarsbeukkapel van deze kerk, genaamd de kapel van de Nood Gods, hangen inderdaad drie Passieschilderijen naast elkaar in één omlijsting gevat. Deze doeken worden blijkbaar van ouds aan de Brugse schilder Lodewijk de Deyster toegeschreven. Volgens M. English verbeelden zij despectievelijk van links naar rechts : I, de Doodstrijd (afb. 3); II, de Geseling (afb. 4); en III, de Doornenkroning. A. Pauwels daarentegen ziet in nr. I

---

(8) Zie de in noot (6) genoemde inventaris; P. LE DOULX, *a.w.*, p. 69 en A. MAERTENS, *a.w.*, p. 454.

een voorstelling van Christus vóór de Hogepriester (9).

Het onderwerp dat in het laatstgenoemde schilderij wordt voorgesteld is alleszins erg onduidelijk en bovendien is het doek erg nagedonkerd. Met H. Pauwels menen wij dat M. English dit tafereel niet juist heeft betiteld. De bovenhelft van het doek wordt inderdaad nagenoeg geheel ingenomen door twee Romeinse soldaten. Welnu, de aanwezigheid van Romeinse soldaten sluit bepaald een voorstelling van de Doodstrijd uit. Anderzijds wijst een groot stuk gordijn bovenaan de samenstelling eerder op een binnenscène, zodat de mening van H. Pauwels nog het best kan bijgetreden worden.

Vermits de Geseling en de Doornenkroning der Potterie onbetwistbaar uit de voormalige Heilig-Sacramentskapel herkomstig zijn, is het uitgesloten dat de gelijknamige schilderijen van de Sint-Salvatorskerk eveneens vandaar zouden herkomstig zijn. Wat het tafereel met Christus vóór de Hogepriester aangaat, stellen zich evenwel problemen.

Op het eerste gezicht schijnt de vaststelling dat de Passieschilderijen van de Sint-Salvatorskerk kleiner zijn dan deze van de Potterie, de hypothese dat deze drie tafereelen gezamenlijk tot de Passiereeks uit de Heilig-Sacramentskapel zouden behoord hebben, dadelijk omver te werpen. Nader beschouwd is dit toch niet helemaal het geval.

Onderhavige schilderijen uit de Nood-Godskapel hebben niet alle drie dezelfde afmetingen. Hadden M. English en H. Pauwels dit feit niet voorbijgezien, dan zouden zij op hun hoede geweest zijn bij het „en bloc” verwijzen naar één en dezelfde herkomst voor deze drie

---

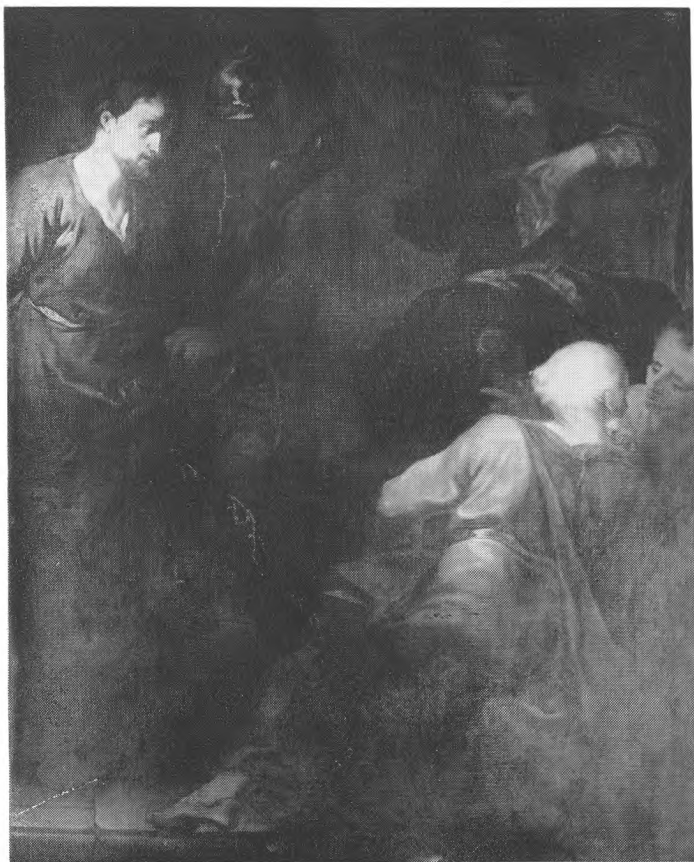
(9) Zie M. ENGLISH, in : Parochieblad, Brugge, nr. 24 (16 juni 1957), en H. PAUWELS, *De schilderijen uit de 17de en de 18de eeuw in de Sint-Salvatorskerk te Brugge* — West-Vlaanderen, dl. VIII (1959), p. 59.

doeken. Het doek met Christus vóór de Hogepriester is merkbaar breder dan de twee andere. Het meet 185 cm. hoog bij 146 cm breed (dagkant van het doek), wijl het middenste schilderij en dit van rechts gelijk van hoogte, maar 11 cm smaller zijn. Omwille van de symmetrie had het breedste doek, in een drieledige opstelling als hier, voor middenstuk moeten dienen. Doch daarmede ware de chronologische opeenvolging van de onderwerpen op een onverantwoorde wijze verstoord geworden. Het is duidelijk dat wij hier met een schikking te doen hebben, die de doeken in tegenstrijd met hun oorspronkelijke bestemming tot een soort triptiek of liever fries naast elkaar geplaatst heeft. Overigens toont de sprong tussen het gebeuren in de Olijfhof en de beide elkaar opvolgende folterscenes eveneens aan dat het grotere doek van links aanvankelijk niet in één omlijsting bij de twee andere hoorde (10).

Het is duidelijk dat men bij het samen inlijsten van de bespannen ramen uit de Nood Godskapel alleen het grootste van de drie bij de twee kleinere heeft kunnen aanpassen. De laterale afsnijding van de figuren op het bredere doek van links schijnt daar ook op te wijzen. Moesten wij het hele gevaarte even van de muur kunnen afhaken, dan zouden wij bij het onderzoeken van de randen van het doek hieromtrent allicht volstreekte zekerheid verkrijgen. Een compositorische vergelijking van de Passieschilderijen uit de Potterie met de Gevangenneming uit Sint-Salvators, waarvan wij de stilistische toeschrijving aan De Deyster bijtreden, brengt ons overigens tot de overtuiging dat laatstgenoemd doek aan oppervlakte heeft ingeboet. De schilderijen van De Deyster uit de Potterie vertonen boven de koppen van de figuren opvallend kale hemels en een ledige achtergrond langsheen de zijkanten. Gelijkaardige schaars gevulde

---

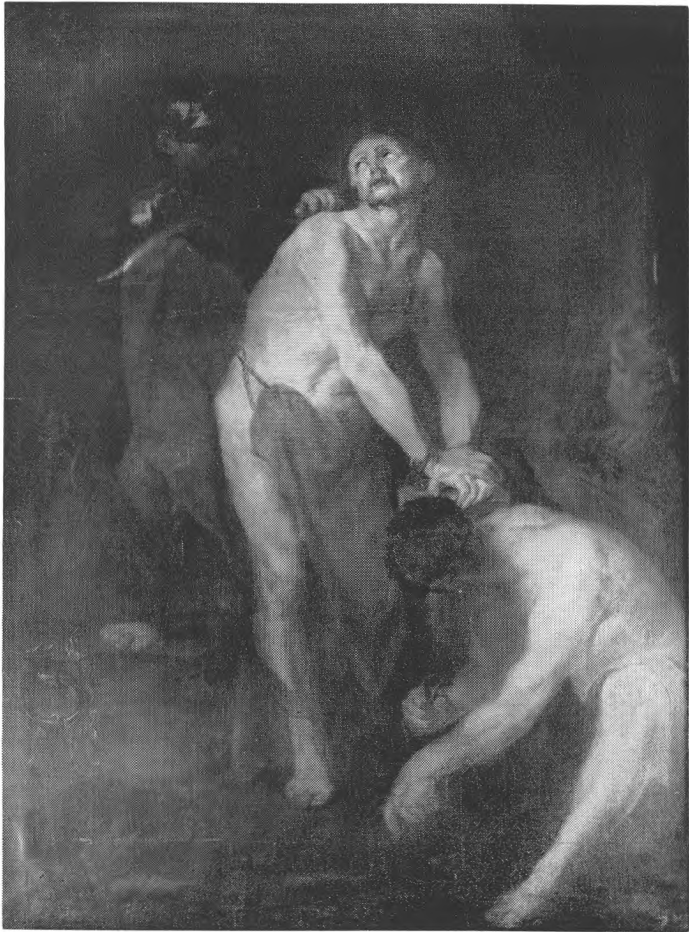
(10) A. COUVEZ, *a.w.*, p. 220, gaf de maten van het linkse schilderij op, dus van het breedste, als gangbaar voor de drie.

Copyright A.C.L. Brussel.

3. Lodewijk De Deyster : Christus vóór de Hogepriester.
(*Brugge, S.-Salvatorskerk*).

Copyright A.C.L. Brussel.

4. Lodewijk De Deyster : De Geseling.
(Brugge, S.-Salvatorskerk).

partijen schijnen van bewust schilderij uit de Sint-Salvatorskerk afgesneden te zijn.

Zoals men ziet kan de Christus vóór de Hogepriester van de Nood-Godskapel oorspronkelijk even groot geweest zijn als zijn verwante Passietaferelen van de Potterie. Deze vaststelling noopt er ons toe te besluiten dat de kwestie van de afmetingen geen absolute aanwijzingen oplevert.

Het onderwerp dat in dit schilderij behandeld wordt leidt tot klaardere gevolgtrekkingen. In de gegeven omstandigheden kan alleen het onderwerp van het schilderij een aanwijzing behelzen in verband met zijn herkomst. Welnu, aangezien H. Pauwels' betiteling van het nr. I van de Nood-Godskapel misschien juist is, is het mogelijk dat dit doek van de Heilig-Sacramentskapel herkomstig is. Christus vóór de Hogepriester kan inderdaad in overeenstemming gebracht worden met „daer Jezus ontfangd den kaekslag in de tegenwoordigheid van den oppersten priester Caïphas” uit de opgave van Le Doulx.

Van de reeks van zes Passietaferelen, die in de voormalige Heilig-Sacramentskapel te Brugge aanwezig waren, hebben wij er dus drie met zekerheid geïdentificeerd, namelijk: de doeken voorstellende: Jezus afscheid van Zijn Moeder nemend, de Geseling en de Doornenkroning, alle bewaard in het museum van het gasthuis ter Potterie. Daarnaast hebben wij aangetoond dat twee van de drie Passieschilderijen — de Geseling en de Doornenkroning — uit de Nood-Godskapel van de Sint-Salvatorskerk, in tegenstrijd met wat beweerd wordt, bepaald niet tot de Passiegroep van de verdwenen kapel hebben behoord. Wat het doek met Christus vóór de Hogepriester betreft, zijn wij van mening dat de door M. English en H. Pauwels opgegeven herkomst voor mogelijk mag gehouden worden zonder meer.

Boekbesprekingen

J. F. Verbruggen, *Het Gemeenteleger van Brugge van 1338 tot 1340 en de Namen van de Weerbare Mannen*. Brussel, 1961. Eén deel in-8°, 244 blz. (Koninklijke Commissie voor Geschiedenis).

Onderhavig werk is de bewerking van het register van de tien krijgstochten, ondernomen door de stad Brugge in 1338-1340, register dat bewaard wordt op het Brugse Stadsarchief.

De talrijke namen die erin voorkomen, geven een bijna volledige opgave van de gehele Brugse krijgsmacht.

In zijn inleiding bezorgt Dr. Verbruggen een overzicht van de inrichting van het Brugse gemeenteleger in die jaren. Het werd opgeroepen per vouden van 607 man : 96 poorters en 511 ambachtslieden, waarin ieder zestendeel en ieder ambacht een bepaald aantal mannen moest leveren. Het hing af van de omstandigheden hoeveel vouden opgeroepen werden. De volledige Brugse militie telde daaromtrent twaalf vouden.

Daarenboven beschikte de Brugse krijgsmacht over bijzondere korpsen van kruisboogschutters, politieagenten, rode kaproenen en het personeel van de werptuigen.

Schr. heeft iedere naam afzonderlijk opgenomen, waardoor hij tot het zeer preciese cijfer van 7234 man kwam, dat in 1340 de Brugse krijgsmacht vormde. Vroeger, in 1933, heb ik reeds dit register gebruikt voor de berekening van de Brugse bevolking in 1340 en kwam toen tot het foutieve cijfer van 6044 man.

Tot slot geeft Dr. Verbruggen de alfabetische lijst van al de Brugse weerbare mannen voor deze periode, zowel voor de zes wijken van de poortერი als voor de 53 ambachten. Deze lijst is een zeer belangrijke bron ook voor de studie van de Brugse persoonsnamen.

Het boek is een waardevolle bijdrage tot de krijgsgeschiedenis van de stad Brugge in de middeleeuwen.

J. DE SMET

L. Brouwers, *Carolus Scribani S. J. 1561-1629. Een groot man van de Contra-Reformatie in de Nederlanden*. Studiën en tekstuitgaven van Ons Geestelijk Erf bezorgd

door het Ruusbroec-Genootschap te Antwerpen. Deel XIV. Antwerpen, Prinsstraat 17, 1961. XXIII-583 blzn. tekst + 9 blzn. platen.

Met deze uitgave keert Dr. Brouwers naar de geschiedenis terug met een studie die een uitbreiding is van zijn doctoraatsproefschrift *Scribani als humanistisch geleerde* (Leuven, 1933). Dadelijk valt op dat de nieuwe titel *Een groot man van de Contra-Reformatie* in elk geval veel adequater is, en dit thema bovendien veel uitvoeriger werd behandeld dan Scribani's humanistische bedrijvigheid. Wij menen tevens dat de waarde van deze studie precies gelegen is in de documentatie i.v.m. de Contra-Reformatie. Inderdaad is de auteur erin geslaagd een vrij levendig beeld te brengen van de polemieken waarin de Jezuïeten zowel met de Noordelijke Nederlanden als in Frankrijk waren gewikkeld en dit vertrekend van het aandeel dat precies Scribani hierin had. Dat is voor onze geschiedenis in die mate van belang dat het ons leert hoe, zoals reeds in de vroegere decennien van de zestiende eeuw, nu opnieuw zowel Scribani als zijn tegenstanders Scaliger, Arnauld en b.vb. D. Badius uit een gans andere wereld met mekaar poogden te praten. Het is ons bovendien opgevallen dat de auteur precies op dit punt de fout begaat, wellicht door zijn jarenlange vertrouwdeheid met zijn onderwerp, zich volledig tot de gedachtengang van Scribani te bekeren en het evenmin als Scribani nodig te achten de tegenstanders te begrijpen. De blzn. 152-153 b.vb. waar de auteur een biografie aan Badius wijdt, zijn niet zonder vooroordeel geschreven; bij de bespreking van de *Justi Lipsi Defensio Postuma* (1608) wijdt de auteur veel te weinig aandacht aan de werkelijke verwijten die Lipsius vanuit Leiden werden toegestuurd; terwijl Dr. Brouwers zonder enige nadere verklaring aanneemt dat Lipsius reeds in zijn *Politicorum... Libri sex* met de „ware godsdienst" het Katholicisme bedoelde en toen reeds besloten was naar de Zuidelijke Nederlanden terug te keren (blzn. 165-166). Opmerkelijk is verder in hetzelfde hoofdstuk dat de auteur De Lescalle een deknaam noemt voor Scaliger, waar dit diens eigen naam is (blz. 145). Tot zover een paar opmerkingen over het Hoofdstuk IX, dat wij menen het belangrijkste van dit werk te zijn.

Deze biografie lijkt verder op het eerste zicht chronologisch te verlopen. Doch telkens het pas gaf bracht de auteur — af en toe feitelijk onnodig (zie de blzn. 1-11, 85-92, 124-129 e.a.) — uitgebreide toelichtingen waardoor wij naast het biografische element tevens o.m. een beeld krijgen zowel van het destijdsse onderwijs-

stelsel (Scribani was namelijk achtereenvolgens leraar te Molsheim, Trier, Luik, Dowai en rector te Antwerpen en Brussel) als van de huiselijke aangelegenheden der kloostergemeenschappen (te Keulen, Trier, Mechelen, Antwerpen, Lier...) waarin Scribani verbleef. In die zin brengt deze studie een voorname inleiding op de emancipatie van de Jezuïeten en de uitbouw van hun onderwijs in de Zuidelijke Nederlanden.

Belangrijk kon tevens de speurtocht naar Scribani's persoonlijkheid worden waar deze achtereenvolgens behandeld werd in: Scribani als kloosterling (Hs. 13), als ascetisch schrijver (Hs. 14) en als belangstellende in de eigentijdse politieke gebeurtenissen (Hs. 16). Precies in deze hoofdstukken, waarin Dr. Brouwers de publicaties van Scribani ontleedt, zonder confrontatie overigens met wat Scribani's tijdgenoten over gelijkkluidende onderwerpen verhandelden, gaat de auteur zich opnieuw teveel vereenzelvigen met Scribani en is de ontleding te weinig concreet geordend om Scribani's persoonlijkheid op een duidelijke wijze, d.i. in tegenstelling met zijn tijdgenoten, vast te leggen. In dit verband is overigens Hoofdstuk V een nogal eigenaardig verschijnsel. Als hoofdbron hiervoor gebruikt de auteur het *Elogium* na Scribani's dood opgesteld, en hij volgt het op de voet. Als werkelijk de Bruggeling J. de Tollenaere de enige is die als auteur van dit *Elogium* kan in aanmerking komen (blz. 525), dan bewijst Dr. Brouwers nergens waarom de tekst in se objectief moet zijn. Wanneer de auteur in Hoofdstuk VII Scribani uitschildert als humanistisch geleerde, dan kent ook dit hoofdstuk een zeer zwak verloop, vooreerst in het gebrek aan een definitie van wat de auteur met humanisme bedoelt, en de daaruit voortvloeiende verwarring dat b.vb. Scribani een christelijk humanist was, en de Calvinistische theologen tot de niet-christelijke behoren. Wij beseffen zeer goed de diepgang van dit probleem en de enorme moeilijkheden van een biografische studie die zoveel diverse aspecten van een bepaalde eeuw moet aanraken. Wij menen als een tekort nochtans te moeten aanrekenen: het resoluut goedkeuren van alles wat Scribani in de geest van de Contra-Reformatie leerde en schreef, en wij menen dat de auteur dit op menige plaats, wellicht onbewust, doet.

Hebben wij hierboven teveel de nadruk gelegd op een paar hiaten in deze studie, dan drukken wij tot besluit toch graag onze waardering uit voor de resultaten van dit omvangrijk gedocumenteerde werk. De inleiding bevat bovendien o.m. een overzicht van de 19 publicaties (waaronder 5 Nederlandstalige) van de hand van C. Scribani. De herdrukken en vertalingen werden in deze lijst

niet opgenomen. In 9 bijlagen volgen o.m. de iconografie van Scribani, en chronologische lijsten i.v.m. de Provinciaals, Jezuïeten-oversten en rectoren. Een zeer volledig register besluit dit voortreffelijk geheel, dat op 23 december 1962 bekroond werd met de provinciale prijs voor geschiedenis 1961 door de Provincie Oost-Vlaanderen.

A. DEWITTE

J. Helbig, *Les vitraux médiévaux conservés en Belgique. 1200-1500* (Corpus Vitrearum Medii Aevi, Belgique I). Brussel, 1961, 296 blz., ill.

Meer en meer wordt, naast de traditionele monumentenbeschrijving per gebouw, lokaliteit en plaats, overgegaan tot het opmaken van inventarissen die bepaalde kunststukken of -voorwerpen tot onderwerp hebben. Een voorbeeld is het bekende Corpus der Vlaamse Primitieven, dat reeds uit enkele delen bestaat. Een ander is de inventaris van de Vlaamse tapijtwerken, waaraan ijverig gewerkt wordt in het Centrum voor de geschiedenis van de Textiele Kunsten (Rijksuniversiteit te Gent). Stemmen zijn reeds opgegaan om de orgels (inzonderheid als instrument) te beschrijven. In Nederland kent men de moleninventarissen, in Duitsland de Glockenatlas. Zodoende wordt tegemoet gekomen aan de wens van talrijke vorsers die het studie- en vergelijkingsmateriaal van hun specialiteit gegroepeerd willen zien.

Voor een aantal jaren werd het plan opgevat een wetenschappelijke inventaris op te maken van de nog bestaande Middeleeuwse glasramen. Van dit *Corpus Vitrearum Medii Aevi* verscheen in 1956 het eerste deel van de Zwitserse reeks, waarvan er in totaal 4 delen voorzien zijn, in 1958 volgde het eerste Duitse (15 voorzien), in 1959 het eerste Franse (25 voorzien) en in 1961 het eerste Oostenrijkse (5 voorzien). Onlangs nu kwam het enige deel over België van de pers. Tenminste, we menen dat er maar één deel is, want op blz. 296 wordt in het uitgavenschema over België gezegd: „un volume prévu et paru”. Toch draagt het hier besproken boek enkele malen de vermelding „Belgique. Tome 1”. Naar we menen, kan moeilijk uit het voorhanden materiaal een tweede deel gevuld worden.

Het deel van het Corpus dat aan ons land gewijd is, werd opgesteld door dr. J. Helbig, ere-konservator van de Koninklijk Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel. Door zijn talrijke publikaties over het onderwerp, w.o. het monumentale tweedelige „De glasschilderkunst in België. Repertorium en documenten” (1943-1951), had de schrijver bewezen het verspreide en dikwijls moei-

lijk bereikbare materiaal, als niet één, te beheersen. Hij begint zijn werk met een zeer beknopte historische syntese. Men kan deze geschiedkundige inleiding uitvoeriger wenssen, maar een Corpus van glasramen heeft nu eenmaal niet tot taak de geschiedkundige evolutie van de stijl en de techniek te schetsen, maar wel het bestaande materiaal nauwkeurig vast te leggen door tekst, foto's en tekeningen.

Het eigenlijke repertorium telt 55 nrs. (glasramen of fragmenten) die in kronologische volgorde, gaande van de 13e eeuw tot 1500 uitvoerig beschreven worden. Eerst wordt de identifikatie van het werk gegeven (repertoriumnr., benaming, school, datering, eventueel naam van de glazenier, plaats van bewaring, afmetingen), daarna wordt uitvoerig de voorstelling, de herkomst, de staat van bewaring en de stijl bestudeerd. Soms wordt nog uitgebreid over de identifikatie van de voorgestelde personen, over de glazeniers, enz. De huidige toestand wordt telkens uitstekend toegelicht door een gedetailleerde tekening waarop de oorspronkelijke, herstelde en nieuwe gedeelten met eigen kleurschakeringen ingetekend worden. En het is dikwijls een grote ontgoocheling zodoende te moeten vaststellen welk groot percentage van als Middeleeuws bekend staande glasramen modern of gerestaureerd werk is. De overvloedige illustratie, bestaande uit 171 + 70 afbeeldingen (waarvan 14 kleurplaten) vervolledigt op passende wijze de tekst.

Het rijkst aan gotische glasramen zijn S. Martinus te Halle, S. Gommarus te Lier en de katedraal van Doornik. In Vlaanderen zijn volgende fragmenten bewaard: vijf engelen (begin 15e eeuw, nog bijna gans oorspronkelijk) en S. Joris en S. Michiel (omstreeks 1500, sterk hersteld) in het Gruuthusemuseum te Brugge, twee fragmenten in een Kortrijkse verzameling (Duits, midden 14e eeuw, tamelijk goed bewaard), zes fragmenten uit de Duinenabdij te Koksijde (13e-14e eeuw, oorspronkelijk).

Zoals reeds gezegd, is het jaar 1500 de einddatum van de behandelde kunstwerken. Ik weet niet of dat een algemeen eindpunt is voor gans het Corpus, maar de auteur schijnt er toch zelf ook een grens in te zien. „A ce moment, schrijft hij op blz. 7, en effet, l'introduction du style Renaissance marque un tournant décisif dans l'évolution du vitrail belge. Dans ce domaine particulier, la première manifestation connue de l'influence italienne remonte à 1503”. Wat niet belet dat na dit werk van Nicolaas Rombouts uit 1503, nog enkele volledig gotische ramen in het eerste kwart van de 16e eeuw tot stand kwamen, zoals J. Helbig zelf in vroegere studies overtuigend heeft bewezen. Deze hadden o.i. in een inventaris over *Middeleeuwse* glasramen niet mogen ontbreken. We

denken o.m. op de twee panelen (paus, bisschop, begiftiger) uit het Sint-Pietersgasthuis te Leuven (begin 16e eeuw).

Uit een vergelijking tussen Helbig's groot werk over de glaszijdelijde kunst in België en het Corpus blijkt dat in het eerstgenoemde werk meer bestaande Middeleeuwse glasramen vermeld worden dan in het tweede. Het is mogelijk dat enkele ramen intussen vernield zijn geworden of dat verdere studie een wijziging in de datering heeft meegebracht, maar de verschillen tussen beide werken wekken toch ernstige twijfel over de volledigheid van het Corpus. Daar het te voorzien was dat men beide werken met elkaar zou vergelijken, ware het misschien wel wenselijk geweest het verschil in keuze in beide werken in een voorafgaande nota te verantwoorden. Enkele voorbeelden. De weliswaar kleine 13e eeuwse oculi uit S. Goedele te Brussel (nr. 347) en S. Germanus te Tienen (nr. 1839) zijn niet meer opgenomen, alhoewel ze ons even interessant schijnen als b.v. de fragmenten uit Koksijde. De zes glasramen van de familie Adornes in de Brugse Jeruzalemerkerk (nr. 323 en 2170) heeft Helbig vroeger in de 15e-16e eeuw gedateerd; in het Corpus komen ze echter niet voor. In het museum te Nieuwpoort bevinden zich een twintigtal glasfragmenten, die in 1933 nabij de vroegere S.-Laurenskerk gevonden werden.

In het Corpus wordt één private verzameling (uit Kortrijk) opgenomen. Het is moeilijk uit te maken of men ook op dat gebied naar volledigheid gestreefd heeft. In zijn vroeger werk heeft de schrijver inderdaad meer Middeleeuwse fragmenten uit private verzamelingen vermeld, o.m. twee stukken uit een Brusselse verzameling, die zelfs afgebeeld werden (nr. 2230). Het schijnt dat de fragmenten die J. de Bethune in Bull. Com. Roy. d'Art et d'Arch., 44 (1905) besprak en afbeeldde (Helbig nr. 345) nog bij de familie bewaard zijn.

Deze enkele opmerkingen doen niets af aan de waarde van het Corpus, enkel over de volledigheid bestaat twijfel. Strikt genomen staat er anderzijds ook iets teveel in, want de *annexe 2* over enkele vernielde en verdwenen glasramen uit de Doornikse katedraal valt eigenlijk buiten het programma van het boek.

L. DEVLIEGHER

A. Deschrevel, *Schilderwerken van de Pseudo-Karel van Ieper (Frans Denys?) en zijn school*. Uitgave Stedelijk Museum, Ieper, 1962. In-8°, 47 blz. + 24 blz. afbeeldingen.

Door het Stadsbestuur van Ieper werd van 8 tot 26 april 1962 in

het Stedelijk Museum een tentoonstelling ingericht van een dertigtal schilderijen, die aan een anonymus uit de 16e-17e eeuw worden toegeschreven en door de inrichters de Pseudo Karel van Ieper wordt genoemd.

Karel van Ieper — zijn ware naam is Karel de Foort — wordt betrekkelijk uitvoerig door Karel van Mander behandeld (1604). Een belangrijke aanvulling leverde G. Caillet (1909-1910). De andere auteurs brachten weinig of geen nieuws en beperkten zich overigens meestal tot het opzoeken en het identificeren van zijn werken. Karel van Ieper moet inderdaad een schilder met talent geweest zijn. Hij werd te Ieper geboren en overleed aldaar in tragische omstandigheden in 1562. Men is het er over eens, dat er in Veurne en Ieper wel werken van hem worden toegeschreven maar het is alles zeer onzeker.

Over het Karel van Ieper-probleem buigt zich sedert ruim twintig jaar E.H. A. Deschrevel, onderpastoor te Ingoogem. De hier besproken tentoonstelling en vooral de desbetreffende catalogus, zijn de vrucht van zijn jarenlange studie.

In het spoor van zijn voorgangers beijverde Deschrevel zich de catalogus van de werken van Karel van Ieper samen te stellen. Bij vergelijking bleek al spoedig dat hier wel het werk van een en dezelfde schilder was samengebracht maar dat Karel van Ieper bezwaarlijk als de auteur in aanmerking kon komen, vermits verscheidene schilderijen geruime tijd na diens overlijden werden vervaardigd.

Gedurende verscheidene jaren dacht Deschrevel aan een zekere Everard Binace, een schilder die in 1612 in de abdij van Waasten werkzaam was. Korte tijd geleden is hij echter van mening gaan veranderen; nu denkt hij met het werk van Frans Denys te doen te hebben. Hij ontdekte namelijk dat Denys een schilderij voor het altaar van O.L.Vr. in de parochiekerk te Nieuwpoort had vervaardigd. Dit schilderij is jammer genoeg tijdens de oorlog van 1914-18 te loor gegaan, maar J. van Ysendycke, *Documents classés de l'art dans les Pays-Bas*, dl. IV, pl. 4, geeft een fotografische reproductie van het vooroorlogse Lieve Vrouwe-altaar, waarop de twee zijluiken van het triptiek zichtbaar zijn. Deschrevel erkende in deze luiken de hand en de trant van de ten onrechte aan Karel van Ieper toegeschreven schilderijen.

Van Frans Denys is weinig bekend. Tot omstreeks 1598 schijnt hij te Sint-Omaars gewoond te hebben terwijl uit archiefteksten blijkt dat hij tussen 1589 en 1609 schilderwerk heeft uitgevoerd te Duinkerke, Nieuwpoort, Ieper, Veurne, Diksmuide en Passendale.

Wat nu de reeks schilderijen betreft, die aan de pseudo Karel

van Ieper worden toegeschreven, zien wij dat de vroegste dateert van 1578 en de jongste van 1621.

De hypothese van Deschrevel steekt flink in elkaar en is sluitend, al berust ze niet op zeer stevige gronden. Ze is inderdaad geconstrueerd op gebrekkig vergelijkingsmateriaal — in casu een ongunstige foto van vóór 1914 — afdoende archiefteksten zijn niet voorhanden, en daarenboven zijn de biografische gegevens over Frans Denys onvoldoende. Wanneer nieuwe bijzonderheden in deze aan het licht komen, zal de stelling van Deschrevel uiteraard veel aan overtuigingskracht winnen.

Na er nog op gewezen te hebben dat geen ander bekend schilder in aanmerking kan komen, geeft Deschrevel de catalogus van de bewaarde en van de verdwenen werken welke aan de pseudo Karel van Ieper worden toegeschreven, waarna hij aldus besluit: „Zolang er geen nieuwe, opzienbarende vondsten gedaan worden kunnen wij gerust de werken van de pseudo Karel van Ieper op naam stellen van Fr. Denys. Daarmede is echter de vraag niet opgelost: of alle aan hem toegeschreven werken werkelijk van zijn hand zijn? Wij zijn de eersten om hierbij een zeker voorbehoud te maken. Waarschijnlijk heeft ook Denys school gemaakt, zodat het moeilijk valt precies uit te maken wat aan de meester en wat aan de leerling (vaak bijgestaan door de meester) moet toegekend. Stellig zal het bijeenbrengen van die verscheidene werken het onderling vergelijken mogelijk maken en leiden tot bepaalde vaststellingen. Laten wij hopen dat de tentoonstelling het uitgangspunt worde tot ernstig instuderen van de kunstwerken zelf, om aldus te komen tot een diepere kennis en waardering van de Ieperse meester, Frans Denys”.

Zoals men ziet is het geen eenvoudige catalogus maar een degelijke studie van een specifiek kunsthistorisch probleem. Met conservator O. Mus, in zijn Voorwoord tot de catalogus, zijn wij van mening dat het de moeite loonde de rijke vrucht van de jarenlange werkzaamheden van E.H. Deschrevel aan de openbaarheid prijs te geven. Tentoonstelling en Catalogus zijn ongetwijfeld een aanwinst voor de Westvlaamse kunstgeschiedenis en strekken inrichters en auteur tot eer.

A. SCHOUTEET

E. Dhanens, *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen. — IV. Dendermonde*. Gent, 1961, 256 blz., 210 afb.

In jg. 1961, blz 117-119, hebben we reeds een bespreking gewijd aan de opzet en de eerste verwezenlijkingen van de inventaris van het kunstpatrimonium van de provincie Oost-Vlaanderen (Temse, kanton Kaprijke, S. Niklaas te Gent). Het pas verschenen vierde deel over de stad Dendermonde behandelt achtereenvolgens de stadsaanleg en de versterkingswerken, de burgerlijke openbare gebouwen, de kerkelijke gebouwen, de huizen. Uitgebreide registers op plaats- en persoonsnamen, op voorwerpen en ikonografie verhogen daarenboven nog de documentaire waarde van deze inventaris.

De vorige maal hebben we reeds de lof van de onderneming gemaakt, het moge nu volstaan met te zeggen dat nog naar verbetering gestreefd werd o.m. door het afdrukken van meer en betere grondplannen en doorsneden van de bijzonderste gebouwen. Een goed stadsplan met straatnamen en de aanduiding van alle behandelde monumenten ware wel wenselijk.

Over het vermelden van niet meer bestaand kerkmobilaair naar archiefteksten, kan men van mening verschillen. Als men geen afbeelding of geen duidelijke beschrijving bezit, is o.i. zulke opsomming meer op zijn plaats in een geschiedenis van een monument dan in een inventaris.

Een kleine opmerking betreffende de O.L.V. kerk: op het grondplan (afb. 7) wordt het koor als 14e eeuws aangeduid, terwijl in de tekst het driebeukig koor wel als 13e eeuws aanzien wordt. Opmerkelijk is ook dat de profilerings van de scheibogen in de benedenkerk en op de zuidkant van 't koor ongeveer dezelfde zijn, terwijl de noordzijde van 't koor een ingewikkeld profiel vertoont. Om de moeilijke bouwgeschiedenis gans uit te kienen zouden, bij gelegenheid van een restauratie, opgravingen en een grondig onderzoek van het gebouw moeten kunnen samen gaan.

L. DEVLIEGHER

V. Pil, pr.: *Zonnebeke. Heerlijk verleden en zonnig heden*. Drukk. Vonksteen, Langemark. 1962. 365 blz. + losse kaart.

Dit werk over verleden en heden van Zonnebeke, waaraan V. Pil gedurende vele jaren heeft gearbeid, vervalt in twee delen van ongelijke lengte. Meer dan de twee derden van het boek zijn gewijd aan de geschiedenis van de kerkelijke instellingen en hiervan wordt het leeuwenaandeel opgeëist door de abdij van Augustijner kanunniken van Zonnebeke. Schrijver behandelt de

geschiedenis van de abdij volgens een klassiek geworden schema. Hij beschrijft het ontstaan, waarbij hij terecht de nadruk legt op de rol die de burggraven van Ieper hierbij gespeeld hebben, en toont aan hoe het abdijsdomein in en buiten Zonnebeke zich geleidelijk heeft gevormd. In kronologische volgorde worden dan Lambertus, de enige bekende proost, en de abten die Zonnebeke gekend heeft, behandeld. Hierbij heeft schrijver werkelijk een uitstekend gebruik gemaakt van de archieven der abdij, die voor het grootste deel bewaard worden op het Bisschoppelijk Seminarie te Brugge. Jammer genoeg heeft hij zich bij de interpretatie van zijn gegevens al te dikwijls beholpen met verouderde literatuur, wat aanleiding geeft tot enkele verkeerde voorstellingen. Dit gebrek aan belesenheid is zeker te betreuen. De volledigheid van de dokumentatie staat echter buiten kijf en hier ligt juist de grote verdienste van V. Pil. Hij heeft zijn materiaal behandeld op een manier die ook de niet historisch gevormde lezer een klaar inzicht geeft in het ontstaan en de ontwikkeling van de abdij van Zonnebeke.

De vrouwenabdij van Nonnenbosse, eertijds gelegen in de zuidwestelijke hoek van de parochie, wordt behandeld op dezelfde wijze als de abdij van de Augustijnerkanunniken. Ook de parochiale geestelijkheid van Zonnebeke krijgt haar beurt en hier moet opnieuw gewezen worden op de volledigheid van het door schrijver verzameld bronnenmateriaal. Dit is ten andere hetgeen overal in het oog springt bij de behandeling van het kerkelijk verleden van Zonnebeke.

Waar schrijver echter het kerkelijk terrein verlaat, kan hem jammer genoeg niet dezelfde lof worden toegezwaaid. Misschien was de bewaarde dokumentatie hier niet zo omvangrijk, maar toch heeft men de indruk dat sommige bronnen niet werden aangeboord. Wellicht is dit de oorzaak van het gemis aan continuïteit in dit deel van het werk. Afzonderlijk beschouwd bevatten de verschillende hoofdstukken echter zeer waardevolle gegevens. Vooral de systematische behandeling van de toponymie van Zonnebeke verdient alle lof. Het relaas van de oorlogsgebeurtenissen 1914-1918 en de „dood van Zonnebeke” is aangrijpend, vooral door het opnemen van getuigenissen van inwoners die de verschrikkingen aan den lijve hebben ondervonden.

Met een overzicht van het hedendaagse Zonnebeke wordt dit werk afgesloten en hier kan worden aangestipt dat schrijver op dit punt zeer volledig is.

Van groot belang is tevens de illustratie van het boek. Plannen van domeinen en heerlijkheden, oude tekeningen en vooral

foto's werden opgenomen. Sommige ervan zullen wel unieke stukken zijn die door hun opname in dit werk van verlies gevrijwaard blijven.

Het boek van V. Pil is dus een werkelijke aanwinst voor de lokale geschiedschrijving. De behandeling van het kerkelijk leven is een toonbeeld van volledigheid, de gegevens over gemeente en inwoners vormen een veelzijdig overzicht van het leven van het oude en het hedendaagse Zonnebeke.

E. WARLOP

Kroniek

Opgesteld onder redactie van Z.E.H. J. De Cuyper. Persoonlijke nota's zijn ondertekend, redactionele nota's verschijnen naamloos.

PERSONALIA

Album J. De Smet. — Bij gelegenheid van de opruistelling op 1 april 1963 van dr. J. De Smet, konservator van het Rijksarchief te Brugge, hebben enkele kollega's, vrienden en bewonderaars het plan opgevat, ter zijner ere enkele bijdragen in een huldealbum te bundelen. In 't bijzonder voor de plaatselijke vorsers, is de gevierde immers een dienstvaardige raadsman geweest; nooit deed zelfs het kleinste heemkundige tijdschrift tevergeefs een beroep op zijn daadvaardige en vlugge medewerking.

In memoriam. — Op 13 oktober 1962 overleed te Antwerpen waar hij stadsarchivaris was, prof. dr. F. Blockmans. Geboren te Antwerpen op 7 januari 1911, studeerde hij geschiedenis te Gent, en promoveerde in 1933 met een uitvoerige studie over „Het stedelijk patriciaat te Gent tot omstreeks 1300”, die in 1938 van de pers kwam. Hij bezorgde bovendien een paar bronnenpublicaties over Gentse sociale en economische toestanden in de 13e eeuw, wijdde een kritische studie aan de stadskeure van Geraardsbergen van 1067-1070 in de Handelingen van de Kon. Com. voor Geschiedenis (1941), stond aan onze Handelingen van 1939 een merkwaardige studie af over de twee opeenvolgende Gentse „portus” en schreef bovendien verschillende studies over Brabantse onderwerpen.
E. I. S.

Op 17 juli 1962 overleed de Noord-Nederlandse historicus J. Romein (*30 oktober 1893). Bekend is zijn „Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving in de Middeleeuwen” (Haarlem, 1932) en vooral „De Lage Landen bij de zee”, waarvan de eerste uitgave in 1934 en een vierde in 1961 in een vierdelige pocketuitgave verscheen.

In de ouderdom van 75 jaar overleed op 6 augustus 1962 Mgr. E. Lotthé. Geboortig van het Frans-Vlaamse stadje Belle, heeft hij met bijzondere liefde de kerken en hun kunstwerken uit zijn geboortestreek bestudeerd.

ALGEMENE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Prijs „Pro Civitate”. — In 1963 wordt de prijs „Pro Civitate” voor een oorspronkelijke en onuitgegeven bijdrage tot de geschiedenis van een gemeente, voorbehouden aan niet-universitair gediplomeerden. De uiterste datum voor het indienen der werken is 1 juli 1963.

Historische prenten voor het onderwijs. — In de hiervoor op blz. 143 reeds vermelde uitgave van N.V.J. Van In, te Lier, zijn nu ook de reeksen 1-5 verschenen. Ze hebben tot onderwerp de voorgeschiedenis, de Romeinen, de Tongeren, de Franken, heiligen en kloosters. Ook ditmaal is aan deze dokumentatiemappen zeer veel zorg besteed.

Romeinse muntvondsten in West-Vlaanderen. — In de „Handelingen van de Kon. Geschied.- en Oudh. Kring van Kortrijk”, 31 (1959-1960), blz. 3-64, heeft dom. P. Favorel een degelijke inventaris opgesteld van de Romeinse muntvondsten in de provincie West-Vlaanderen, en dit hoofdzakelijk aan de hand van litteraire bronnen. In alfabetische volgorde worden vondsten uit 55 gemeenten besproken; telkens geeft schrijver de bibliografie en een beschrijving van wat van de muntvondst bekend is. In een „nabeschouwing” wordt gehandeld over het verspreidingsgebied (een vierde van de vermelde gemeenten ligt in het Leiedal en de meeste vindplaatsen bevinden zich nabij Romeinse wegen) en de datum en de oorzaak van de ingraving der muntschatten. Het vaststellen van deze data stuit echter op vele moeilijkheden omdat de meeste vondsten niet goed beschreven zijn en talrijke munten verloren gegaan of zoek geraakt zijn. In een „aanhangel” worden dan nog de munten van Gallische volksstammen besproken.

Toen wij onlangs enkele West-Vlaamse tijdschriften doorliepen, hebben we een aantal aanvullende gegevens kunnen noteren, die weliswaar niet van groot belang zijn, maar ons toch het vermelden waard lijken.

BRUGGE. Het betreft voorwerpen die gevonden werden tijdens de funderingswerken voor het Provinciaal Hof. „Il paraîtrait qu'une urne romaine, contenant de nombreuses pièces en argent du IIe siècle de l'ère chrétienne, aurait été découverte ??? Quelques pièces seules nous sont parvenues”. (An. Soc. d'Emulation Bruges 60, 1910, blz. 356).

DAMME. J. H(outave) en J. O(pdendrinck) vermelden in hun kleine katalogus van het Sint-Janshospitaal te Damme (Brugge, 1902), op blz. 10 : „Romeinsche munten van Nero, Vespasiaan,

Antonijn de Vrome, Commodus, Faustina". Aan R. Vandenberghe heeft pastoor Opdendrinck indertijd gezegd dat deze munten tijdens verbouwingen in het hospitaal waren gevonden.

GISTEL. Wijlen burgemeester Ronse heeft ons verteld dat, toen P. Bortier de hoeve „Britannia" bouwde en baksteen ter plaatse bakte, er Romeinse munten en wapens gevonden geweest zijn.

IEPER (omgeving). In 1847 verkreeg het museum een honderdtal munten uit de tijd van Gallienus, die in de omgeving van de stad waren gevonden. (*Rapport sur l'état de l'administration dans la Flandre-Occidentale*, Brugge, 1848, blz. 159. Misschien is deze vondst te vereenzelvigen met de schat uit Wijtschate (Favorel, o.c., blz. 49-50).

IZEGEM. In de tentoonstelling van sept. 1960 waren verscheidene Romeinse munten te zien, die ter plaats gevonden waren.

KOKSIJDE. In de oude begraafplaats onder de Duinenabdij werden vier fragmenten gevonden van een klein bronzen geldstuk dat uit de laatste tijd van het Keizerrijk schijnt te dateren. (P. Van Gansbeke, De munten, in P. Schittekat, Onder de duinen van Koksijde, Koksijde, 1960, blz. 108).

NIEUWPOORT. „Twee geldspeciën in koper dragende koppen van roomsche keizers heeft men over eenige jaren gevonden bij Niepoort. Deze heb ik onlangs weten verkoopen bij Mr Vyt te Gent". (*Rond den Heerd*, 7, 1871-1872, blz. 347).

Sinds het verschijnen van de studie van dom Favorel is de inventaris intussen ook verder aangegroeid door studies en vondstmeldingen. Aartrijke: M. Thirion, Le trésor d'aurei découvert à Aartrijke en 1806 ou 1808, in *Rev. Belge Num.*, 107, 1961, blz. 211-214; De Panne: P. Favorel, La région de la Panne à l'époque Préromaine, Romaine et Franque, in *Hand. Geschied- en Oudh. Kring Kortrijk*, 32, 1961-1962, blz. 45-48; M. Dewulf, Archeologische vondst te De Panne en te Bray-Duinen, in *Bachten de Kupe*, 5, 1963, blz. 21; Elverdinge en Werken: M. Thirion, Les trésors de sesterces d'Elverdinge et de Werken. Les imitations des bronzes de Postume et la circulation du bronze au IIIe siècle, in *Rev. Belge Num.*, 106, 1960, blz. 81-198; Izegem: in *Ten Mandere*, 2, 1961-1962, afl. 1, blz. 11; Oudenburg: J. Mertens, Oudenburg et le Litus Saxonicum en Belgique, in *Helinium*, 2, 1962, blz. 59-60.

We hopen dat dom Favorel zijn nuttige inventaris in de toekomst verder zal kunnen bijhouden en aanvullen.

L. Devliegheer

Middeleeuwse munten. — In de duinen van Schouwen (Zeeland), werden een aantal Vlaamse munten gevonden. Het betreft

mijten die alle uit de 14e eeuw dateren, en wel uit de regering van Lodewijk van Nevers en Lodewijk van Male (cfr. J. M. De Nooijer, Muntvondsten in de duinen van Schouwen, in *Westerheem*, 10, 1961, blz. 90-92).

Handschriften. — Door schenking kwam het Handschriftenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek in het bezit van een gebedenboek, omstreeks 1545 te Brugge op last van Godelieve de la Coste, tweede vrouw van Jan Pardo, geschreven voor haar stiefdochter Josijne Pardo. Verder verwierf het Handschriftenkabinet drie perkamentbladen, met 582 verzen uit Maerlants' *Spiegel Historiael*, geschreven in het midden van de 14e eeuw.

De merkwaardige tentoonstelling die onder de titel *Ars Sacra Antiqua* van 4 aug. tot 4 nov. 1962 te Leuven plaats vond, herbergde o.m. ook 42 Zuid-Nederlandse, hoofdzakelijk Brabantse kunstwerken die nu in Engeland bewaard worden. Daaronder bevond zich onder nr. Eng/42 een Vlaams gebedenboek uit het eerste derde van de 16e eeuw, dat waarschijnlijk geschreven en verlicht werd te Ieper.

In de Albert I-Bibliotheek te Brussel had van 2 febr. tot 6 apr. 1963 een tentoonstelling plaats onder het moto *Rijkdom van de Schotse Bibliotheken*. De tentoonstelling behelsde 198 nrs. bestaande uit handschriften van de 9e tot de 16e eeuw, incunabelen, gedrukte werken van de 16e tot de 19e eeuw, moderne handschriften en autografen alsmede boekbanden. Stuk voor stuk bekoorde de bibliofiel en bleek overigens voor de geschiedenis van het boek en de boekillustratie van wezenlijke waarde. De degelijke catalogus verhoogde daarenboven in niet geringe mate de belangrijkheid van de tentoonstelling.

In dit overzicht van de bijzonderste schatten uit de Schotse bibliotheken was Vlaanderen door de volgende stukken vertegenwoordigd :

- Nr. 9 : *Psalterium*, hs. omstreeks het midden van de 13e eeuw te Brugge geschreven, versierd met drie bladgrote miniaturen en vijf gehistorieerde initialen.
- Nr. 17 : *Getijdenboek* ten gebuike van Sint-Omaars, hs. uit de eerste helft van de 15e eeuw; goed voorbeeld van de Vlaamse miniatuurkunst van de tijd.
- Nr. 18 : *Getijdenboek*, hs. in het Nederlands, uit de eerste helft van de 15e eeuw, met randversieringen en gehistorieerde initialen. Op fol. 209 komt de naam voor van „Helena

- vander Schagen", die ongetwijfeld bij de totstandkoming van het hs. zal betrokken geweest zijn.
- Nr. 19 : *Psalterium en getijdenboek*, hs. uit de eerste helft van de 15e eeuw, ten gebruike van Salisbury maar in Noord-Frankrijk of Vlaanderen vervaardigd, met niet minder dan 43 miniaturen.
- Nr. 20 : *Getijdenboek*, hs. uit de 15e eeuw ten gebruike van Rome, maar in Vlaanderen vervaardigd, met 9 bladgrote miniaturen, 15 randversieringen en 14 gehistorieerde initialen.
- Nr. 28 : *De werken van Vergilius*, hs. uit het midden van de 15e eeuw, te Parijs vervaardigd, versierd met 4 grote miniaturen met randversiering, waaronder twee in de stijl van Willem Vrelant : vermoedelijk behoren zij tot Vrelants pro-Brugse periode (vóór 1454).
- Nr. 29 : *Miroir de la salvation humaine*. Hs. van 1455 te Brugge vervaardigd. De verluchting is afkomstig uit het atelier van Willem Vrelant.
- Nr. 37 : *Breviarium*, hs. van 1494, in Vlaanderen vervaardigd, versierd met één bladgrote miniatuur en 9 kleinere miniaturen met randversieringen.
- Nr. 42 : *Les cent nouvelles*, hs. uit de late 15e eeuw, waarschijnlijk van Vlaamse herkomst. Het is het enige hs. dat ons is overgebleven van deze belangrijke reeks vertellingen, die aan het hof van Filips de Goede verhaald werden.
- Nr. 58 : *Lestriſe de fortune et vertu*, door Martin le Franc, gedrukt te Brugge ca. 1477 door Colard Mansion, waarvan slechts twee exemplaren bekend zijn.
- Nr. 61 : *Le livre nommé Theodolet*, gedrukt te Brugge door Jan Brito ca. 1480. Enig bekend exemplaar, en dan nog incompleet. A. S.

Volks- en kinderprent. — De bekende volkskundige M. De Meyer heeft eindelijk na jaren werk zijn studies over de volks- en kinderprent in de Nederlanden van de 15e tot de 20e eeuw kunnen uitgeven. Het is een rijk geïllustreerd werk op groot formaat waarin de volksprent op uitstekende wijze toegelicht wordt. Opvallend daarbij is de rijkdom aan bewaarde exemplaren; weinig landen kunnen op een dergelijke schat bogen. Vlaanderen speelt merkwaardiger wijze in de produktie een geringe rol; behalve de firma Van der Haeghen te Gent (begin 18e eeuw), heeft zich blijkbaar niemand in Vlaanderen op die produktie toegelegd. Dat betekent natuurlijk niet dat de volksprent er minder verspreid werd. De h. De Meyer heeft niet gepoogd na te gaan welke de

oorzaken waren van die armoede. Laten we er nochtans bijvoegen dat ook in Brabant, en over 't algemeen in de Zuidelijke Nederlanden, weinig aan die drukken werd gedaan. Behalve Antwerpen, waar de firma Lieftrinck (16e eeuw), A. Spierinx (17e eeuw), en D. J. Ratinckx (19e eeuw) bedrijvig waren, is het vooral Turnhout dat met de bekende Brepolsprenten toonaangevend was. Brepols is ten andere niet de enige Turnhoutse firma. Ook Beersmans, Glenisson & Van Genechten, Wellens, Delhuvonne & Co hebben in de 19e eeuw tal van prenten op de markt gebracht.
E. I. S.

Geschiedenis van de tuinbouw. — De Koninklijke Bibliotheek te Brussel heeft zich sedert enkele jaren onderscheiden door het inrichten van tentoonstellingen over zeer verscheidene onderwerpen, waaronder sommige tot gebieden behoren waarvoor betrekkelijk weinig belangstelling bestaat en die daarom des te verdienstelijker zijn. Dat geldt vooral voor de tentoonstelling die onder de titel *Hortus Belgicus* aan de geschiedenis van de Belgische tuinbouw werd gewijd (11 aug. - 23 sep. 1962). De katalogus, door J. Balis, bibliothecaris bij de K. B., opgesteld, is meer dan een gids voor de bezoeker. Behalve een historische schets van de Belgische tuinbouw, werd vooral aandacht gewijd aan de bibliografie van het onderwerp, wat de katalogus tot een werkinstrument maakt voor al wie met de geschiedenis van de tuinbouw te maken heeft. De illustratie verhoogt nog de waarde van de uitgave die nog in de handel te verkrijgen is (prijs: 60 Fr.).

Geklasseerde monumenten. — Bij K. B. van 28 mei 1962 worden als monument geklasseerd: de kerk van Werken, de stenen molen te Lissewege, het kompleks van de vroegere Duinenabdij, nu Seminarie, te Brugge, en het gewezen Koninklijk Paleis, Langestraat 69, te Oostende. (We zijn benieuwd wat men te Oostende, na de eveneens recente klassering van de Kapucijnen- en de S. Pieters- en Pauluskerk, nog aan „monumenten” zal te voorschijn halen!). Gedeklasseerd wordt het kasteel van Tillegem te Sint-Michiels, wat zeer te betreuren is. Als landschap wordt gerangschikt: het geheel gevormd door de S. Jansmolen, de molenwal tussen Kruispoort en Carmerstraat, de Kruispoort, 't Gezellemuseum en S. Sebastiaansgilde.

Bij K. B. van 21 september 1962 worden geklasseerd: de S. Kristoffelhoeve te Damme, het Oosthof te Snellegem; de rangschikking van het kasteel te Rumbke wordt uitgebreid tot de inrijpoort en de aanpalende gebouwen.

Bij K. B. van 5 december 1962 worden volgende eigendommen van de stad Brugge geklasseerd: de Anglikaanse kerk, de Vismarkt, het huis Arents op de Dyver, de Proostdij, de Stadsbibliothek, het huis Wijzakstraat 2, de Smeden-, Ezel- en Kruispoort.

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Terra sigillata uit Oudenburg. — In het opgravingsverslag over de Sint-Pieterskerk te Oudenburg, publiceerde L. Devliegher in jg. 95 (1958), blz. 146 van dit tijdschrift een aantal scherven van Gallo-Romeins aardewerk, waaronder vier fragmenten van een terra sigillata-kom met reliëfversiering van het type Dragen-dorff 37. Dit aardewerk wordt er gedateerd in de tweede helft van de 2e eeuw. Een nadere beschouwing van de sierelementen van deze kom, die gefabriceerd werd te Rheinzabern (Oost-Gallië) en qua stijl aansluit bij die van IVLIVS I en LVPVS (vgl. Ri.-Lu. VI, tafel 161), plaatst de datum van ontstaan in de eerste helft van de 3e eeuw. Hier volgen nadere omschrijvingen:

Eierlijst E 46 (= Lu. V, R 29).

Klein „dubbel medaillon” K 59 (= Lu. V, O 217); zie Ri.-Lu. VI, Tafel 161.

„Doppelstab mit kleinen Zacken” O 271 (= Lu. V, O 332, 374); zie id. Tafel 161, 2, 4-10.

(Lu. V = W. Ludowici, Katalog V: Stempel-Namen und Bilder römischer Töpfer aus meinen Ausgrabungen in Rheinzabern 1901-1914, Jockgrim, 1927; Ri.-Lu. VI = Katalog VI der Ausgrabungen von Wilhelm Ludowici in Rheinzabern 1901-1914. H. Ricken, Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern. Bearbeitet von Charlotte Fischer, Bonn, 1962).

J. A. Trimpe Burger

Historische geografie van de Zwinstreek. — Sedert enkele jaren schieten de tijdschriften voor lokale geschiedenis en heemkunde als paddestoelen uit de grond. Men zou zich hierover mogen verheugen, ware het niet dat men vaststellen moet hoeveel energie en goede wil hierin vaak nutteloos worden verspild. Lokale vorsers en amateurs immers, zo ze zich niet in het pittoresk-anekdotische genre verliezen, wagen zich al te vaak aan onderwerpen en problemen waarvan de behandeling een grondige historische scholing veronderstelt. Als voorbeeld willen wij hier, ten gevolge van een uitdrukkelijk verzoek, en in de hoop hiermede aan de lokale vorsers een dienst te bewijzen, zeer beknopt enkele bijdragen vermelden die in het in 1959 gestichte tijdschrift *Rond de Polder*

torens — *Handelingen van de Kring voor Heemkunde en Geschiedenis Sint-Guthago* (Lissewege, Dudzele, Oostkerke, Moerkerke), door de bezieler ervan, R. De Keyser, werden besteed aan de historische geografie van de streek ten N.O. van Brugge. Aanleiding tot deze artikels waren de studies die door de bodemkundige Dr. J. Amerijckx en door ondergetekende in de jongste jaren aan de historische geografie van de Vlaamse kustvlakte werden gewijd.

In het opstel „*Municareda*”, een zijarm van het Zwin (2e jg., nr. 2, blz. 10-13), deelt R. De Keyser enkele gegevens mede betreffende de gracht die dezelfde naam droeg als het verdwenen Zwin-stadje en die het Oude Zwin met het eigenlijke Zwin, verbond ter hoogte van Oostkerke. Schr. deelt hierin ook mede dat het Oude Zwin slechts tot aan deze gracht eigendom was van de stad Brugge en niet tot Westkapelle zoals voorheen algemeen werd geloofd. De auteur waagt zich echter te ver wanneer hij wil doen geloven, op grond van deze vaststelling, dat er een oude verbinding te water van Brugge met de zee over Oude Zwin — „*Municareda*” — eigenlijke Zwin, bestond. Op deze weinig waarschijnlijke veronderstelling bouwt R. De Keyser voort in *De eerste heren van Oostkerke in verband met de nieuwste historisch-geografische gegevens* (2e jg., nr. 3, blz. 2-20). Op de plaats van het latere Zwin moet dus vóór de vorming ervan (1134), aldus de auteur, een ander water hebben bestaan: hij ziet hierin de in 1089 te Oostkerke vermelde *Budanflit*, waarvan wij aangenomen hadden dat ze tot bedding van een deel van het Oude Zwin heeft gediend. De door D.K. gereconstrueerde XIe-eeuwse verbinding van Brugge met de zee: Oude Zwin-Municareda-Budanflit is o.i. volkomen uit de lucht gegrepen en biedt, bij een nader, ook bodemkundig onderzoek, geen weerstand. In ditzelfde artikel gaat Schr. ook nader in op de etymologie van Oostkerke, de grote oude moederparochie uit de Zwinstreek. Gewapend met de persoonsnamen „Ose” en de plaatsnaam „Ozeka” uit het *Liber Traditionum* van de Gentse Sint-Pietersabdij, betreedt de auteur zeer fantasierijke paden, wanneer hij de heren van Oostkerke uit de streek van Boekhoute-Aksel afkomstig acht. Het is niet zonder gevaar wanneer weinig geschoolde lokale vorsers in vroegmiddeleeuwse bronnen hun argumenten beginnen te zoeken. Nog verder op de ingeslagen weg holt R. De Keyser door in de nota „*Dijkwerkers, stichters van Damme?...*” (2e jg. nr 3). Hierin wil hij — in de plaats van onze voorstelling betreffende de tussenkomst van Filips van de Elzas in de dijkwerken om en de stichting van

Damme, die hij om onbekende redenen „aanvechtbaar” acht — de hypothese ingang doen vinden dat de dijkwerkers van Damme uit de Vier Ambachten afkomstig waren! De auteur beseft natuurlijk niet dat de Vier Ambachten inzake bedijkingsactiviteit op de Vlaamse kustvlakte en westelijk Zeeuws-Vlaanderen honderd jaar ten achter waren.

In een artikel getiteld *De Heren van Oostkerke gedurende de XIIIe eeuw* (3e jg. nr. 1) herhaalt R. De Keyser niet alleen de hierboven bestreden stellingen, doch hij gaat weer een stap verder wanneer hij, met grote vermetelheid, een moeilijke oorkonde van Diederik van de Elzas van 1130, die belangrijk is voor de organisatie van het grafelijke domein en justitiewezenen, doch die grote problemen stelt, poogt te gebruiken in verband met de heren van Oostkerke. Natuurlijk met vreselijke gevolgen.

In de laatste bijdrage die we hier wensen te vermelden „*Over het Oude Zwin*” (4e jg. nr. 2), verdedigt R. De Keyser de stelling dat het Oude Zwin in de XIIe en zelfs nog in het begin van de XIIIe eeuw niet verder liep dan Pereboom. Hij doet dit n.a.v. en ondanks de attestatie in 1187 van het toponiem Eienbrugge (voorbij Pereboom!), door Gysseling in zijn Toponymisch Woordenboek aan het licht gebracht. De bewijsvoering steunt eens te meer op weinig overtuigende argumenten (zoals bv. de ongenade van de heren van Oostkerke bij de graaf e.d.).

Deze beknopte opsomming volstaat om te doen blijken waarin de fout van een lokaal vorser als R. De Keyser schuilt, nl. zich te wagen aan de interpretatie van documenten uit de vroege middeleeuwen die moeilijke problemen stellen en waarvan de interpretatie een grondige historische vorming veronderstelt, en anderzijds zich niet te beperken tot het lokale kader, doch voorstellingen te ontwerpen die de combinatie vereisen van gegevens verschillend van plaats, tijd en aard. Een dergelijke prestatie gaat gewoonlijk, en hierin schuilt niets vernederends, de krachten van een amateur te boven. Er zijn nu eenmaal dingen die aan de vakhistoricus moet overgelaten worden.

A. Verhulst

Topografie van Brugge. — In zijn artikel over Brugge's topografische ontwikkeling (blz. 5-67 van deze jg.) handelt A.C.F. Koch over de hypotetische waterverbinding tussen de Kraanrei en de Ketelwijk. In aansluiting met de toen uitgevoerde boringen (blz. 16) kan hier gemeld worden dat in oktober 1962, tijdens de funderingswerken voor het nieuw gebouw van de Bank van de Société Générale, tegenaan de Spanjaardstraat een put gemaakt

werd van ongeveer 6 x 2 m. (perceel Popp 513 a bis). Het onbevoerde zand lag op ± -3 m en bevestigt aldus de gedane boringen. L. D.

Opgavingen in Zeeuws-Vlaanderen. — Naar aanleiding van de vondst van enkele 15e eeuwse potten met de stoffelijke resten van waarschijnlijk doodgeboren kinderen, werd door de R.O.B. dit jaar een archeologisch onderzoek ingesteld op het kerkhof van Sint-Anna-ter-Muiden. Bij die gelegenheid werd het grootste gedeelte van de fundering van de nu verdwenen kerkgedeelten blootgelegd. Het vijfzijdig koor stelde weinig problemen, des te meer echter het éénbeukig schip waar ongeveer in 't midden een oudere noord-zuid lopende baksteenmuur aangetroffen werd. Ook aan de torenfundering zijn enkele problemen in 't duister gebleven. In koor en beuk zijn een aantal beschilderde graven gevonden; ze waren enkel met kruismotieven beschilderd, uitgenomen één graf in de beuk dat op de westkant een Kruisiging en op de langswand een engel te zien gaf. In 't koor werd een fragment van een zerk gevonden waarop een man (†1473) en een vrouw (†1448) afgebeeld staan.

Bij de aanleg van een weg stootte men op een 1 m brede muur (baksteen 30—32 x 15 x 8—9 cm) van de sinds eeuwen verdwenen kerk van Sint-Katelijne (bij Oostburg). Door de h. J. van Hinte werd daarop een eerste onderzoek ingesteld en een aantal boringen verricht teneinde gegevens over de bodemopbouw te verkrijgen. Daaruit bleek o.m. dat het grootste gedeelte van het schip zich onder de nieuw aangelegde weg bevindt, enkel het koor kan nog in het bouwland liggen. De parochie dateert waarschijnlijk uit de 13e eeuw; na overstromingen op het einde van de 14e eeuw werd de kerk omstreeks 1400 herbouwd (Gottschalk, blz. 186).

L.D.

Drieluik Jan de Witte (1473). — Op de tentoonstelling „De eeuw der Vlaamse Primitieven” te Brugge (1960) was onder nr. 33 het drieluik van de Brugse burgemeester Jan de Witte (1473) uit het Guggenheimmuseum te New-York tentoongesteld. In 1962 werd het schilderij te Londen aangekocht door de kunstgalerij R. Finck uit Brussel, die het op een tentoonstelling „Primitifs Flamands et maitres du XVIe au XIXe siècles” (30 nov.-16 dec. 1962) liet bewonderen. Evenals in de Brugse katalogus, en in tegenstelling met de katalogus van Detroit (nr. 29), worden in de katalogus van de kleine Brusselse tentoonstelling kader en opschriften voor oorspronkelijk gehouden.

De tentoonstelling van het Gulden Vlies. — De tentoonstelling van het Gulden Vlies, gehouden in het Groeningemuseum te Brugge (juli-september 1962), heeft de talrijke bezoekers uit het "Europa der Zes en der Zeven voor het eerst onthaald langs de nieuwe „doorbraak" van de Dyver. Een droom van een toegang naar de schatkamer van onze Vlaamse Meesters!

Brugge is de stad van het Gulden Vlies, stad van de stichting en van de herstichting, en heeft deze historische eretitel nu meer dan honderd jaar — we denken aan de historische stoot van 1856 — weten te dragen, eervol en onbetwist, met als hoogtepunt de feesten en de tentoonstelling die in 1907 werden gehouden bij de inhuldiging van de haven van Zeebrugge. En geen historisch thema kan de bloei van het moderne Brugge meer luister bijzetten dan het Gulden Vlies, getuige en symbool van Brugge's gouden eeuw.

De tentoonstelling van 1907 was een spiegel van de grote tijd van de Orde: vanaf de stichting tot het einde van 16e eeuw. Deze terminus ad quem was ten volle verantwoord. Reeds de overvloed van belangrijke kunstwerken legde de chronologische beperking op. En de inrichters van 1907 slaagden erin op een hoog kunsthistorisch en artistiek peil te blijven, en aan hun onderneming de grootse allure te geven van de Orde zelf in haar „Europese tijd". De geschiedenis vertoont immers het paradoxale en tevens normale feit dat de Orde een Europese dimensie had zolang ze met de Bourgondische staat van Nederlandse natie verbonden was. Na het uiteenvallen van deze nationale structuur kon het Gulden Vlies alleen nog als een dynastiek decorum zijn bestaan verder leiden.

De inrichters van 1962 hebben het zeker moeilijker gehad dan hun voorgangers van 1907. Veel belangrijke stukken heeft men, ondanks allerlei bemoeiing en bemiddeling, niet kunnen binnenkrijgen. De eigen patrimoniale toestand van de schat van het Gulden Vlies draagt er voor een deel de schuld van. In 1907 werkten de regerende dynastieën van Oostenrijk en Spanje actief en ongehinderd mede. Nu, in 1962, was Habsburg zowel op de Donau als over de Pyreneeën een fictie geworden. En de organisatie van de tentoonstelling is soms al te dankbaar van en voor die fictie gaan leven. Zo werd dan de grote, de Europese tijd van de Orde, die te weinig zalen dreigde te stofferen, aangevuld met een galerij doeken die het Gulden Vlies met een onvermoede gewooneheid omgaven. Het panorama liep uit op een soort inventaris van gevallen tronen en verloren kronen die ten slotte ging ruiken naar zekere bladzijden van het Almanach de

Gotha. Of wilde men het bewijs leveren dat de Orde, na haar grote historische Eeuw, de kunst in de Nederlanden en ook elders niet meer heeft geïnspireerd?

Voor de samengebrachte en keurig opgestelde rijkdom in de eerste zalen verdienen de inrichters alle lof. Verder waren er zalen te veel, maar dit vacuum is reeds vergeten. Er was ook een te weinig.

Het thema Gulden Vlies staat in 1962 in een nieuwe wereld. Voor elke duizend bezoekers in 1907 zijn er 20.000 in 1962. De grote meerderheid aangetrokken door de magie van de naam en door de faam van Brugge's grote exposities, is niet voorbereid op de taal van de Bourgondische ridderwereld. Een voorsalon met het ABC van deze riddersymboliek ware voor 95 % van de bezoekers zeer welkom geweest. Aanschouwelijk uitgewerkt zou het de bezoeker de sleutel hebben meegegeven voor de ontmoeting met een kunst die weliswaar figuratief is, maar tevens en nadrukkelijk een idioom van symbolen spreekt. Een vitrine met echte vuurstenen en vuurslagen (en die moet men niet ver gaan zoeken), een didactische presentatie van de emblemen en de „devisen" (het St. Andries-kruis, de dubbele -E, de knopen en strikken, het CC en CM embleem), een situatiekaart van de Ordekapittels, een figuratieve localisatie van de Orde zelf in het panorama en de genealogie van de Europese ridderorden: er was stof voorhanden om de meestal oningewijde bezoeker dankbaar te stemmen voor een vlotte „entrée en matière".

Ten slotte een paar opmerkingen.

Op enkele stappen van Groeninge, in het koor van de O.L. Vrouwe- en St. Salvatorskerken zijn de wapenborden van de Ordekapittels bewaard, een enig cutuurhistorisch document. De tentoonstelling heeft, voor zover bekend, niets ondernomen om de bezoeker de weg te wijzen naar deze schitterende heraldiek van het Gulden Vlies.

Is en blijft Zwitserland niet te bewegen om eenmaal iets van zijn belangrijke „Burgundica" naar Brugge te laten overkomen? Wie de *Burgunderbeute* in het Historisch Museum te Bern kent, kan het gevoel van een schuldige leemte niet ontgaan. Of komt het eensdaags te Brugge tot een zelfstandige tentoonstelling van al hetgeen Bern, Zürich, Fribourg, Gruyère en andere steden en plaatsen aan Vlaams en Brugs weef- en borduurwerk bezitten en met angstvallige zorg in stand houden?

A. Viaene

Het gereedschap van een zestiende eeuwse hoefsmid. — Op 15 september 1563 werd vóór schepenen van Brugge een akte verleden waarbij tussen Juliaan Stassaert en zijn kinderen, ter ener zijde, en Karel Neyts, ter andere zijde, een huurcontract van een hoefsmederij met het daarbijgaande gereedschap werd gesloten. Een dergelijke opsomming van het gereedschap van een hoefsmid uit de 16e eeuw, zoals in deze akte wordt aangetroffen, komt men slechts zelden tegen, en verdient daarom hier medegedeeld te worden. Dit gereedschap behelsde: „vier rechte ende twee cromme tanghen, een hanebilck, twee blasebalghen, twee boutoorien, een voorhamere, twee handthamers, twee keerhamers, twee keerhaecken, twee planketten, drie trectanghen, een steenen smeback, een peertschaere, een brake ende een beslachamere”. De akte staat geregistreerd in het protocol van Jan Panckoucke, klerk van de vierschaar van Brugge over de jaren 1563-1565, fol. 6 r.-v., op het Brugse stadsarchief. Tevens vestigen wij de aandacht op een prachtige afbeelding van een smidse uit dezelfde tijd. Het betreft een gravure uit het boek *De Warachtighe Fabulen der Dieren*, dat in 1567 door P. de Clerck te Brugge werd gedrukt en rijkelijk versierd is met gravures van de bekende Brugse schilder Marcus Gerards (1521-ca. 1600).

A. S.

Nieuwe barokaltaren te Ichtegem en te Veurne (S. Niklaas). — In 1941 verkreeg de kerk van Meerhout, die in 1940 uitgebrand was, twee altaren (begin 18e eeuw) uit de niet meer gebruikte kerk van Westmeerbeek. Daar de kerk van Meerhout onlangs gans vernieuwd werd, wenste men zich van deze twee retabelaltaren te ontdoen. Met toelating van de bevoegde overheid werden deze twee altaren aan de Sint-Niklaaskerk te Veurne en aan de kerk van Ichtegem geschonken.

De Saaihalle te Brugge. — De nakende restauratie van het oude huis der Genuezen, de zg. Saaihalle, stelt het probleem van het wegnemen of het behoud ter plaatse van het reliëf voorstellend S. Joris met de draak. Het ware wenselijk dit beeldhouwwerk in het Gruuthusemuseum te plaatsen en in de gevel een kopie aan te brengen vooraleer de voortschrijdende verwerking het reliëf totaal vernield heeft. Terloops mag er op gewezen worden dat vóór enkele jaren de vijf schilden van Genuese families, die op het reliëf voorkomen en waarvan de juiste heraldische kleuren niet gekend zijn, fantasierijk beschilderd werden.

Herstellingen aan de Sint-Salvatorskerk te Brugge. Ten gevolge van het neerstorten van stukken monelen werd in 1946 overgegaan tot een algemeen onderzoek en het wegnemen van alle gebarsten of loshangende stukken natuursteen van de vensters in de S. Salvatorskerk te Brugge. Daar de schade ontstaan was door roestvorming op de brugijzers drong zich dus een herstelling van deze ijzers op met een even sterk metaal, doch zonder corrosie. De keus viel op een bronslegering die door het laboratorium van metallurgie van de Universiteit te Gent (Prof. Hamers) werd onderzocht. De herstelling duurde van 1961 tot 1963.

De bestaande venstertraceringen zijn in verscheidene steensoorten als Ledische zandsteen, krijtsteen uit Pas-de-Calais, Euville, Artiges en arduin uitgevoerd. Bij uitvoering worden de gave stukken monelen en het maaswerk, waaraan weinig schade werd vastgesteld, herbruikt. Voor de volledig te vernieuwen ramen en voor de herstelling van de gedeelten in Ledische zandsteen wordt Massangis Roche Jaune aangewend. Voor de andere ramen wordt hersteld in de bestaande steensoort. Voor de bewerking van het steen wordt de oude onregelmatige slag geeist, ter plaats gekapt met uitsluiting van alle mechanische hulpmiddelen.

In 1871 waren in de noordbeuk drie vensters hersteld geworden met een indeling in zes lichten. L. Devliegheer heeft kunnen aantonen dat deze indeling strijdig was met de oorspronkelijke toe-

stand, zoals o.a. bleek uit de in 1871 teruggevonden reeks van vijf blindnissen onder de ramen. Na veel discussie is de Koninklijke Kommissie voor Monumenten en Landschappen uiteindelijk deze zienswijze bijgetreden en werd voor deze drie vensters een nieuwe vijfdelige indeling (met vier monelen) aangenomen.

Onder de uitgebroken brugijzers waren in een paar koorvensters nog enkele oude smeedijzeren exemplaren aanwezig. De roestvorming aan deze was miniem vergeleken met de roest aan de andere in gelamineerd ijzer. Het witsteen er omheen was niet of weinig beschadigd.

Aan het enige vensterraam der kerk met monelen in geprofileerd baksteen, werd niet de minste schade door roestvorming vastgesteld.

Het uitnemen van de brandglaspanelen baarde veel zorgen; door het vroegere opvoegen met cementmortel en het gebruik van ijzeren roeden en bedekkingslatten werd er veel schade aangericht. Het terugplaatsen na herstelling werd uitgevoerd met haarmortel, oliemastiek en koperen roeden en latten.

De vensters waren voorzien van verschillende soorten ruitvormen en glas, zelfs in één en zelfde raam. Bij het herstel wordt er naar gestreefd eenvormigheid te bekomen voor alle ramen. Verscheidene proefpanelen werden vervaardigd en de uitvoering ten slotte bepaald met echt antiek geblazen glas, groen, in drie tonen, willekeurig verwerkt.

Het valt te betreuren dat de gelegenheid niet werd te baat genomen om het slechte 19e eeuwse brandglas te vervangen door ditzelfde antiek glas.

H. Van Eeghem

Tentoonstellingen. — Dit jaar werd te Roeselare het in 1930 opgerichte Museum voor Folklore en Oudheidkunde heropend in het Arsenaal.

In het Y. Serruysmuseum te Menen werd een tentoonstelling aan het West-Vlaams molenbezit gewijd. In 1963 zal een gelijkwaardige, maar grootser opgevatte tentoonstelling gehouden worden in de halle te Nieuwpoort.

Te Kortrijk werd naast de reeds vroeger vermelde tentoonstelling „Oud-Kortrijk” (blz. 157-158), in het enig kader van de 12e eeuwse kelder van de Grand Bazar, een kleine maar belangwekkende tentoonstelling gehouden over het stadhuys.

Het museum van Sint-Winoksbergen, gevestigd in de door W. Cobergher gebouwde Berg van Barmhartigheid, heeft door een tentoonstelling van archiefstukken en kaarten, foto's en archaeologica, de aandacht gevestigd op de oude Benediktijnerabdij op de Groenberg, die tijdens de Franse Revolutie verwoest werd.

Boekenschouw

Bibliografie voor de Geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en de provincie West-Vlaanderen

(1 augustus 1961 — 1 oktober 1962)

Voor de regels, die bij de samenstelling van deze Bibliografie werden gevolgd, zie *Hand. Emul.*, LXXXVIII (1951), p. 172.

Aan de Bibliografie hebben medegewerkt: Z.E.H. J. De Cuyper, A. de Schietere de Lophem, dr. J. De Smet, dr L. Devliegheer, dom N. Huyghebaert, dom A. Pil, A. Schouteteet, prof. E.I. Strubbe en drs. L. Danhieux, aan wie de leiding werd toevertrouwd.

I. HULPWETENSCHAPPEN

1. BIBLIOGRAFIE

1. J. Dhondt, A. Scufflaire, J. Bovesse, e.a., *Bibliografie van de geschiedenis van België 1960*. — BTFG., XXXIX (1961) 1159-1246.
2. J. Dhont e.a., *Bulletin d'histoire de Belgique 1960-1961*. — RN., XLIV (1962) 109-154.
3. L. Danhieux e.a., *Bibliografie voor de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en de Provincie West-Vlaanderen*. — Hand. Em., XCVIII (1961) 251-271.
4. L. Moreels, *Literatuuroverzicht 1961*. — OGE., XXXVI (1962) 64-114.
Bibliografie voor kerkgeschiedenis voornamelijk in de Nederlanden. 630 nummers.
5. A. Houbaert en H. Ooms, *Bibliographia Franciscana Neerlandica 1959-1960*. — Franciscana, XV (1960) 195-361.
495 + 285 nummers. Niet slechts werken over de Vlaamse Minderbroeders, maar vooral werken door deze laatsten uitgegeven.
6. E. Willekens, *Bibliografisch overzicht 1960*. — Spiegel der Letteren, V (1961) 48-74.
Bibliografie voor de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde.
7. A.-M. Piétresson de Saint-Aubin, *Archives départementales du Nord. Répertoires numériques. Série G (Clergé séculier)*. Deel I, Rijsel, 1960, in-4°.
8. H. Lippens, *Inventaire analytique des archives de l'abbaye des soeurs colettines à Bruges*. — Franciscana, XV (1960) 171-185.
Stukken van 1497 tot 1793, uit verschillende archiefdepots.
9. P.B. de Meyer, *Inventaris van de nieuw ontdekte archieven van de Paters Recolletten in de Dekenij van Oudenaarde*. — Franciscana, XV (1961) 63-119.
Het zijn 494 stukken, gaande van 1390 tot 1793.

10. R. Van Eenoo, *De pers te Brugge: 1792-1914. Bouwstoffen.* — Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis. Bijdrage 20, Leuven 1961, in-8° 242 blz.
Inventaris van de al de verschenen bladen.
11. *Katalogus Museum van de C.O.O. te Ieper, Godshuis Belle.* 1962, 16 blz.
12. F. D(ebrabandere), *Bibliografie 1960-61.* — LG., III (1961) 265-270.
Voor de geschiedenis, taal en folklore in het Kortrijkse (stad en voormalige kasselrij).
13. G. Billiet, A. Delvoye, J. M. Berteele, J. De Cuyper e.a., *Oud Kortrijk. (Catalogus van de) Tentoonstelling in het Stadsmuseum Kortrijk, 7 juli — 15 september 1962,* 70 blz. in-8°, ill.
14. F. D(ebrabandere), *Tentoonstelling „Verzamelingen van de Openbare Onderstand.”* — LG., IV (1962) 149-150.
Over de zeven stukken uit het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal van Kortrijk, die aldaar werden geëxposeerd. Foto van de Madonna met het kind, en van het christatorium.

2. PALEOGRAFIE — SIGILLOGRAFIE — EPIGRAFIE

15. H. Platelle, *Chirographes de Tournai retrouvés dans un fonds de la Bibliothèque de Valenciennes.* — RN., XLIV (1962) 191-200.
Tien stukken van 1271 tot 1308.
16. Ph. Denys, *Het symbool van Brugge's onafhankelijkheid.* — Maandelijks tijdschrift van het Europees Genootschap voor munt- en penningkunde, febr. 1962, p. 31-34.
Omstandigheden waarin het stadszegel van 1304 zijn oorsprong vond. Zeer oppervlakkig.
17. J. Marechal, *Les sceaux des consulats d'Espagne à Bruges de 1330 à 1705.* — Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique, XXXII (1961) 23-25.
18. S.J. De Laet, *Un sceau du type de Hemmoor dragué dans la Durme à Hamme.* — Miscellanea Archaeologica J. Breuer, 27-33. Brussel, 1962.
19. M. Renard, *Note épigraphique sur le tonneau romain de Harelbeke.* — Latomus, XX (1961) 785-799, ill.
20. A. Viaene, *Retoricijnse grafschriften uit de kring van Anthonis de Roovere, Brugge, 1461-1480.* — B. LXII (1961) 353-359 en 424.

3. AARDRIJKSKUNDE — ONOMASTIEK VOORGESCHIEDENIS — TAALKUNDE

21. J. De Smet, *Onze duinen in 1828.* — B., LXII (1961) 257-266.
22. W. Beele, *Persoonsnamen te Ieper en omgeving tijdens de 14e eeuw.* — MVNLCNA., XXXVI (1960) 33-34.
23. F. Debrabandere, *Herkomstnamen en de familienaam „van Kortrijk.”* — LG., IV (1962) 117-127.
24. F. Debrabandere, *13de-eeuwse persoonsnamen in de Vier Ambachten.* — MVNLCNA., XXXVIII (1962) 40-52.
Naar het archief van Ter Doest en van het O.L. Vrouwkapittel te Kortrijk.

25. F. Debrabandere, *De naam Jozef in de middeleeuwen.* — MVNLCNA., XXXVII (1961) 70-73.
Deze naam werd door verschillende West-Vlamingen gedragen. Het gaat hier niet om de pleegvader van Jezus, wel om de joodse patriarch.
26. F. Debrabandere, *De familienamen Vlieghe en De Vlieghe.* — B., LXIII (1962) 134-136.
27. S. De Laet, *Les limites des cités des Ménapiens et des Morins.* — Helinium, I (1961) 20-34.
Cf. Hand. Em., XCVIII (1961) 238-239.
28. S.J. De Laet, *Schets van het ontstaan en de ontwikkeling van stedelijke agglomeraties in Noord-Gallië in de Romeinse tijd.* — KVAB. Meded. Kl. der Letteren, XXII, nr. 6, 1960, 20 blz. Amiens, Bavay, Tongeren werden tot hoofdplaats van een *civitas* verheven. Boulogne, Doornik, alhoewel belangrijke economische centra, bleven eenvoudige *vici*.
29. M. Gysseling, *La genèse de la frontière linguistique dans le Nord de la Gaule.* — RN., XLIV (1962) 5-38.
Franse, enigszins veranderde vertaling van G's inleiding op zijn *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, enz.*
30. S. De Laet, *Quelques précisions nouvelles sur la civilisation de Hilversum en Belgique.* — Helinium, I (1961) 120-126.
Dentergem, Ruijten, Ronse, Hamme.
31. K.K. Klein, *Flandrenses in Siebenbürgen.* — Zeitschrift für Mundartforschung, XXVIII (1961).
Zie beknopte inhoud in WT., XXI (1961) 472.
32. H. Keeris, *Bijdrage tot de studie van de morfologie van de vallei van de Opper-Schelde.* — Natuurwetenschappelijk Tijdschrift, 43 (1961) 77-81.
33. J. Mertens, *Oudenburg et le Litus Saxonicum en Belgique.* — Helinium, II (1962) 51-62. (= Archeologia Belgica 62).
34. Broeder Aloïs, *Het verdronken Land van Saaftingen.* — WT., XXI (1961) 395-404.
Heden een natuurlandschap, dat, zeer waarschijnlijk, over enkele jaren door de Nederlandse Staat zal worden ingepolderd. Beschrijving van zes kaarten uit de jaren 1468, 1504, 1538, 1540, 1574 en 1585.
35. A. V(iaene), *Inventaris van een kleinsmid. Brugge 1480.* — B., LXIII (1962) 148-149.
36. S. De Laet, *De Gallo-Romeinse steelpan van Hamme en de cultus van Mercurius.* — Helinium, I (1961) 62-64.
37. A. Dumon, *Rond een oude begraafplaats te Nieuwpoort.* — B., LXII (1961) 2233-237.
„De begraafplaats kan onmogelijk aan de eerste tijden van de kerstening van onze streek toegeschreven worden... als vroegst mogelijke datum van ontstaan kan de 9e eeuw aanvaard worden terwijl... de eerste helft van de 11e eeuw als de einddatum van het bestaan der begraafplaats moet gelden”.
38. A. V(iaene), *Kateilen en beestiaelen van Bernaert Colins te Zuienkerke, 1503-1505.* — B., LXIII (1962) 87-88.
39. J. Dupont, *Etymologische studie over Vlaanderen, Vlaming, Vlaamsch.* — Hand. Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie, XXXIV (1960) 77-132.

40. A. Viaene, *De kapitels van het Gulden Vlies in Middelnederlandse teksten*. — B., LXIII (1962) 193-203.
Glossarium uit teksten van Anthonis De Roovere en Jan de Baertmaker alias Smeken († 1517).
41. A.P.L. Vermeersch, *De taalschat van het laat-middelnederlandse „Kuerbouc van Werveke”*. — KVA voor taal- en letterkunde, VIe reeks., 85, Gent, 1962, in-8°, 150 blz.
Filologische studie van een 14e eeuws Vlaams register te Leiden bewaard (Gemeentearchief nr. 371).
42. A. Viaene, *De avondklok „Wingeroen”*. Een klokkenaamgebied in Vlaamse ruimte. — B., LXIII (1962) 65-69.
43. M. De Bruyne, *Roeselare, stad met een „Wingeroen”*. — B., LXIII (1962) 109-111.
44. A. Viaene, *Vijf inventarissen van de Vrouwe van Diksmuide, 1574*. — B., LXII (1961) 336-346.

4. NUMISMATIEK — HERALDIEK

45. M. Thirion, *Le trésor d'aurei découvert à Aartrijke en 1806 ou 1808*. — RBNS., CVII (1961) 211-214.
46. F. Vercauteren, *Monnaie et circulation monétaire en Belgique et dans le Nord de la France du VIe au XIe siècle*. — Settimane di studio del Centro italiano di studi sull' alto medioevo. VIII. Moneta e scambi nell' alto medioevo. Spoleto, 1961, blz. 279-311.
47. H. Enno van Gelder, *Aantekeningen bij de Vlaamse muntslag 1384-1434*. — RBNS., CVII (1961) 137-156.
Muntateliers o.m. te Brugge en Gent.
48. H. Enno van Gelder, *De rekeningen van de Vlaamse munt onder Philips de Schone*. — RBNS., CVII (1961), 157-169.
49. A. Majoor, *Het noodgeld in West-Vlaanderen tijdens de oorlog 1940-1945*. — MTEGMP., 1962 nr. 1, p. 11-16; nr. 4, p. 63-68; nr. 8, p. 176-180.
50. Ph. Denys, *De schijnwerper op het Brugs Munthuis*. — MTEGMP., 1962, nr. 4, p. 74-77.
51. P. Maes, *Het noodgeld van Dadizele*. — MTEGMP., 1962, nr. 6, p. 127-128.
In 1915.
52. M. Nuyttens, *Enkele opmerkingen en aanvullingen bij de leperse numismatiek*. — MTEGMP., 1962, nr. 6, p. 119-120.
53. J. Marechal, *L'armoire aux privilèges et titres du consulat de Castille-Léon à Bruges en 1441*. — Hand. Emul., XCVIII (1961) 105-109, ill.
Actuellement au Musée Gruuthuse à Bruges; décorée aux armes du royaume de Castille-Léon et de la ville de Burgos.
54. A. Dubois, *Sceaux et armoiries dans l'abbaye des Dunes*. — DD., II (1961) 14-19.

5. GENEALOGIE — LEVENSBERICHTEN

55. G. Coolen, *Les Sainte-Aldegonde, grands bourgeois de Saint-Omer aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles*. — BSAM., XIX (1961) 577-608.
56. W.W. Van Walkenburg, *Noord-Nederlandse voorouders van*

- Fabiola, koningin der Belgen?* — De Nederlandsche Leeuw, LXXIX (1962) 232-236.
In het overzicht treft men de Brugse families Pardo, de Peralta en Nieulandt aan.
57. J. Vermeulen, *Dullaert, Piers, van Schavenbeke, d'Hane en andere oude familiën*. — Het Land van Beveren, III (1960) 91-97.
58. T. de Hennin de Boussu Walcourt, *Les origines et l'ascendance de la maison de Hennin de Walcourt*. Bruxelles, 1961, 288 pp. 39 pl. hors-texte, 42 blasons, 8 tabl. généalogiques, index. 350 frs.
O.m. Robert de Haynin, bisschop van Brugge (1660-1668), en Antonius de Haynin, bisschop van Ieper (1613-1626).
59. R. van Gerven, *De familie van Landegem in het Land van Beveren*. — Het Land van Beveren, III (1960) 31-48.
60. R. de Liedekerke, *Les Rasse*. Brugge, Desclée De Brouwer, 1961, in-8°, XII-569 p.
Heren van Gavere en van Liedekerke.
61. V. Arickx, *Het Spaans-Brugs geslacht del Rio, 1500-1650*. — B., LXIII (1962) 77-83.
62. P. de Zuttere, *Les de Vallejo dans les Pays-Bas espagnols et autrichiens*. — L'Intermédiaire des généalogistes, XVII (1962) 244-268.
Nieuwpoort, 17e en 18e eeuw.
63. R. Haelewijn, A. Lowyck en A. Willemyns, *De Torhoutse pottenbakkersfamilie Willemyns*. — Ons Heem, XV (1960-1961) 221-222; XVI (1961-1962) 26-32.
64. *Rijksuniversiteit te Gent. Liber Memorialis 1913-1960, uitgegeven onder de hoofdredactie van Prof. Dr. Theo Luyckx. Deel I: Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte*. Gent, 1960, in-8°, 556 blz.
Bio-bibliografiën van de westvlaamse professoren J.J. Van Biervliet (1859-1945), J.F. Vercoullie (1857-1937), H. Van Houtte (1872-1948), G. Colle (1881-1946), F. Polderman (1885-1948), H.E. De Sagher (1890-1940), F.L. Ganshof, E. De Bruyne (1898-1959), G.G. Dept (1900-1946), E.I. Strubbe, G. De Poerck, W. Péé, R. Plancke, Br. Firmin De Smidt, L. Van den Berghe, D. Ellegiers.
65. A. De Witte, *Cornelis de Baersdorp, lijfarts van Keizer Karel. Korrespondentie 1548-1561*. — SH., I (1959) 177-190.
De Bruggeling C. de B. was niet enkel een befaamd medicus maar tevens een humanist, bevriend met Joost de Damhoudere en Cassander, en een van de testamentuitvoerders van bisschop Jan de Witte.
66. P.V. Collin, *Un homme d'état, Auguste Beernaert (1829-1912)*. — Res publica, III (1961).
67. A. Viaene, *De drukkersfamilie De Busscher, Brugge en Gent, 1770-1852*. — B., LXIII (1962) 33-40.
68. A. Franchoo, *De „Spanjaard Caloert” in Varsenare*. — Het Brugs Ommeland, II (1962), 37-39.
Charles-Robert van Caloert 1767-1840, luitenant-kolonel in het Spaans leger, kasteelheer op de Blauwe Torre te Varsenare.

69. Grouvel, *Un régiment flamand à l'armée de Bourbon. Les chasseurs de Calonne (1791-1792)*. — Carnet de „la Fourragère”, XIII (1960) 310-340.
Het regiment van Karel-Robert van Caloen, van Varsenare.
70. J. D(e) S(met), *Kapelaan Lodewijk Van Haecke over het H. Bloed*. — 't Beertje, 1962, 46-50.
71. F. Weemaels, *Een Gentenaar in Haarlem: Lieven de Key*. — WT., XXII (1962) 109-112.
Te Gent in 1560 geboren. Om godsdienstredenen naar Noord-Nederland uitgeweken. Hij werd in 1591 stadsbouwmeester van Haarlem. Het „Oldemannenhys”, heden het Frans Halsmuseum, is zijn werk.
72. B. van de Walle, *Les expéditions de Jean-Baptiste De Lescluze en Méditerranée et en Mer Noire*. — MAB Meded., XIII (1961) 73-92, ill.
Armateur brugeois, décédé le 12 mars 1858, bien oublié aujourd'hui, mais qui „pour l'époque où il a vécu, a fait des choses extraordinaires”.
73. Ch. Verlinden, *Een Vlaamse voorloper van Columbus, Ferdinand van Olmen (1487)*. — TG., 74 (1961) 506-516.
De Vlaming F. v. O. en de Portugees Joham Afonso de Estreito krijgen in 1487 oorlog om een ontdekkingsreis te ondernemen naar het eiland met de zeven steden (Antillen)-de reis heeft plaats gehad; de reizigers echter kwamen nooit terug.
N.H.
74. P.H. Verhoeven, *Maarten van Riethoven, eerste bisschop van Ieper. Geschiedkundige levensschets*. — Wetteren, 1961, in-12°. 142 blz. ill.
75. V. Arickx, *Jules Sap ontzwoom de „Titanic”, 15 april 1912*. — B., LXIII (1962) 113-114.
J.S. geboren te Zwevezele in 1890.
76. B. S(embrouck), *Een figuur uit de Beloken Tijd, Petrus Joannes De Simpel*. — B., LXII (1961) 360-362.
Te Staden geboren in 1767, uit het huwelijk van Pieter Jan De S. en Joanna Mahieu. Op 21. XII. 1793 priester gewijd. Eedweigeraar en banneling naar St. Martin-de-Ré. Te Brugge gestorven op 21 mei 1813.
77. J. Supply, *In memoriam Dr. phil. Jan Soete (Kortrijk 1899-1961)*. — Ontmoeten, Geill. kontaktblad der oudstudenten van het Sint-Amandskollege te Kortrijk, IX (1961) 7-8.

6. FOLKLORE

78. J. Lambin, *Zwerven door Vlaanderen. Toeristische, historische, anekdotische, folkloristische en gastronomische wandelingen voor zon- en snipperdagen*. Hasselt, Heideveld, 1961 (Vlaamse Pockets, 40), 154 p., ill.
79. M. English, *Vastendoeken*. — Hand. Emul., XCVIII (1961) 110-113, ill.
„Vastendoeken” of „hongerdoeken” in Vlaanderen, o.a. te Oedelem, Boechoute, Watervliet en te Male (Sint-Trudoabdij).
80. G. Speecke, *Volkssagen in de Westvlaamse Leiestreek*. — LG., III (1961) 249-255.

81. M. (Cafmeyer), *Achter de Dee*. — 't Beertje, 1962, 25-45, ill.
82. E. De Wispelaere, *De „Engelse Bilk” te Assebroek*. — Het Brugs Ommeland, II (1962) 9-11.
Herinneringen aan de Engelse kolonie te Brugge, voor 1914, en aan hun lust voor golfspel. Zou werkelijk het Brugs voetbal te Assebroek op de Engelse Bilk ontstaan zijn?
83. P. Van Zeir, *Breugeliaanse gildemalen. De Brugse Sint-Joosgilde viert. 1450-1601*. — B., LXII (1961) 309-314.
84. J.M. B(ertele), *Jacob Goethals-Vercruysse en Manten en Kalle*. — LG., III (1961) 261-263.
Briefwisseling van J. Goethals-Vercruysse van 1801 tot 1834. Drie bijlagen.
85. J. De Cuyper, *Bij de blijde terugkomst van Manten en Kalle*. — LG., III (1961) 257-260.
De legendarische uurslager „Manten en Kalle” werden teruggeplaatst op het Kortrijkse belfort op 23 sept. 1961. Bondige geschiedenis van die uurslagers.
86. J. de Man, *De bewoners van het Karelstraatje te Varsenare*. — Het Brugs Ommeland, II (1962) 59-61.
Het nog overblijvende deel van de oude Stratendreef, destijds (rond 1875) bewoond door „Charles” Huyghe, „Charles” Kimpe en „Charles” Decock.
87. J. de Man, *De Nabuurschap van de Blauwe Torre in Varsenare*. — Het Brugs Ommeland, II, (1962) 3-8.
Herinneringen van de laatste eigenaarster van de Blauwe Torre, jonkvrouw Maria de Man, geboren in 1868, over Fietje Kraaie, Lite Depestel e.a.
88. E.I. Strubbe, *De Mechagelstoet te Zwevegem*. — 't Beertje, 1962, 6-16, ill.
Folklore over de streek tussen Maldegem en Aardenburg.

II. ALGEMENE GESCHIEDENIS

1. GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN

89. J. Noterdaeme, *Galbert en de ridders van Straten*. — Het Brugs Ommeland, II (1962) 12-21, ill.
90. C. Wyffels, *De Vlaamse gijzelaars in 1213, inzonderheid de Bruggelingen*. — B., LXII (1961) 299-301.
De koning van Frankrijk, Filips-August, voerde 73 burgers van Gent, 40 van Brugge, 18 van Ieper, 12 van Dowai, 8 van Oudenburg, en 6 van Oudenaarde als gijzelaars naar Frankrijk. De lijsten werden destijds door G. Dept, *Les influences anglaise et française*, uitgegeven.
91. J.C. Moore, *Count Baldwin IX of Flanders, Philip Augustus and the papal power*. — Speculum, 37 (1962), 79-89.
92. P. Rogghé, *Het eerste bewind der Gentse hoofdmannen (1319-1329)*. — AM., XII (1961) 181-227.
93. J. De Cuyper, *De opstand van Gent (1379-1385) en Hulster Ambacht. Aantekeningen van de tiendontvanger Willem Faytop*. — Hand. Em., XCVIII (1961) 137-155.
94. R. Van Roosbroeck, *Vier eeuwen „Franckendael”. Frankenthal, een Vlaamse stad*. — De Auto Toerist, XV (1962) 595-602, 619-620.

- Stichting van de stad door Vlaamse Calvinisten onder leiding van Dathenus.
95. B. Van Dingen (R. Van Roosbroeck), *Vlaamse geschiedenis in Rheinpalz. De „stichting” van Frankenthal en Paltzgraaf Johan Casimir.* — *Kultuurleven*, XXIX (1962) 451-456.
  96. K. Maddens, *De krisis op het einde van de XVIe eeuw in de kasselrij Ieper.* — *BTFG.*, XXXIX (1961) 365-390.
Bestudeert de omvang van de verwoesting in het Ieperse platteland ten gevolge van de oorlog en, na 1584, van het optreden van de Vrijbuiters. De ontvolking bracht als gevolg een sterke inwijking van vreemdelingen (vooral uit Waals-Vlaanderen en Artesië) bij het begin van de XVIIe eeuw.
N.H.
  97. A. Viaene, *Paniek over de Brugse boetprocessie. Palmzondag 1678.* — *B.*, LXIII (1962) 97-104.
Over het bestaan van een fransgezinde, anti-protestantse partij te Brugge, in de XVIIe eeuw.
  98. A. Viaene, *Onze patriottinnen van 1790.* — *B.*, LXII (1961) 225-231.
  99. M. D(e) B(ruyne), *Patriottinnen te Rumbek, 1790.* — *B.*, LXII (1961) 275-276.
  100. J. De Smet, *De belegering van Nieuwpoort in juli 1794.* — *B.*, LXII (1961) 347-352.
  101. V. Arickx, *Pittense soldaten in het leger van Napoleon. Tielt, 1962, 28 blz.*
Zie bespreking in *B.*, LXIII (1962) 220-221.

2. PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS

102. J. De Smet, *Redding van de kunstschaten van Ieper, 1915-1916.* — *B.*, LXII (1961) 372-376.
103. P. Gélis, *La restauration de Bergues.* — *Les monuments historiques de la France*, VII (1961) 105-110.
104. J. De Smet, *Het Sint-Elooisgasthuis te Brugge in 1399.* — *Hand. Emul.*, XCVIII (1961) 92-96.
Met inventaris van de meubilering (Brugge, Rijksarchief, bl. nr. 6247).
105. L. Devliegher, *De restauratie van het belfort te Brugge.* — *WV.*, XI (1962) 18-21.
106. R. Vandenberghe, *Damme. Geïllustreerde gids.* Brugge, Gidsenbond, 1962 (4e verbeterde en vermeerderde uitgave), 100 blz.
107. M. Baelde, *Een interessante octrooitoekening van Karel V aan de stad Eeklo (1549).* — *AM.*, XII (1961) 137-140.
108. M. English, *Het gezelschap „vanden chore” te Eeklo in 1571.* — *AM.*, XII (1961) 141-143.
109. M. English, *Een eremiet schoolmeester te Eeklo in 1727.* — *AM.*, XII (1961) 144-145.
110. K. Maddens, *Geluwe op het einde van de XVIe en het begin van de XVIIe eeuw.* — *LG.*, IV (1962) 103-116.
Vervolg van hoofdstuk I: *Geluwe in 1571*, *LG.*, I (1959) 187-213 en *LG.*, II (1960) 109-140.
111. G. Pouseele, *De beiaard van Harelbeke.* — *WV.*, XI (1962) 21-22.

112. O. Mus, A. Canepeel, A. Deschrevel en S. Jena, *Ieper, 962-1962*, z.p., 36 pp.
113. A. Vanhaute, *De beiaard van Kortrijk*. — WV., XI (1962) 33.
114. A. Viaene, *Beschrijving van Leisele door Pauwel Heinderycx omstreeks 1680*. — B., LXIII (1962) 161-165.
115. D. Verstraete, *Galgeberg en Ballinkstraat te Maldegem*. — B., LXIII (1962) 112.
116. D. Verstraete, *Wieltiende te Maldegem*. — B., LXIII (1962) 56.
117. A. Viaene, *Beschrijving van Oostduinkerke door Pauwel Heinderycx omstreeks 1680*. — B., LXII (1961) 417-421.
118. A. Sleeks (= K. Seys), *Oude Oostendse afspanningen, danszalen, café-chantants*. (Oostende, 1962) 117 blz. ill.
119. A. Sleeks (= K. Seys), *Oude Oostendse straten en gebouwen*. (Oostende, 1960) 123 blz. ill.
120. M. De Smet, *Oudenaarde en de farmacie*. Beveren-Oudenaarde, bij de schrijver, 1960, in-8°, 77 blz.
121. H. Platelle, *Aventures romanesques dans la région de Saint-Amand au moyen âge*. — SEPC. Bull., 1962 n° 1, 22 pp.
122. M. Vrielynck, *De Lange Munt te St.-Andries bij Brugge*. — De Toerist, XLI (1962) 231-232.
123. J. Penninck, *Geschiedenis van de Sint-Baafsparochie te Sint-Andries*. — Het Brugs Ommeland, II (1962) 63-78.
124. L. Impe, *Belfort en beiaard te Tielt*. — WV., XI (1962) 39.
125. Fr. Deisser-Nagels, *Valenciennes, ville carolingienne*. — Le moyen âge, LXVIII (1962), 51-90.
„De Valenciennes avant l'époque carolingienne, et plus précisément avant le IXe siècle, nous ne savons presque rien... Etape de batellerie, lieu de transit pour les marchands et les voyageurs, bureau de tonlieu et atelier monétaire, Valenciennes est un typique *portus* carolingien”.
126. P. Bourgois, *Veurne als beiaardstad*. — WV., XI (1962) 15-17.
127. R. Van Gerven, *De Biestmolen van Vrasene*. — Het Land van Beveren, III (1960) 98-106.
129. A. Viaene, *Rederijkerstrompjes te Wakken, 1783-1785*. — B., LXIII (1962) 129-133.
130. D. Verstraete, *De kerk van Watervliet in de 17e en de 18e eeuw*. — AM., XII (1961) 158-180.
131. R. Defrancq, *Bijdragen tot de geschiedenis van Wervik*. Deel II. Wervik, 1961, 231 blz.
132. J. Vervenne, *De eerste Armeenschool te Wevelgem*. — B., LXIII (1962) 178-181.
133. A. Lava, *Zoutenaai. Geschiedenis en folklore*. (1962) 40 blz.

III. BIJZONDERE GESCHIEDENIS

1. RECHT EN INSTELLINGEN

134. F.L. Ganshof, *Droit romain dans le „Liber Floridus”*. — Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, XXIX (1961) 432-444.
Nog geen eigenlijke kennis van de Romeinse recht in Vlaanderen in de eerste helft van de XIIe eeuw. Het L.F. schrijft het *Liber Etymologiarum* van Isidorus van Sevilla over.

135. R. Degryse, *Het artikel 11 van de Nieuwpoortse keure (1163)*. — Hand. Em., XCVIII (1961) 219-221.
Het Nieuwpoortse *placitum* is niet met een jaarlijkse *veritas libera* of *dorghenga* te vereenzelvigen.
136. E. Warlop, *Het charter van Filips van de Elzas voor Kortrijk (1190)*. — LG., IV (1962) 55-62.
Kortrijk bezat reeds sedert lang stadsrechten, toen dit charter werd uitgevaardigd.
137. E.I. Strubbe, *De receptie in de Vlaamse rechtbanken van middenveertiende tot einde vijftiende eeuw*. — Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, XXIX (1961) 445-462.
138. A. Viaene, *Leprozen en leprozerijen in Vlaanderen*. — *Collationes Brugenses et Gandavenses*, VII (1961) 289-314; VIII (1962) 122-127.
Inhoud: De naam (leprozen ofwel melaatsen). Organisatie van de Leprozerij. Oudste stichtingen. Gebouwen. De uitleiding van de melaatse. Patroonheilige van de Leprozerijen. Inkomsten van de Leprozerij. Aantal leprozerijen. De schouw of visitatie. Akkerzieken. Kleding en klep van de melaatse. Epiloog. — Deze status quaestionis wordt gevolgd door een bibliographische lijst.
139. J. Van Twembeke, *Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst*. — LA., XIV (1962) 178-219.
140. N. Huyghebaert, *De schandpaal van de proosdij Sint-Amand bij Kortrijk*. — LG., III (1961) 209-212.
De Kortrijkse proosdij was van ouds een heerlijkheid, voorzien van heerlijke rechten.
141. E. N., *Veertien leenverplichtingen aan het Hof van Staden*. — B., LXIII (1962) 21-22.

2. ECONOMISCHE EN SOCIALE GESCHIEDENIS

142. D. Dalle, *Taalverschuivingen in West-Vlaanderen in de 17e en de 18e eeuw*. — Hand. Em., XCVIII (1961) 48-86.
143. L. Van Acker, *Bemesting in de oude Westvlaamse landbouw*. — B., LXII (1961) 402-411.
144. L. Van Acker, *Eigenaardige beroepen uit de oude tijd, 1796-1797*. — B., LXIII (1962) 51-55.
145. H. Todts, *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden. Kroniek van de Vlaamse Beweging 1944-1954*. Leuven, 1961, 282 p. (Davidsfonds, Keurreeks 84).
Aan de hand van de gebeurtenissen die hij sinds 1945 heeft meegemaakt, schetst Schr. „het moeilijke aanpassingsproces van de Vlaamsgezinden aan de nieuwe geestelijke stromingen”, namelijk de Europese gedachte. N. H.
146. J. Van Beylen, *Zeeuwse vissersschepen van de Ooster- en Westerschelde*. — MA. Meded., XIII (1961) 107-187, ill.
147. E. Verstraete, *Het renteboek van de heerlijkheid het Bardoense, 1610 (Ingelmunster, Meulebeke, Oostrozebeke)*. — LG., III (1961) 229-241.
148. R. Degryse, *De Biervlietse kaakharingproductie in de jaren 1426 en 1427*. — MA. Meded., XIII (1961) 43-58.
149. J. Mertens, *De verdeling van de Brugse schepenzetels op sociaal gebied (XIVe eeuw)*. — WT., XXI (1961) 451-466.

- „ Voor 1302 was het stadsbestuur volledig in handen van een bevoorrecht patriciaat. Dan grijpt een ommekeer plaats: doorheen de gehele XIVe eeuw is een tendens naar een vaststaand representatief systeem waar te nemen... Langzamerhand nochtans werd het democratisch element verdrongen en na 1328 werd er helemaal geen rekening meer mee gehouden ”.
150. J. Vermaut, *De wolkammers te Brugge. Hun aandeel in de sociale beroeringen tijdens de 17e en 18e eeuw.* — Hand. Emul., XCVIII (1961) 5-47.
Waarom hun stakingen en relletjes, hoe gerechtvaardigd dan ook in onze ogen, weinig kans hadden om gunstige resultaten te behalen. Hoe het stedelijk gezag, bezorgd om de onrustwekkende groei van het armenbudget, zich onrechtstreeks medeplichtig maakte aan sommige stakingen.
151. J. De Smet, *De brievenpost in het Brugse, 1840-1850.* — B., LXIII (1962) 75-76.
152. J. De Smet, *De eerste jaren van de Katholieke Burgersgilde te Brugge, 1878-1889.* — GOK. Hand., nr. XV (1961).
153. R. Degryse, *La pêche et la marine dunkerquoise vers 1300.* — MAB Meded., XIII (1961) 21-32.
154. O. Mus, *De verhouding van de waard tot de drapier in de Kortrijkse draperie op het einde van de 15e eeuw.* — Hand. Em., XCVIII (1961) 156-218.
155. J.M.L. Demeyere, *Leeftijdsopbouw der Kortrijkse bevolking op 31 dec. 1910 en 31 dec. 1960.* — Ontmoeten. Geill. contactblad der oudstudenten van het Sint-Amandskollege te Kortrijk, IX (1961) 24-27.
156. R. Degryse, *Het avontuur van Meeus de Crooc, stuurman van Lombardsijde (1403).* — MAB Meded., XIII (1961) 33-42.
157. J. Beun, *Kleine haringvisserij op de Westkust. De Panne, 1900-1914.* — B., LXIII (1962) 141-144.
158. A. V(iaene), *Poperingse matten.* — B., LXII (1961) 271.
159. A. Wyffels, *De evolutie van het Tieltsse bevolkingscijfer in de XVIIe en XVIIIe eeuw.* — LG., III (1961) 213-227.
3. GESCHIEDENIS DER WETENSCHAPPEN EN LETTEREN
160. M.D. Chenu, *A la mémoire renouvelée du „Doctor universalis”, Alain de Lille.* — CCC., XIII (1962), 67-70.
Bibliografisch overzicht 1896-1961.
161. C. Vasoli, *Studi recenti su Alano di Lilla (1950-1960).* — Bull. dell' Istituto Storia ital. per il Medio Evo, LXXII (1960) 35-89.
162. L. Elaut, *Benedikt de Bacquere et de zeventiende-eeuwse gerontologie in de Zuid-Nederland.* — SH., III (1961) 179-189.
B. de B., prior van de Duinenabdij († 1678), schrijver van een *Senum anatomicus* en andere werken van geneeskundige aard.
163. E. Duverger, *Le cabinet d'histoire naturelle du médecin gantois Jan-Bernard Jacobs (1734-1790).* — Les Cahiers de la Biloque, XII (1962) 131-136.
164. M.D. Stanger, *Literary patronage at the medieval Court of Flanders.* — French Studies, XI (1957) 214-229.

- Betreft het tijdperk van Filips van de Elzas tot en met Gwijde van Dampierre.
165. G. Van Acker, *Gautier d'Arras, le plus ancien trouvère du Nord de la France*. — RN., XLIII (1961) 273-279.
  166. G. Verbeke, *Een onvoltooide commentaar van Thomas van Aquino (Peri Hermeneias)*. — KVAB. Mededel. Klasse der Letteren, XXII (1960) nr. 8, 22 blz.
Over de medewerking tussen Thomas van Aquino en de Vlaamse dominikaan, Willem van Moerbeke, die hem de vertaling verzorgde van het grieks commentaar van Ammonius over de Peri Hermeneias.
N. H.
  167. J. Noterdaeme, *Jacob de Coster van Maerlant*. — Handel. Kon. Zuidnederl. Maatsch. voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, XV (1961) 233-172.
Bespreekt o.a. de betrekkingen van J.v.M. met de abdij Ter Doest en met zijn Hollandse opdrachtgevers; komt eindelijk terug op de betwiste vraag: Maerlant bij den Briel of Maerlant te Houtave
  168. V. Arickx, *Baljuw Jacob Wybo uit Pittem, prins van de Rederijkerskamer van Tielt in 1539*. — B., LXIII (1962) 48-50.
  169. K.G. Van Acker, *Viglius en de Librije van Sint-Baafs te Gent*. — Handel. van het 24e Vlaams Filologencongres 6-8 april 1961, Leuven, 1961, p. 481-485.
  170. P. Grootens, *Joannes Crombecius S.J. als geestelijk schrijver*. — OGE., XXXI (1957) 225-275; XXXIV (1960) 129-154; XXXVI (1962) 27-63.
Vgl. Bibl. 1957, nr. 170.
  171. A. Deblaere, *De mystieke schrijfster Maria Petyt (1623-1677)*. — KVA Verhand., VIe reeks, 87. Gent, 1962, in-8°, 416 blz.
Geestelijke dochter, geboren te Hazebroek (Frans-Vlaanderen) 1623, gestorven te Mechelen I.XI.1677. Uitgave van haar autobiografie.
  172. *Een interessante vondst!* — Ontmoeten. Geïll. kontaktblad der oudstudenten van het Sint-Amandskollege te Kortrijk, IX (1961) 21.
Een gedicht van G. Gezelle, opgedragen aan G. Beyaert en gedrukt in de Gazette van Kortrijk, 4 nov. 1881, alsook een schrijven van G. Gezelle tot dezelfde, gedagtekend 16 april 1899, in verband met een mogelijke viering van de dichter bij zijn benoeming te Brugge.
  173. R. Hagelstange, *Der Fuchs von Handzame*. — Merian, XIII (1960) nr. 12, 49-52.
Belicht P. J. Andries Devos, gewezen burgemeester van Handzame (10 jan. 1894 — 26 juli 1960).
  174. A. Derolez, *De bibliotheek van het kapittel van Sint-Donatiaan te Brugge in de middeleeuwen*. — Handel. Kon. Zuidnederl. Maatsch. voor taal- en letterkunde en geschiedenis, XV (1961) 159-173.
Bijlage: Rekening betreffende de onkosten voor de bouw van de nieuwe bibliotheek, 1412.
  175. O. Vilain, *De Stadsbibliotheek van Oostende 100 jaar*. — Bibliotheekgids, XXXVII (1961) 114-117, ill.

„Met het bombardement van mei 1940 brandde de S.B.O. met gans haar boekenfonds en archief totaal uit”. Volgt de lijst van de bibliothecarissen (1861-1961).

4. KUNSTGESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

176. R. Didier, *Expansion artistique et relations économiques des Pays-Bas méridionaux au moyen âge.* — Bull. Kon. Inst. Kunstpatrimonium, IV (1961) 57-74.
177. A. Fredericx, *Jehan Tavernier, XVe eeuwse miniaturist, in het licht van archivalische documenten.* — Hand. van de Geschied. en Oudheidk. Kring van Oudenaarde, XII (1960) 83-107.
De miniaturist J. T. wordt in de archiefbronnen geciteerd in 1455, 1460 en waarschijnlijk ook in 1434. De gelijknamige personagen die men in 1405 en 1476-1477, in het stadsarchief Oudenaarde vermeld vindt, alsook de schilder in 1453-1456 te Brugge werkzaam, zijn met hem niet te vereenzelvigen.
N. H.
178. A. Moerman, *Portretten van Gulden-Vliesridders uit de Bourgondische eeuw.* — WV., XI (1962) 302-316.
179. H.W. Strasser, *Hans Memling te Seligenstadt.* — Hand. Emul., XCVIII (1961) 97-100, ill.
Wordt meermaals vernoemd in de jaargetijden die in de kerkrekeningen van de oude parochiekerk ingeschreven staan, vanaf 1534/35 tot 1543/44.
180. S. Sulzberger, *Juste de Gand et l'école de Harlem.* — BTOK., XXIX (1962) 49-62.
181. J. Squilbeck, *L'iconographie de saint Guillaume et la bannière de la corporation des armuriers de Gand.* — BTOK., XXIX (1960) 103-118, 5 ill.
De schilder blijkt de Meester van Flémalle te hebben gekend.
182. A. Schouteet, *Documenten in verband met de Brugse schilders uit de XVIe eeuw.* — BTOK., XXIX (1960) 137-154.
Jan de Mil, zoon van Jan, in 1523 als leerknapp-schilder ingeschreven; overleden vóór 28 april 1561.
183. J.T. Gisbert de Mesa, *The painter Mateo Mexia and his works in the convent of San Francisco de Quito.* — The Americas, XVI (1959-1960) 385-396, ill.
Een Vlaamse schilderschool in 1534 door Vlaamse minderbroeders te Quito gesticht.
184. L. Devliegher, *De legende op P. Pourbus' schilderij van de Duinenabdij.* — Bull. Kon. Commissie Mon. Lands., XI (1960) 163-173.
Met de uitgave van een tekst van de schilder uit het Duinenfonds van de St. Pietersabdij te Steenbrugge.
185. A. Deschrevel, *Schilderwerken van de Pseudo-Karel van Ieper (Frans Denys?) en zijn school.* — Ieper, Stedelijk Museum, 1962, in-8°, 48 pp., ill.
186. L. van Puyvelde, *Considérations sur les maniéristes flamands.* — BTOK., XXIX (1960) 63-101, 19 ill.
O.a. Lancelot Blondeel, Marinus van Reyerswale, Bernaert de Ryckere, van Kortrijk, en Karel van Mander, van Meulebeke.
187. A. Mabile de Poncheville, *Trésors d'art du Nord de la France.*

- Académie royale de Belgique, Bull. Classe des Beaux-Arts, XLII (1960) 24-39, ill.
- P.P. Rubens en Saint-Amand, enz. Een mooie blunder : „les armoiries d'un épigone de Memling (récemment découvert à Bruges) : Andreas de la Coste " ! N. H.
188. G. Gyselen, *Op het spoor van schilder Frans Denys uit Ieper ?* — WV., XI (1962) 194.
189. P. De Brabandere, *Bij de titelplaat van het wezerijregister „ Ghellinck ”*. — LG., III (1961) 243-248, ill.
Werk van de Kortrijkse schilder Jan van Moerkercke (ca 1660-1689), die ook de auteur is van het schilderij „De Goede Herder ” in de Sint-Maartenskerk te Kortrijk.
190. L. Van Acker, *Jan Maes, kunstschilder te Roeselare*. — B., LXIII (1961) 277-278.
Werkzaam te Roeselare tussen 1712 en 1739.
191. G. Gyselen, *Het vlas in een schilderijencyclus van Emiel Jacques*. — Mededeling van het Provinciaal onderzoek- en voorlichtingscentrum voor nijverheidsteelten te Rumbeke (1962).
192. G. Gyselen, *De schilderijencyclus „Het Vlas” van Emiel Jacques*. — WV., XI (1962) 192.
193. H. de France, *James Ensor. Proeve van gecomentariëerde bibliografie. Essai de bibliographie commentée*. (Bibliographia Belgica, 53). Brussel, 1960, in-8°, VIII-XXVII-342 p.
194. J. Duverger, *Laatmiddeleeuws tapijtwerk met de geschiedenis van Jasaan en Gedeon*. — WV., XI (1962), 317-329.
195. J. Helbig, *Deux vitraux du XIVe siècle provenant de l'abbaye des Dunes*. — DD., II (1961) 51-55, ill.
196. A. Courtens, *Les stalles sculptées du XIVe au XVIe siècle*. — Gazette des Beaux-Arts, 6e r., LX (1962) 317-326.
O.a. te Brugge, in de St.-Salvator.
197. G. Coolen, *Linteau sculpté (XVIe siècle) de Saint-Berlin*. — SAM. Bull., XIX, n° 368, p. 503-504, ill.
198. A. D(eschrevel), *Werk van Brugse kunstenaars voor de St.-Elooi-kerk te Duinkerke*. — B; LXIII (1962) 85-86.
199. Fr. de Dainville, *Propos sur les autels à miroirs*. — Gazette des beaux-arts, 6e r., LX (1962) 349-350.
Bij de Jezuïeten te St.-Omaars in 1608-1612.
200. C. Van Nerom, *Notes sur un fragment d'arcade gothique à l'abbaye des Dunes de Coxyde*. — DD., II (1961) 43-50, ill.
201. E. Dhanens, *Kerkelijk edelsmeedwerk in het Meetjesland*. — AM., XII (1961) 9-55.
202. J.D. D(elbaere), *Een smeedijzeren kruis op het kerkhof van Rumbeke*. — B., LXII (1961) 272-275.
Kruis gesmeed door Jan Messeyne in 1870. Messeyne stierf ongehuwd te Rumbeke op 8 sept. 1885.
203. F. Van Molle, *Namaak van de koperen grafplaat van Griele van Ruwescuere († 1410)* — Bull. Kon. Inst. Kunstpatrimonium, IV (1961) 117-128.
204. L. Devliegher, *Het graf van Hieronymus Lauweryn te Water-vliet*. — Hand. Emul., XCVIII (1961) 100-105.
Tijdens de Franse bezitting vernield; in 1895, op een niet zeer gelukkige wijze gerestaureerd.

205. J. Rotsaert, *De klokken van de Sint-Jacobskerk te Brugge*. — Het Brugs Ommeland, II (1962) 22-34.
Klokken van Simon Wagheneins, Joachim Blampain, Georges Dumery en Marc Le Serre.
206. E. Uten, *Georgius du Mery me fecit Brugis anno 1748*. — WV., XI (1962) 8-9.
207. A. Lowyck, *Torenkruisen in West-Vlaanderen*. — Ons Heem, XV (1960-1961) 62-65.
208. A. Deschrevel, *Historische terugblik op het orgel in West-Vlaanderen*. — WV., XI (1962) 23-32.
209. J. Robijns, *Eine Musikhandschrift des frühen 16. Jahrhunderts im Zeichen der Verehrung unserer Lieben Frau der sieben Schmerzen: Brüssel, Kgl. Bibliothek, Hs. 215-216*. — Kirchenmusikalisches Jahrbuch, 1960, blz. 28-43.
Door de Generale ontvanger der Nederlanden, Karel de Clerc, besteld; waarschijnlijk voor de O.L. Vrouwkerk van Brugge, bakermat van de verering tot O.L. Vrouw van de Zeven Smarten.
N. H.
210. B.S. Brook, *Leemans of Bruges and Paris*. — Belgisch Tijdschrift voor muziekwetenschap, XV (1961) 47-54.
H. Leemans, Brugs toondichter, stierf in 1771 te Parijs, waar hij in 1765 reeds werkzaam was. Sch. geeft de catalogus van zijn werk.
211. L. Danhieux, *Opkomst en bloei van de belforten, hun betekenis*. — WV., XI (1962) 2-7, ill.
212. L. Devliegheer, *Het stadhuis te Thorn (Polen) en Vlaanderen*. — WV., XI (1962) 34-36.
213. J. De Cuyper, *De Gravenkapel van Kortrijk. Opbouw (±1370-1374) en herstel na de ramp van 1382*. — LG., IV (1962) 5-54, ill.
Drie bijlagen.
214. K. Peeters, *Nieuwe kerken in West-Vlaanderen*. — Kunst en Religie, XLII (1960) 29-47.
215. R. Van Nerom, *Notes sur les deux pièces d'hommes d'armes, au carrelage de la prélatie de l'abbaye des Dunes*. — DD., II (1961) 56-70.
Deze figuur van ridder met schouderplaten moet tussen 1280 en 1325 vervaardigd zijn.
216. A. Lowyck, *Kort overzicht van de geschiedenis van de West-vlaamse tegelbakkerijen in Vlaams aardewerk*. — Ons Heem, XV (1960-1961) 161-162.
217. A. Lowyck, *Tegelbakkerijen te en rond Diksmuide*. — Ons Heem, XV (1960-1961) 189-192; XVI (1961-1962) 73-77.
218. A. Lowyck, *Enkele nota's over tegels in het Kortrijkse*. — Ons Heem, XV (1960-1961) 207-209.
219. R. Haelewyn, *De nieuwe Torhoutse kunstpottenbakkerij Maes*. — Ons Heem, XV (1960-1961) 223-224; XVI (1961-1962) 5-10.
220. J. Viérin, *Romeins Kortrijk*. — LG., IV (1962) 129-132.
Tekst van de toespraak gehouden op de opening van de tentoonstelling „Romeins Kortrijk” in het plaatselijk stadsmuseum op 14 april 1962.

221. Ed. Frison, *Examen anatomique des bois du puits roman n° 1 de Harelbeke*. — Latomus, XX (1961) 800-805, ill.
222. J. Viérin en Ch. Léva, *Un puits à tonneau romain à Harelbeke*. — Latomus, XX (1961) 759-784.
223. Ch. Léva, *L'importance des récentes découvertes romaines à Courtrai*. — XXXVIII Congres (Aarlen, 1961) 267-272.
224. G. Van den Abeelen, *Courtrai et Rome. Réflexions après de grandes découvertes*. — Conférence donnée le 4 juin 1962 dans la salle de l'Union Patronale de Courtrai au bénéfice de l'oeuvre „Assistance aux maternités et dispensaires d'Afrique Centrale”. Gestencild 42 pp. ill.
225. S.J. De Laet, J. Nenquin, P. Spitaels en A. Van Doorselaer, *Nieuwe oudheidkundige opgravingen en vondsten in Oost-Vlaanderen*. — Kult. Jb. Prov. Oost-Vl., 1958, bd. 2, 3-100. Urnevelden te Massemen en te Destelbergen. Sporen van bewoning uit de IJzertijd te Waasmunster (Boechoute) en uit de Romeinse tijd te Waasmunster (Pontrave).
226. L. Devliegher, *Opgravingen te Oudenburg*. — De Toerist, XL (1961) 109.
227. G. Coolen, *Les remparts de Théroouanne*. — SAM. Bull., XIX, n° 370, p. 545-565, ill.
5. KERKGESCHIEDENIS
228. D.A. Stracke, *Over de eerste kerstening van Noord-West-Gallië*. — BG., XLIV (1961) 5-30.
229. E. Van der Donckt, *Hoe leefden de eerste priesters in onze streken?* — Pastor Bonus, XXXIX (1962) 83-89.
230. J.B. Russell, *A propos du synode d'Arras en 1025*. — RHE., LVII (1962) 66-87.
231. N. Huyghebaert, *Het grafschrift van de kluisenaar Everelmus en het ontstaan van de Sint-Bartholomeusabdij te Brugge*. — Sacris Erudiri, XII (1961) 540-567, ill. Zie bespreking van A. V(iaene) in *Biekorf*, LXII (1961) 379.
232. L. Milis, *De abdij van Ename in de middeleeuwen. Haar bezittingen in de periode 1063-1250*. — GOG. Hand., n.r. XV (1961) 1-48.
233. A. D'Haenens, *Moines et clercs à Tournai au début du XIIe siècle*. — Atti della Settimana di Studio: Mendola, settembre 1959 („La vita commune del Clero nei secoli XI et XII”), deel II, Milaan, 1962, p. 90-103. La fondation de Saint-Martin de Tournai doit son succès à la présence, dans la nouvelle communauté, de chanoines „convertis”.
234. V. Pil, *Zonnebeke en zijn Augustijner abdij*. — De Toerist, XL (1961) 1077-1081.
235. A. Verhoustraete, *De rondreis van Walter de Marvis, bisschop van Doornik, in 1242*. — AM., XII (1961) 228-236, met een kaart.
236. N. Huyghebaert, *Het jaargetijde van gravin Maria van Namen te Hemelsdale*. — B., LXIII (1962) 137-140.
237. A. Viaene, *Onze-Lieve-Vrouw van Victorie. Vlaanderens nederlagen in de liturgische dankfeesten van Parijs en Chartres*. — Pevelenberg 1304 — Kassel 1328. — B., LXII (1961) 289-295.

238. A. V(iaene), *De oude Madelene van Poperinge*. — B., LXIII (1962) 84.
239. V. Gaublumme, *De Kartuiuze St.-Martens-Bos te St.-Martens-Lierde en de ontbonden gilden van Geeraardsbergen in 1330*. — LA., XIV (1962) 165-177.
240. *Gedenkboek 600 jaar Sint-Niklaas. (Kortrijk, 1962)*. 156 blz. ill.
 Uitgegeven ter gelegenheid van de 600e verjaring van de goedkeuring door de bisschop van Doornik van de stichting van een kloostergemeenschap in het gasthuis van Sint-Niklaas. Het geschiedkundig deel is van de hand van J.M. Bertelee.
241. J.M. B(ertelee), *De kongregatie van Sint-Niklaas te Kortrijk 600 jaar*. — LG., IV (1962) 138-142.
 Bondige schets van de geschiedenis van die kongregatie.
242. J. De Cuyper, *De krisis van het Kapittel van Kortrijk op het einde van de 14e eeuw*. — LG., III (1961).
 Zie bespreking in B., LXII (1961) 432.
243. J. De Cuyper, *Kapittel van Kortrijk viert van Westers schisma. Concilie van Pisa, 1409*. — B., LXIII (1962) 183-184.
244. J. De C(uyper), *Goswijn van der Beke, prior van de Kartuiuze van Champmol, oud-kanunnik van Kortrijk*. — LG., IV (1962) 132-134.
 G. van der Beke, waarschijnlijk een Kortrijkzaan, kanunnik van het kapittel aldaar, trad omstreeks 1414 in de kartuiuze Sint-Martens-Bos te Sint-Martens-Lierde bij Geeraardsbergen, werd prior in de kartuiuze te Gent en ten slotte prior in de beroemde kartuiuze van Champmol bij Dijon. Aldaar overleed hij in 1429. — Nota's over de betrekkingen tussen het Kortrijkse kapittel en de kartuiuze van Sint-Martens-Lierde.
245. L. Indestege, *Kanttekeningen bij het testament van Lodewijk Witkin, kapelaan van O.L. Vrouwe te Brugge, 1519*. — Verslagen en mededel. KVA., 1961, p. 53-85.
246. S.P. Wolfs, *Bericht über die Visitation des Klosters von Lille durch den Ordens-general Franciscus Sylvestri von Ferrara O.P. (10-22 Juni 1528)*. — Archivum Fratrum Praedicatorum, XXXII (1962) 327-338.
247. A. Schouteet, *De bedelorden en het begin van de hervorming te Brugge*. — Hand. Em., XCVIII (1961) 221-228.
 Volgens het *Liber convocationis* (1377-1553) van de vier Brugse bedelorden.
248. P.-B. de Meyer, *Bijdrage tot de geschiedenis der Minderbroeders te Oudenaarde*. — Handel. Geschied.- en Oudheidk. Kring van Oudenaarde. XII (1960) 42-82.
249. A. De Vos, *Godsdienstberoerten te Eeklo tijdens de XVIe eeuw*. — AM., XII (1961) 57-136.
 Met 2 bijlagen.
250. J. De Smet, *De invloed van de hervorming te Brugge*. — 't Beertje, 1962, 51-53.
251. J. De Brouwer, *Bijdrage tot de geschiedenis van het godsdienstig leven en de kerkelijke instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621 volgens de verslagen van de dekenale bezoeken*. Aalst, 1961, 327 blz. 225 F.

252. L. Danhieux, *Nog wat over de Cellebroeders te Veurne*. — B., LXII (1962) 422-424.
Het eerste register is een *matricularium* (geen *obituarium*!), gedateerd 1612 en tot het jaar 1826 bijgehouden. Het tweede bevat de regel van de hlg. Augustinus en „Een corte uytlegginghe van de drie beloften welcke alle religieusen Godt doen in hunne professie”.
253. *Les Carmélites à Bruges (1626-1962)*. — Brugge, Monastère du Précieux Sang et de Notre-Dame du Mont Carmel, (1961), 48 pp., ill.
254. J. Andriessen, *Twee figuren uit onze zeventiende-eeuwse vroomheid geschiedenis*. — OGE., XXXVI (1962) 215-225.
o.a. Maria Petyt uit Hazebroek.
255. P. Villette, *La sorcellerie à Douai*. — *Mélanges de science religieuse*, XVIII (1961) 123-173.
256. L. Ceyskens, *Antoine Triest et la communion quotidienne*. — *Augustiniana*, XII (1962) 218-242. Wordt vervolgd.
A.T., bisschop van Gent, en de opstandige begijnen van Ter Hoye.
257. J. Brys, *De „Acta capitulorum” van de dekenij Tielt, 1714-1786*. — LG., IV (1962) 63-71.
Verslagboek van de capitulaire vergaderingen van de pastoors uit de toenmalige dekenij Tielt.
258. L. Preneel, *Priesters in het Concordataire bisdom Gent (1802-1813). Toestand in de Kortrijkse dekanaten*. — LG., IV (1962) 73-101.
De studie wordt voortgezet in de volgende afleveringen van LG.
259. J.M. B(ertelee), *De overbrenging van het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw van Groeninge*. — LG., IV (1962) 135-137.
Tekst van het akkoord tussen de laatste abdis van de abdij van Groeninge en de pastoor en kerkmeesters van Sint-Maartens nopens dit beeld in 1803.
260. A. Verthé, *Een eeuw Westvlaamse Scheutisten*. — WV., XI (1962) 187-189.
261. M. English, *Het voormalige dekanaat Aardenburg (...-1802)*. — AM., XII (1961) 146-157.
262. J. Geldhof, *Pastoor Vanhaecke na zijn jezuietenproef*. — B., LXII (1961) 267-270.

INDEX OP DE AFKORTINGEN

- AM. = *Appeltjes van het Meetjesland*. Eeklo.
 B. = *Biekorf*. Brugge.
 BG. = *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant*.
 BSAM. = *Bulletin trimestriel de la Société Académique des Antiquaires de la Morinie*. Saint-Omer.
 BTOK. = *Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis*. Antwerpen.
 BTFG. = *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*. Brussel.
 DD. = *De Duinen. Bulletin van het wetenschappelijk en kultureel centrum van de Duinenabdij en de Westhoek*. Koksijde.
 GOG. Hand. = *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*.
 GOK. Hand. = *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*.
 Hand. Em. = *Handelingen van de Société d'Emulation te Brugge*.
 KVAB. = *Koninklijke Vlaamse Academie van België*. Brussel.
 KVA. = *Koninklijke Vlaamse Academie voor taal en letterkunde*. Gent.
 LA. = *Het Land van Aalst*.
 LG. = *De Leiegouw*. Kortrijk.
 MA. Med. = *Mededelingen van de Marine Academie*, Antwerpen.
 MTEGMP. = *Maandelijks tijdschrift van het Europees genootschap voor munt- en penningkunde*.
 MVNLCN A. = *Mededelingen van de Vereniging voor naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam*. Brussel.
 OGE. = *Ons geestelijk erf*. Tielt.
 RBNS. = *Revue belge de numismatique et de sigillographie*. Brussel.
 RN. = *Revue du Nord*. Rijsel.
 SEPC. Bull. = *Bulletin de la Société d'Etudes pour la province de Cambrai*. Rijsel.
 SH. = *Scientiarum Historia*.
 TG. = *Tijdschrift voor Geschiedenis*. Groningen.
 WT. = *Wetenschappelijke Tijdingen*. Gent.
 WV. = *West-Vlaanderen. Uitgave van het Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond*. Tielt.

ALFABETISCHE INDEX
OP DE SCHRIJVERSNAMEN (1)

- Aloïs Br., 34.
Beele W., 22.
Andriessen J., 254.
Arickx V., 61, 75, 101, 168.
Baelde M., 107.
Bertelee J.M., 13, 84, 240, 241, 259.
Beun J., 157.
Billiet G., 13.
Bourgeois P., 127.
Bovesse J., 1.
Brook B.S., 210.
Brys J., 257.
Cafmeyer M., 81.
Canepeel A., 112.
Ceyssens L., 256.
Chenu M.D., 160.
Collin P.V., 66.
Coolen G., 55, 197, 227.
Courtens A., 196.
Dalle D., 142.
Danhioux L., 3, 211, 252.
Deblaere A., 171.
Debrabandere F., 12, 14, 23, 24, 25, 26, 189.
De Brouwer J., 251.
De Bruyne M., 43, 99.
De Cuyper J., 13, 85, 93, 213, 242, 243, 244.
de Dainville F., 199.
de France H., 193.
Defrancq R., 131.
Degryse R., 135, 148, 153, 156.
de Hennin T., 58.
Deisser-Nagels F., 125.
De Laet S.J., 18, 27, 28, 30, 36, 225.
Delbaere J.D., 202.
de Liedekerke R., 60.
Delvoye A., 13.
De Man J., 86, 87.
De Meyer P.B., 9, 248.
Demeyere J.M.L., 155.
Denys P., 16, 50.
Derolez A., 174.
Deschrevel A., 112, 185, 198, 208.
De Smet J., 21, 70, 100, 102, 104, 151, 152, 250.
De Smet M., 120.
Devliegher L., 105, 184, 204, 212, 226.
De Vos A., 249.
De Wispelaere E., 82.
De Witte A., 65.
De Zuttere P., 62.
D'Haenens A., 233.
Dhanens E., 201.
Dhondt J., 1, 2.
Didier R., 176.
Dubois A., 54.
Dumon A., 37.
Dupont J., 39.
Duverger E., 163.
Duverger J., 194.
Elaut L., 162.
English M., 79, 108, 109, 261.
Enno van Gelder H., 47, 48.
Franchoo A., 68.
Fredericx A., 177.
Frison E., 221.
Ganshof F.L., 134.
Gaublomme V., 239.
Geldhof J., 262.
Gélis P., 103.
Gezelle G., 172.
Gisbert de Mesa J.T., 183.
Grootens P., 170.
Grouvel, 69.
Gyselen G., 188, 191, 192.
Gyseling M., 29.
Haelewijn R., 63, 219.
Hagelstange R., 173.
Helbig J., 195.
Houbaert A., 5.
Huyghebaert N., 140, 231, 236.
Impe L., 124.
Indestege L., 245.
Jena S., 112.
Keeris H., 32.

1. De cijfers verwijzen naar de volgnummers. De voorzetsels : de, du, des, van, von, enz., worden bij de rangschikking in acht genomen.

- Klein K.K., 31.
 Lambin J., 78.
 Lava A., 133.
 Leva C., 222, 223.
 Lippens H., 8.
 Lowyck A., 63, 207, 216, 217, 218.
 Luyckx T., 64.
 Mabilie de Poncheville A., 187.
 Maddens K., 96, 110.
 Maes P., 51.
 Majoor A., 49.
 Marechal J., 17, 53.
 Mertens J., 33, 149.
 Milis L., 232.
 Moerman A., 178.
 Moore J.C., 91.
 Moreels L., 4.
 Mus O., 112, 154.
 Noterdaeme J., 89, 167.
 Nuytens M., 52.
 Ooms H., 5.
 Peeters K., 214.
 Penninck J., 123.
 Piétresson de Saint-Aubin A. M., 7.
 Pil V., 234.
 Platelle H., 15, 121.
 Pouseele G., 111.
 Preneel L., 258.
 Renard M., 19.
 Robijns J., 209.
 Rogghé P., 92.
 Rotsaert J., 205.
 Russell J.B., 230.
 Schouteet A., 182, 247.
 Scufflaire A., 1.
 Seys K., 118, 119.
 Sleeks A., 118, 119.
 Slembrouck B., 76.
 Speecke G., 80.
 Squilbeck J., 181.
 Stanger M.D., 164.
 Stracke D.A., 228.
 Strasser H.W., 179.
 Strubbe E.L., 88, 137.
 Sulzberger S., 180.
 Supply J., 77.
 Thirion M., 45.
 Todts H., 145.
 Uten E., 206.
 Van Acker G., 165.
 Van Acker K.G., 169.
 Van Acker L., 143, 144, 190.
 Van Beylen J., 146.
 Van den Abeelen G., 224.
 Vandenberghe R., 106.
 Vander Donckt E., 229.
 van de Walle B., 72.
 Van Dingen B., 94, 95.
 Van Eenoo R., 10.
 Van Gerven R., 59, 128.
 Vanhaute A., 113.
 Van Molle F., 203.
 Van Nerom C., 200, 215.
 Van Puyvelde L., 186.
 Van Roosbroeck R., 94, 95.
 Van Twembeke J., 139.
 Van Walkenburg M.W., 56.
 Van Zeir P., 83.
 Vasoli C., 161.
 Verbeke G., 166.
 Vercauteren F., 46.
 Verhoeven P.H., 74.
 Verhoustraete A., 235.
 Verlinden C., 73.
 Vermaut J., 150.
 Vermeersch A.P.L., 41.
 Vermeulen J., 57.
 Verstraete D., 115, 116, 130.
 Verstraete E., 147.
 Verthé A., 260.
 Vervenne J., 132.
 Viaene A., 20, 35, 38, 40, 42, 44, 67, 97, 98, 114, 117, 129, 138, 141, 158, 237, 238.
 Viérin J., 220, 222.
 Vilain O., 175.
 Villette P., 255.
 Vrielynck M., 122.
 Warlop E., 136.
 Weemaels F., 71.
 Willekens E., 6.
 Willemyns A., 63.
 Wolfs S.P., 246.
 Wyffels A., 159.
 Wyffels C., 90.

ALGEMENE INHOUD

I. BIJDRAGEN

A. Deschrevel, <i>Beeldhouwwerk van Otmaer van Ommen in West-Vlaanderen</i>	91-108
N. Huyghebaert, <i>La carrière militaire de l'exégète brugeois Jean-Aloys Van Steenkiste</i>	109-116
P. Janssens, <i>De voorgeschiedenis van het Wilhelmiën-klooster te Brugge</i>	68-82
A. C. F. Koch, <i>Brugge's topografische ontwikkeling tot in de 12e eeuw</i>	5-67
J. Marechal, <i>De devotie te Brugge tot Sint-Niniaan, bisschop van Whithorn in Schotland, 1366-1548</i> ...	187-202
A. Schouteet, <i>Nieuwsbladen te Brugge in de 17e eeuw</i> ...	83-90
D. Verlé, <i>Het Rijksonderwijs te Ieper van 1819 tot 1828</i>	203-224
E. Warlop, <i>De keurbrief van het Brugse Vrije</i>	161-186

II. OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

O. De Sloovere, <i>Schilderijen uit de voormalige Heilig-Sacramentskapel te Brugge</i>	277-283
J. De Smet, <i>Twee Brugse schepen aangeslagen in de Antillen 1827-1829</i>	122-127
L. Devliegher, <i>Een vijftiende eeuwse Brugse edelsmid in Joegoslavië</i>	117-121
A. Dewitte, <i>Scolastri en rectores scholarum aan de O. L. Vrouw-kapittelschool te Brugge (ca. 1480-1553)</i>	265-274
W. A. S. Dierick, <i>Van een kapittel dat opgericht werd en nooit bestond</i>	127-128
A. Schouteet, <i>De woonplaatsen van J. L. Vives en zijn echtgenote te Brugge</i>	274-277
W. van Hille, <i>De Poorters van Diksmuide</i>	225-265

III. BOEKBESPREKINGEN

L. Brouwers, <i>Carolus Scribani S. J., 1561-1629</i> (A. Dewitte)	284-287
W. Bruneel, <i>Haringe en zijn kerk</i> (L. Danhieux)	135-136
A. Deschrevel, <i>Schilderwerken van de Pseudo Karel van Ieper (Frans Denys?) en zijn school</i> (A. Schouteet)	289-291
E. Dhanens, <i>Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen. IV. Dendermonde</i> (L. Devliegher)	291-292

G. Faider-Feytmans; S. Collon-Gevaert, J. Lejeune, J. Stiennon, <i>Kunst van het Maasland</i> (L. Devliegher)	136-138
M. Gysseling, <i>Toponymisch woordenboek van België, Noord-Frankrijk en West-Duitsland</i> (J. Helsen) ...	129-130
J. Helbig, <i>Les vitraux médiévaux conservés en Belgique, 1200-1500</i> (L. Devliegher)	287-289
V. Pil, Zonnebeke. <i>Heerlijk verleden en zonnig heden</i> (E. Warlop)	292-294
R. Van Eenoo, <i>De pers te Brugge: 1792-1914</i> (A. Schouteet)	130-135
J. F. Verbruggen, <i>Het gemeenteleger van Brugge van 1338 tot 1340</i> (J. De Smet)	284
IV. KRONIEK	139-160, 295-310
V. BOEKENSCHOUW	331-332

ENKELE UITGAVEN NOG IN VOORRAAD :

- Annales de la Soc. d'Emulation*, vanaf 1839 (ten grote dele uitgeput) per deel ... .. 150 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Essais d'archéologie brugeoise. II. Les ménestrels de Bruges*. Brugge, 1912, in 8°, 163 blz. ... .. 60 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Essais d'archéologie brugeoise. III. Mémoires de Bruges*. Brugge, 1913-1920, 2 dln. in 8°, 457 + 327 blz. ... .. 250 fr.
- St. van Outryve d'Ydewalle, *Geschiedenis van het „Veld” of Zuid-Westelijk gedeelte van de gemeente Sint-Andries*. Brugge, 1921, in 8°, 233 blz. ... .. 70 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne école Bogarde à Bruges*. Brugge, 1899, 3 dln. in 8°, 463 + 1290 blz. ... .. 400 fr.
- H. Dussart, S.J., *Fragments inédits de Rombout de Doppere. Chronique brugeoise de 1491 à 1498*. Brugge, 1892, in 4°, XVI + 137 blz. 60 fr.
- J. Bethune, *Mémoires des familles brugeoises*. Brugge, 1890, 2 dln. in 4° XXXV + 512 blz. ... .. 400 fr.
- A. Heysse, O.F.M., *Tabulae capitulares almae provinciae Sancti Joseph in comitatu Flandriae Ordinis Fratrum Minorum Recollectorium (1629-1796)*. Brugge, 1910, in 4° XXV + 169 blz. ... .. 100 fr.
- A. C. De Schrevel, *Etablissement et débuts des Carmes Déchaussés à Bruges*. Brugge, 1910, in 8°, 136 blz. ... .. 40 fr.
- A. Schouteet & E. I. Strubbe, *Honderd Jaar Geschiedschrijving in West-Vlaanderen (1839-1939). Analytische inhoud en registers van de Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation” te Brugge*. Brugge, 1950, in 8°, 335 blz. ... 200 fr.
- A. Schouteet, *Gedenkwaardige aenteeckeningen van Jan Karel Verbrugge. Brugse kroniek over 1765-1825*. Brugge, 1958, in 8°, 147 blz. ... .. 60 fr.

Te bestellen :

Secretariaat van het Genootschap voor Geschiedenis,
Koningin Elisabethlaan 63, Brugge

Het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation”, in 1839 gesticht, heeft tot doel de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en van de Provincie West-Vlaanderen te beoefenen en te bevorderen.

De „Handelingen” vormen ieder jaar een boekdeel van minstens 200 bladzijden, waarin bijdragen over historische onderwerpen van allerlei aard opgenomen worden.

Om lid van het Genootschap te worden, wende men zich tot het Bestuur (Adres: Secretariaat van het Genootschap voor Geschiedenis, Koningin Elisabethlaan 63, Brugge) met opgave van naam, beroep en adres. Het lidmaatschap verplicht tot betaling van de jaarlijkse contributie (150.— fr.) en geeft recht op de toezending van de „Handelingen” en van de afzonderlijke uitgaven. Bovendien wordt aan de leden een korting van 20 % verleend op de prijs van de „Handelingen” of de afzonderlijke uitgaven, die vóór hun toetreding tot het Genootschap zijn verschenen.